Bu Dosya

https://ziraatweb.com'dan

İndirilmiştir.

Eğer bu dosya size aitse ve kaldırılmasını istiyorsanız lütfen ziraatweb.com adresinde bulunan "İletişim" kısmından bize bildiriniz. Bize bildirilmeyen dosyalar konusunda sorumluluk kabul etmiyoruz.

ders notları

Mail Adresimiz: iletisim@ziraatweb.com

İnstagram Adresimiz: @ziraatweb Forum Adresimiz: Forum

✿

Milletimiz çiftçidir. Milletin çiftçilikteki çalışma imkanlarını, asri ve iktisadi tedbirlerle en yüksek seviyeye çıkarmalıyız.

Mustafa Kemal ATATÜRK

TÜRKİYE EKONOMİSİ

Prof.Dr. İlkay Dellal

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

DERS PLANI

- 1. hafta – Ders planının gözden geçirilmesi, Türkiye'nin dünyadaki yeri bazı parametrelerle irdelenmesi ve ekonomi ile ilgili bazı kavramların hatırlanması
- 2. hafta – Osmanlı İmparatorluğundan Türkiye Cumhuriyeti'ne
- 3. hafta– Türkiye Ekonomisinin Kaynakları-Türkiye'nin Doğal Kaynakları
- 4. hafta– Türkiye Ekonomisinin Kaynakları-Türkiye'nin Beşeri Kaynakları
- 5. hafta– Türkiye Ekonomisinin Kaynakları-Türkiye'nin Sermaye Kaynakları, Ekonomik Düzeni
- 6. hafta– Atatürk Dönemi: 1923-1938
- 7. hafta – 1930'lar ve Savaş yılları ve ödev teslimi
- 8. hafta –Ara Sınavı
- 9. hafta – Savaş sonrası dönem; 1950-1960 arası ekonomik ve toplumsal dönüşüm
- 10. hafta –1960 –1980 arası Planlı kalkınma dönemi; 1970'lerde Türkiye ve dünya ekonomisi
- 11. hafta – 24 Ocak 1980 Kararları ve Türkiye ekonomisindeki değişiklikler
- 12. hafta – 1980'li yılların dünya ekonomisindeki değişiklikler ve Türkiye'ye etkileri
- 13. hafta –1990'lı yıllar; Türkiye ekonomisinin dünya ekonomisindeki değişikliklerden etkilenmesi
- 14. hafta– 2000'li yıllar ve Rapor sunumları
- 15. hafta Dünya ekonomisi içerisinde Türkiye, krizler, yeni trendler

  Türkiye ekonomisi ile ilgili güncel rakamların genel değerlendirmesi ve tartışılması

Ders geçme

- Başarı puanının elde edilmesi için
- bir ara sınav
- bir final sınavı
- bir ödev
- bir rapordan hesaplanacaktır.

Bazı ekonomik göstergeler

- Gayri Safi Yurtiçi Hasıla (GSYH)
- Gayri Safi Milli Hasıla (GSMH)
- Kişibaşı GSYH
- Büyüme oranı, Büyüme hızı, GSYH'da büyüme
- İstihdam
- İşsizlik
- Gelir Dağılımı
- Enflasyon
- Dış Ticaret

Ekonomik göstergeler

- **GSYH:** Bir ülkede belirli bir dönemde (genellikle bir yıl) üretilen nihai mal ve hizmetlerin toplam parasal değeridir.
  - 3 ana sektörden elde edilir :Tarım, Sanayi ve Hizmetler
- **Nominal (Cari fiyatlarla) GSYH:** Toplam değer, üretim dönemindeki fiyatlarla hesaplanır.

Türkiye'de cari fiyatlarla GSYH (1998-2014)

	Nominal GSYH (trilyon TL)
1998	70
1999	105
2000	167
2001	240
2002	350
2003	455
2004	559
2005	649
2006	758
2007	843
2008	951
2009	953
2010	1099
2011	1298
2012	1417
2013	1567
2014	1747

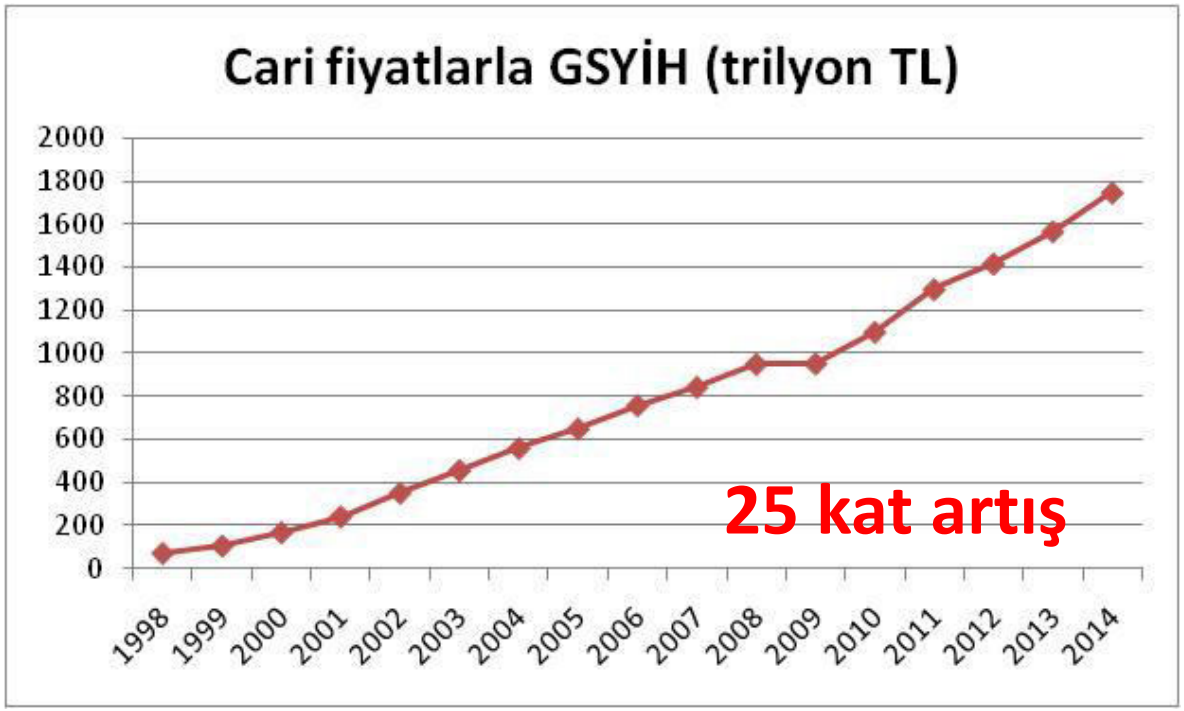

Kaynak: TÜİK

Ekonomik göstergeler

- **GSYH:** Bir ülkede belirli bir dönemde (genellikle bir yıl) üretilen nihai mal ve hizmetlerin toplam parasal değeridir.
  - 3 ana sektörden elde edilir :Tarım, Sanayi ve Hizmetler
- **Nominal (Cari fiyatlarla) GSYH:** Toplam değer, üretim dönemindeki fiyatlarla hesaplanır.
- **Reel (Sabit fiyatlarla) GSYH:** Temel alınan bir yılın fiyatlarıyla hesaplanır.

Türkiye'de GSYH (1998-2014)

	Nominal GSYH (trilyon TL)	Reel GSYH (trilyon TL) (1998=100)
1998	70	70
1999	105	68
2000	167	72
2001	240	68
2002	350	73
2003	455	76
2004	559	83
2005	649	90
2006	758	97
2007	843	101
2008	951	102
2009	953	97
2010	1099	106
2011	1298	115
2012	1417	118
2013	1567	123
2014	1747	126

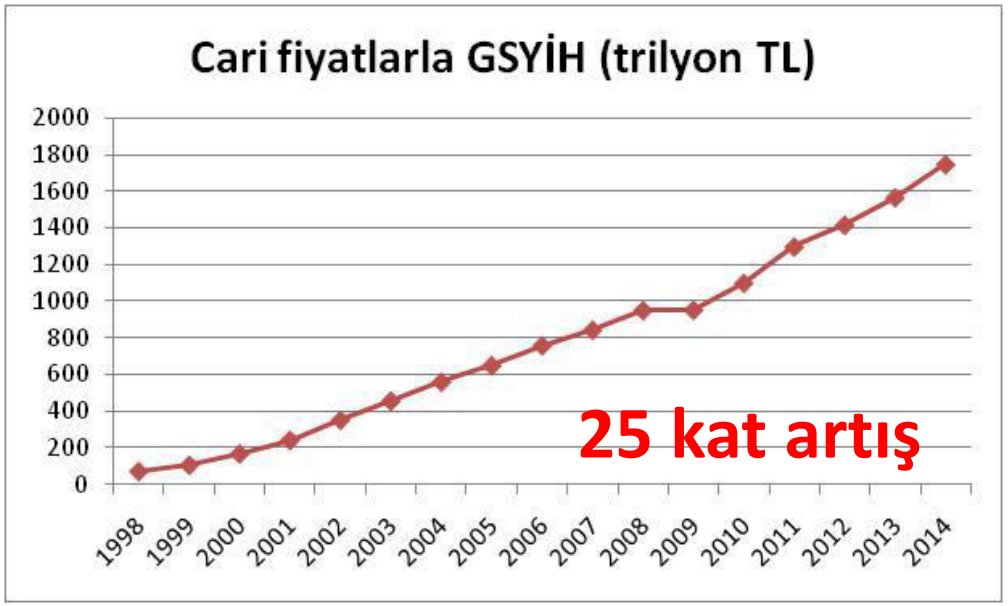

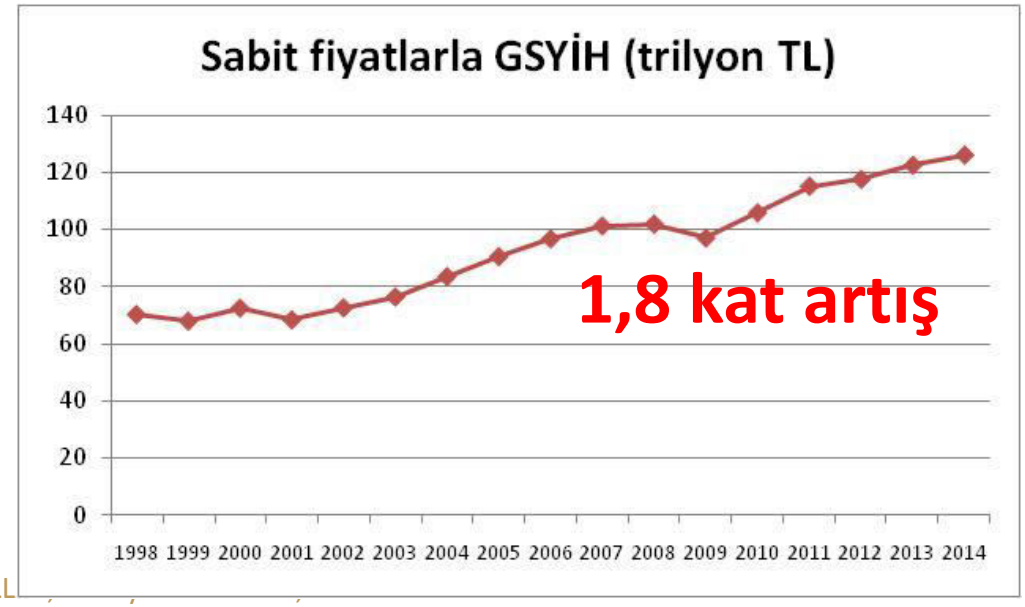

Kaynak: TÜİK

Ekonomik göstergeler

- **GSYH:** Bir ülkede belirli bir dönemde (genellikle bir yıl) üretilen nihai mal ve hizmetlerin toplam parasal değeridir.
  - 3 ana sektörden elde edilir :Tarım, Sanayi ve Hizmetler
- **Nominal (Cari fiyatlarla) GSYH:** Toplam değer, üretim dönemindeki fiyatlarla hesaplanır.
- **Reel (Sabit fiyatlarla) GSYH:** Temel alınan bir yılın fiyatlarıyla hesaplanır.
- **Kişibaşına GSYH:** GSYH'nın nüfusa bölünmesiyle hesaplanır.

Türkiye'de Nominal, Reel (1998 yılı fiyatlarıyla) ve kişi başına GSYH, (1998-2014)

	Nominal GSYH (trilyon TL)	Reel GSYH (trilyon TL)	Nominal GSYH (milyar $)	Kişi başına GSYH (ABD dolar)
1998	70	70	271	4338
1999	105	68	248	3907
2000	167	72	265	4129
2001	240	68	197	3019
2002	350	73	230	3492
2003				65
2004				75
2005				86
2006				97
2007				47
2008				44
2009				61
2010	1099	100	732	10003
2011	1298	115	774	10428
2012	1417	118	786	10459
2013	1567	123	823	10822
2014	1747	126	799	10390

Türkiye'nin yıllık GSYH'sı yaklaşık 800 milyar $, kişibaşına GSYH'sı yaklaşık 10000 $

Kaynak: TÜİK

Ekonomik göstergeler

- **GSMH:** GSYİH, dış alem net faktör gelirleri denilen işçi dövizi, kar transferleri, borç faizleri gibi gelir ya da giderlerin eklenmesiyle elde edilir.

  GSMH= GSYH+Dış alem net faktör gelirleri

- **SMH:** GSMH'dan amortismanların çıkarılmasıyla elde edilir.

  SMH=GSMH-Amortismanlar

- **MG:** SMH'dan hazineye giden dolaylı vergilerin çıkarılmasıyla hesaplanır.

  MG= SMH-Dolaylı vergiler

Ekonomik göstergeler

- **İstihdam: Ü**lkedeki mevcut işgücünün ekonomik faaliyetler içerisinde sürekli biçimde çalıştırılması.
- **İşsizlik:** Çalışabilir olduğu halde çalışamayan veya bir işle ilişkisi devam etmeyen ve iş arayan nüfus
- **Enflasyon:**Tedavüldeki para miktarının üretim seviyesine ve mal arzına göre ölçüsüz bir artış göstermesi ve bu nedenle fiyatların hızla yükselmesidir.

Ekonomik göstergeler

- Makro ekonomik performans konusunda ölçütler:
  - Büyüme oranı (hızı): GSYH'nın bir önceki yıla göre oransal değişimi
  - İşsizlik oranı
  - Enflasyon oranı

Ekonomik göstergeler

Sabit Fiyatlarla GSYH yıllık değişim (%)

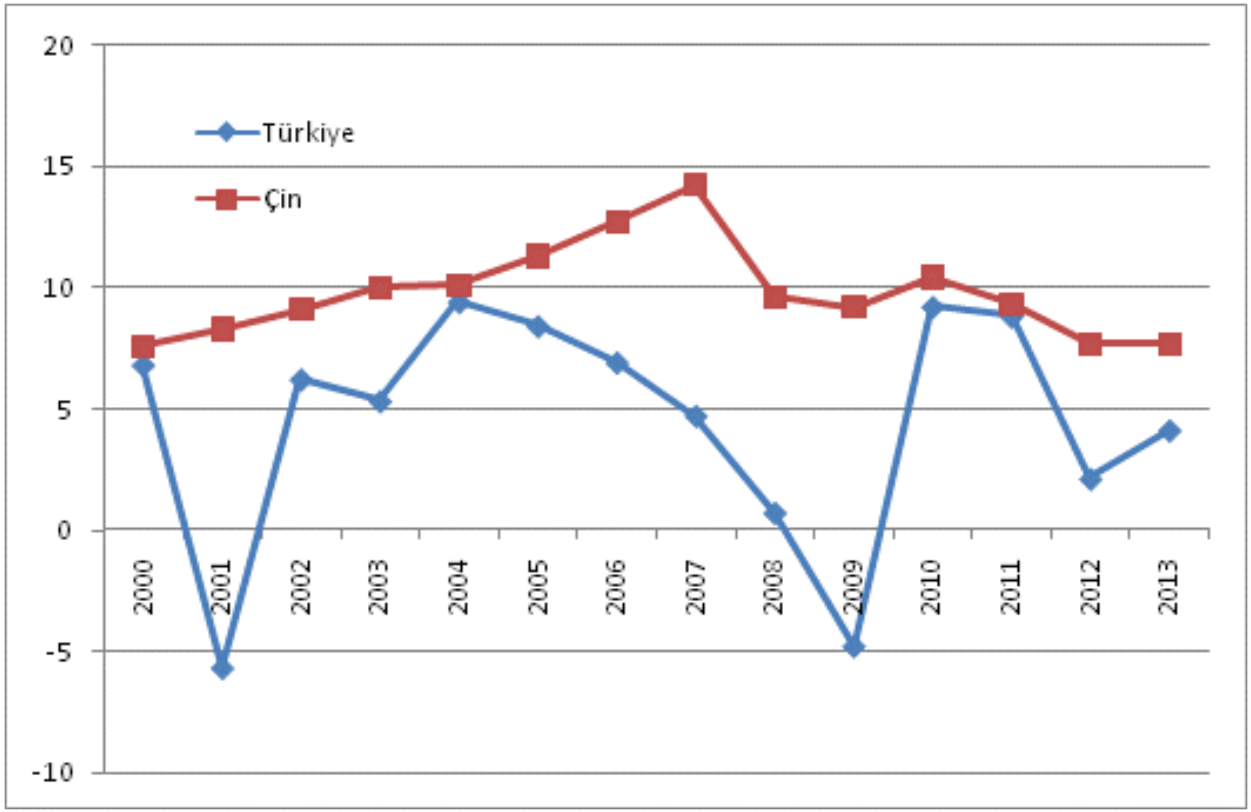

Yıl	**Türkiye**	**Çin**
2000	6,8	7,6
2001	-5,7	8,3
2002	6,2	9,1
2003	5,3	10
2004	9,4	10,1
2005	8,4	11,3
2006	6,9	12,7
2007	4,7	14,2
2008	0,7	9,6
2009	-4,8	9,2
2010	9,2	10,4
2011	8,8	9,3
2012	2,1	7,7
2013	4,1	7,7

Ekonomik göstergeler

- **Gelir Dağılımı:**Bir ülkede belli bir dönemde yaratılan gelirin, kişiler, kişilerden oluşan gruplar ya da üretim faktörleri arasında dağılımıdır.
- **Fonksiyonel gelir dağılımı:** Faktörler arasında bölüşüm
- **Kişisel gelir dağılımı:** Toplumda yaşayan kişiler yada aile birimleri araında bölüşümü
- **Sektörel gelir dağılımı:** Sektörler arasında bölüşüm
- **Gelir dağılımı nasıl ölçülür?**
  - Lorenz eğrisi
  - Gini oranı

Ekonomik göstergeler: Gelir Dağılımı

Lorenz eğrisi

Gini oranı: Mutlak eşitlik doğrusu ile Lorenz eğrisi arasında kalan alanın mutlak eşitlik doğrusu altında kalan üçgen alanına bölümü **=A/(A+B)**

– 0'a yaklaştıkça iyi, 1'e yaklaştıkça kötü dağılım

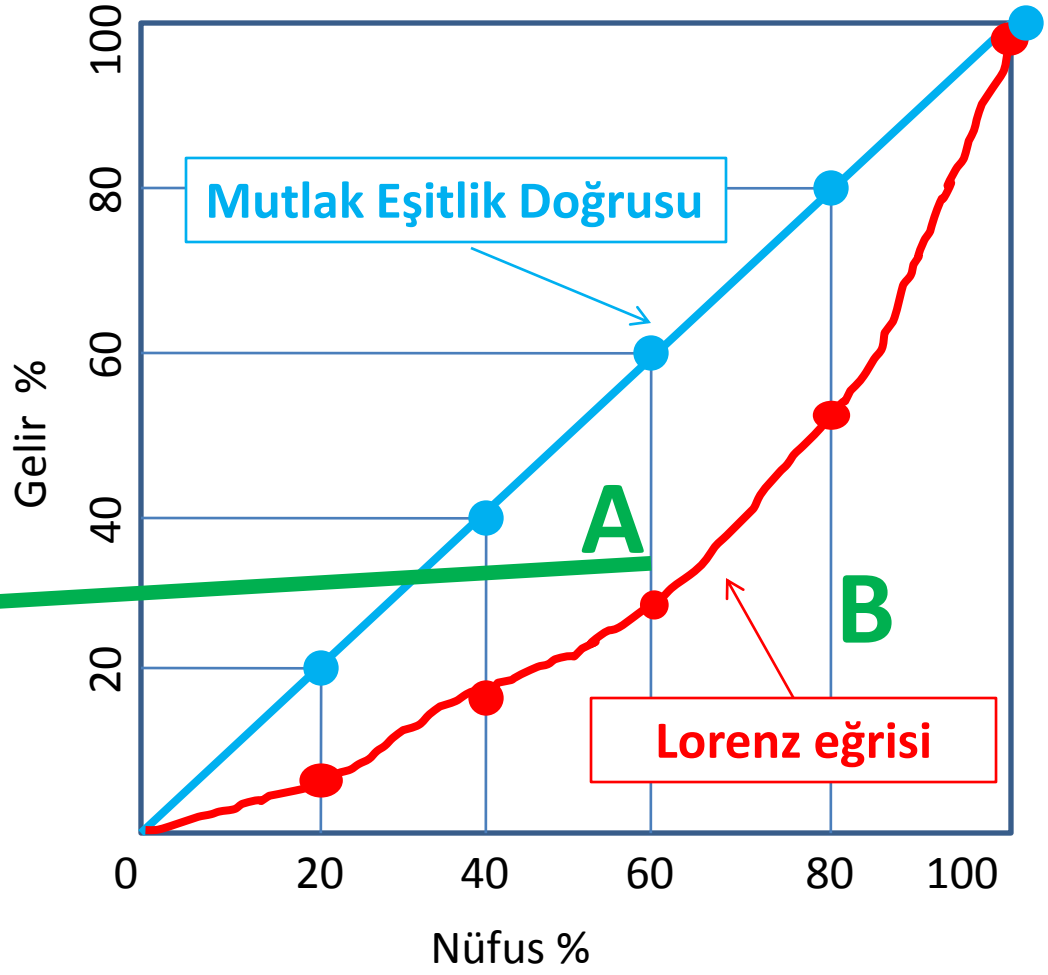

Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırması Bölgesel Sonuçları, 2014

Daha önce Türkiye, kent, kır ve İstatistiki Bölge Birimleri Sınıflaması (İBBS) 1. Düzey'e göre açıklanan Gelir ve Yaşam Koşulları Araştırmasına ilişkin tahminler bu haber bülteni ile ilk defa İBBS 2. Düzey temelinde 26 bölge için verilmektedir. Gelir bilgilerinin referans dönemi bir önceki takvim yılı olan 2013'tür.

En yüksek gelir TR51 (Ankara) Bölgesine ait oldu

Türkiye'de ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri 2014 yılında 14 bin 553 TL iken, İBBS 2. Düzey bölgeleri itibarıyla, TR51 (Ankara), 20 bin 446 TL ile ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert geliri en yüksek bölge oldu. Bu bölgeyi, 19 bin 62 TL ile TR10 (İstanbul) Bölgesi ve 16 bin 935 TL ile TR31 (İzmir) Bölgesi izledi.

rik

Ortalama yıllık eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert gelirinin en düşük olduğu bölgeler 7 bin 233 TL ile TRC3 (Mardin, Batman, Şırnak, Siirt), 7 bin 570 TL ile TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) ve 7 bin 901 TL ile TRB2 (Van, Muş, Bitlis, Hakkari) şeklinde sıralandı.

Eşdeğer ortalama hanehalkı kullanılabilir fert geliri, İBBS 2. Düzey, 2014

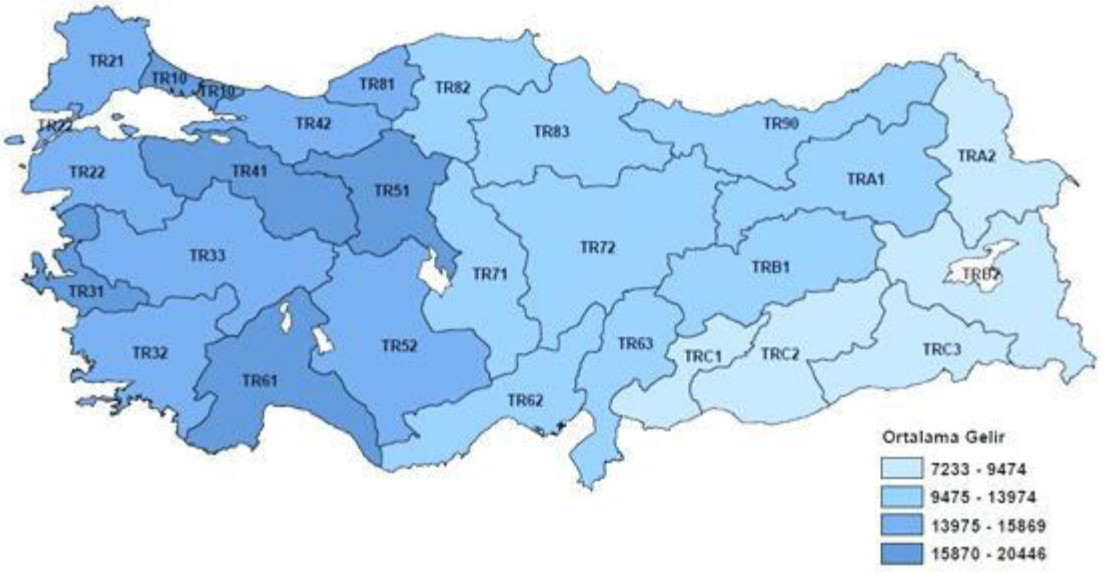

Gelir eşitsizliği en düşük bölge TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) oldu

Gelir dağılımı eşitsizliği ölçütlerinden olan Gini katsayısı, sıfıra yaklaştıkça gelir dağılımında eşitliği, 1'e yaklaştıkça gelir dağılımında bozulmayı ifade etmektedir. Gini katsayısı Türkiye'de 2014 yılı itibarıyla 0,391 iken, bu değerin en düşük olduğu bölgeler; 0,304 ile TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) ve 0,308 ile TR21 (Tekirdağ, Edirne, Kırklareli) oldu.

Gini katsayısının en yüksek olduğu bölgeler ise 0,413 ile TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) ve 0,412 ile TRC2 (Şanlıurfa, Diyarbakır) oldu.

En yüksek gelire sahip %20'lik grubun gelirinin en düşük gelire sahip %20'lik grubun gelirine oranı şeklinde hesaplanan P80/P20 oranı Türkiye genelinde 7,4 iken, bu değerin en düşük olduğu bölgeler 4,5 ile TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın), 4,6 ile TR82 (Kastamonu, Çankırı, Sinop) oldu.

Yoksulluk oranı en yüksek bölge TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) oldu

Her bölge için eşdeğer hanehalkı kullanılabilir fert medyan gelirin %50'si temelinde hesaplanan yoksulluk sınırına göre, yoksulluk oranının en yüksek olduğu bölgeler; %15,3 ile TRA1 (Erzurum, Erzincan, Bayburt) ve %14,4 ile TR31 (İzmir) oldu.

Yoksulluk oranının en düşük olduğu bölgeler ise %6,3 ile TR81 (Zonguldak, Karabük, Bartın) ve %6,8 ile TR33 (Manisa, Afyon, Kütahya, Uşak) bölgeleri oldu.

Medyan gelirin %50'sine göre yoksulluk oranları, İBBS 2. Düzey, 2014

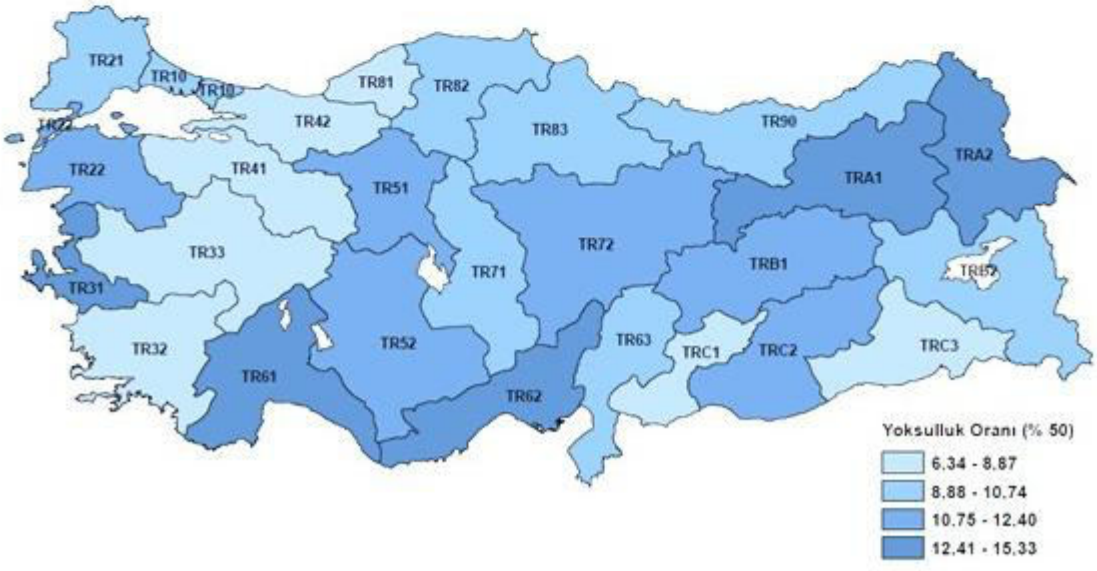

Ekonomik Sistemler

- **Kapitalizm:**Özel mülkiyete dayanan piyasa ekonomisi sistemi, ekonomik denge rekabet ve fiyat mekanizması yoluyla kendiliğinden oluşur.
- **Sosyalizm:** Kamu mülkiyetine dayanan ve ekonomik faaliyetlerin merkezi otorite tarafından belirlendiği ve yürütüldüğü ekonomik sistem
- **Karma ekonomi:** Kapitalist sistemin adaletsizliğe yol açtığı, sosyalist sisteminde özgürlükleri kısıtladığı ileri sürülerek toplumsal refahın artırılması için hem özel hem de kamu sermayesinin var olduğu sistem

Sigara kullanımı

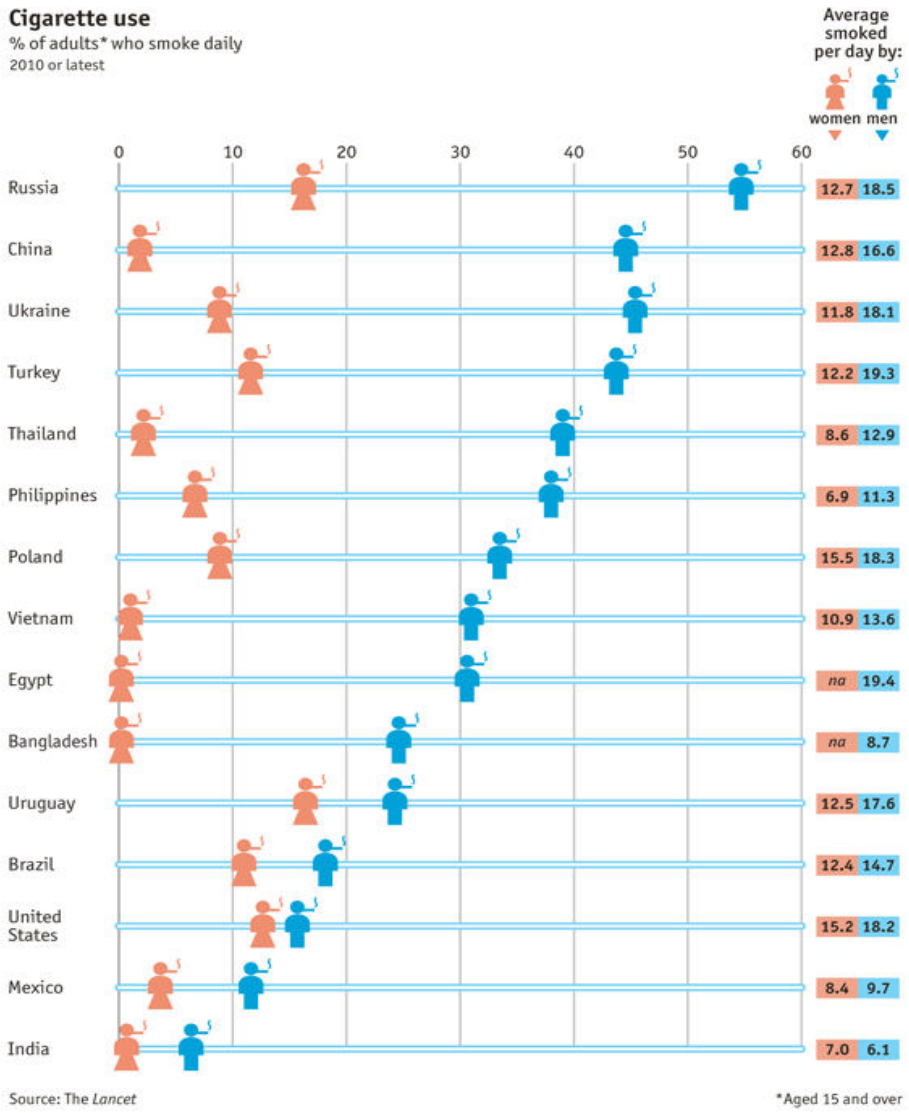

http://www.economist.com

TÜRKİYE EKONOMİSİ

2.HAFTA

Prof.Dr. İlkay Dellal
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

Türkiye Ekonomisinin bugünkü yapısını ve sorunlarını anlamak için geçmişini incelemek gerekir. Çünkü bir ülkenin ekonomisi tarihsel gelişme süreci içinde açıklanabilir. Türkiye'nin dünya ekonomisi içindeki bugünkü konumunu anlayabilmek için tarihsel sürecini bilmek gereklidir.

Cumhuriyet dönemindeki ekonomik gelişme, Osmanlı İmparatorluğundan devir alınan yapı üzerine oturtulmuştur. Üretim yapısı ile beraber, ekonomik gelişmenin öğeleri de Osmanlı'dan devir alınan yapıya bağlıdır.

Devletin kurucusu ve Osmanlı Hanedanının atası olan Osman Gazi, Oğuzların Bozok kolunun Kayı boyundandır. Devlet, Bilecik ilinin Söğüt ilçesinde kurulmuştur.

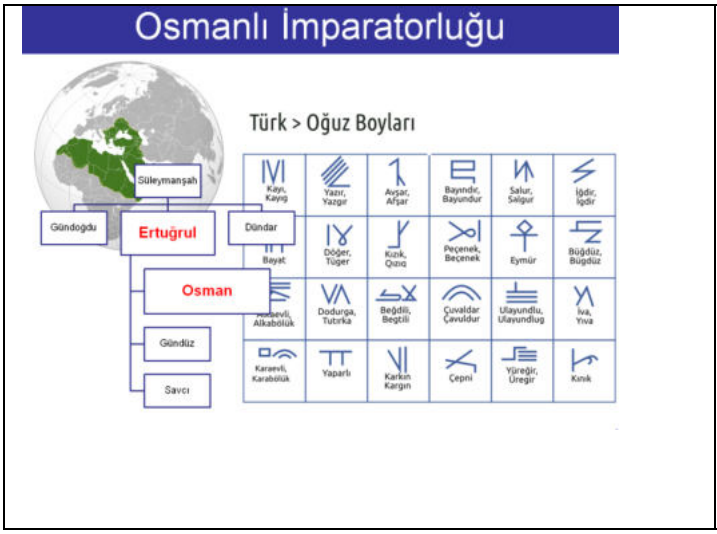

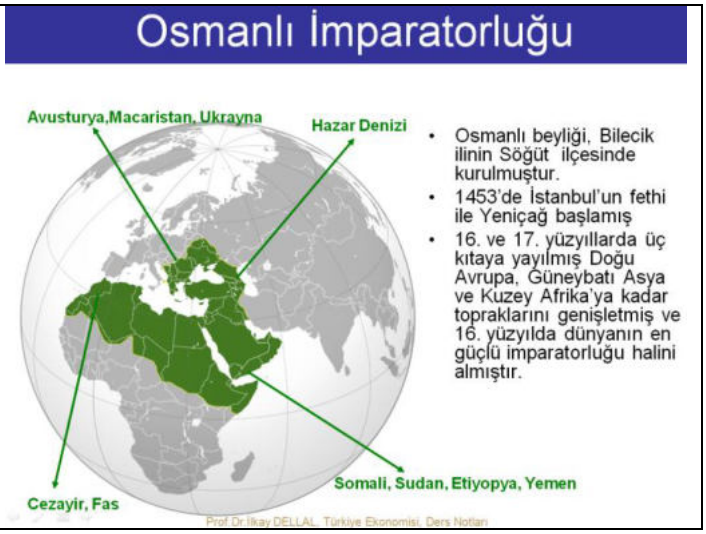

Osmanlı İmparatorluğu Ekonomisi'nde üretim büyük ölçüde tarıma dayalıdır. Tarımsal üretimde Türkler, sanayi ve hizmetlerde azınlık ve yabancılar egemendir. Sanayi gelişememiş, buna karşılık ticaret, ulaştırma, bankacılık gibi hizmet kesimleri İmparatorluğun son 50-60 yılında önemli sermaye birikimine konu olmuştur.

16.yy sonunda İmparatorluk yeni toprak kazanımlarının sonuna gelmiş ve bu yoldan sağlanan gelirler kesilmiştir. Süreklilik kazanan savaşlar merkezi yönetimin elinde toplanan tarım ürünleri fazlasının yeniden üretime dönmesine olanak vermemiştir. İmparatorluğun değişik etnik grupları siyasal ve etnik bağımsızlık peşindedir ve bu girişimler diğer büyük devletler tarafından desteklenmiştir.

Osmanlı'nın son döneminde, hükümet, kamu maliyesini, dış ticareti ve para arzını denetleme yetkilerinden bile yoksundur. Kamu gelirlerinin giderleri karşılayamaması sonucu ağır koşullarda dış borçlanmaya gidilmiştir. Alınan borçlar yeniden üretimde kullanılamamıştır. Tarımsal ürün fazlası sanayiye aktarılamamış, sanayi ve hizmet karları yeniden üretimde kullanılamamıştır.

Tarım: Osmanlı'dan devir alınan üretim yapısı tarıma dayalı niteliktedir. Tarım kesimi toprak mülkiyetinin nitelik değiştirmesi ve endüstri bitkilerinin üretiminin yaygınlaşmasıyla pazara yönelik üretim sürecine girmiştir. Dönemindeki ülkelerde karşılaştırıldığında tarım açısından da gelişemediği söylenebilir.

Sanayi: Büyük ölçüde el sanatlarına ve esnaf biçimi örgütlenmeye dayanmaktadır.Sanayinin mülkiyeti yabancı ve azınlıkların elindedir. Bu grup kendini toplumsal yapının ve siyasal karar alma mekanizmasının dışında saymakta, üretimi artırma konusunda güveni olmadığı için yeni girişimlerde bulunmamaktadır. Diğer üretici kesimlerle birlikte çalışması yeterli düzeyde değildir. Kısaca Osmanlı'dan Cumhuriyet'e sanayi olarak pek bir şey kalmamıştır.

Hizmetler: Ulaşım, bankacılık, ticaret gibi hizmet kesimleri gelişmiş ve sermaye birikimi sağlamıştır. Ulaştırmada, demiryolları geliştirilmiştir. Bankacılık: 1856 Osmanlı Bankası, 1863'de Mithat Paşa'nın kurduğu Tarım Kredi Kooperatifleri Ziraat Bankası'na dönüştürülmüş

Dış Ticaret:Tarım ve maden ürünleri ihracatı, gıda maddeleri, dokuma ve giyim ithalatı, ihracatın ithalatı karşılama oranı %60

Kurtuluş savaşı öncesi Osmanlı ekonomisi tarım ve ticarete dayalı bir yapı içindeydi. Doğu ve Güneydoğu Anadolu'da feodal düzen benzeri ağalık ve beylik düzenleri egemendi. Aşar vergisi ve bu uygulamanın neden olduğu mültezimlik tarımda modernleşmeyi engellemişti. Ulaşım ve haberleşme düzeninin olmadığı bölgelerde her türlü üretim aile ölçeğinde idi. Batı Anadolu'da pazara yönelik üretimin var olduğu görülüyordu.

Osmanlı devleti tarım ürünleri ve bazı maden cevherleri ihraç edip, tüketim, ara ve yatırım malları ithal eden bir ekonomik yapıya sahipti. Batı Avrupa ile yakın ilişkiler içinde olunsa da, sanayileşme ve modernleşme sürecinin dışında kalınmıştı. Sarayın ve ordunun ihtiyaçlarını karşılamak için kurulmuş birkaç fabrika ve yabancıların kurduğu ve işlettiği küçük ölçekli az sayıda sanayi işletmesi vardı. Batı Avrupa ülkelerinin tarım ve sanayi malları için tam bir açık pazardı.

Türkiye Cumhuriyeti

- Birinci Dünya ve Kurtuluş savaşı
- Cumhuriyetin kuruluşuna kadar geçen on yıl savaş yılı
- Savaş üretimi olumsuz etkilemiş, üretim kaynaklarının azalmasına neden olmuş
- Spekülasyona dayanan kazançlar hızla artmış (altın ve döviz fiyatları %700 artmış)
- Geçinme indeksi 1914=100, 1920=1406, 1922=999
- Tüm sektörlerde üretimde düşüşler
- Ticaret ve sanayi alanında Türklerin varlığının artması
- Savaş döneminde (özellikle Çanakkale, Sakarya) eğitilmiş insan gücünde büyük ölçüde kayıp
- Azınlıkların ülkeyi terk etmesi işgücü sorununu artırmış
- Türkiye İktisat Kongresi: İzmir 1923, ekonomi politikasının somut çerçevesi ve ekonomik bağımsızlık hedefi
    - Tüccar, çiftçi, sanayici, işçilerin sorunlarını belirlemek, siyasal kadro ile bütünleşmesini sağlamak
    - Yabancı sermaye çevrelerine ekonominin gelecekte alacağı biçimi açıklamak
    - Yönetici kadronun iç ve dış kesimlere güvence vermek istemesi
- Türk ulusunun bağımsızlığı, egemenliği, meclis ve hükümetine bağlılığı vurgulanmakta
- Türklerin çok çalıştığı, kendi ürettiğini kullandığı, bilimsel ve teknik gelişmeleri benimsediği, çalışkan,dürüst ve nüfus artışından yana olduğu, doğal kaynaklarını kendi çıkarları için kullanmak istediği, yabancı sermayeye yasalara uyduğu sürece karşı olmadığı, aracı ve tekellere karşı olduğu, farklı sınıf ve meslek gruplarının birbirlerine sevgi ile bağlı olduğu belirtilmiş
- Lozan Barış Anlaşması

Ülke Ekonomisinde Etkili Olan Faktörler

- Tarih
- Doğal Kaynaklar
    - Coğrafi yer
    - Büyüklük
    - Arazi şekilleri ve yükseltisi
    - İklim
    - Denizler, kara suları
    - Maden
- Beşeri Kaynaklar
    - Nüfus
    - Nüfus artışı, nüfus yoğunluğu
    - Cinsiyet, yaş, eğitim
    - Meslekler arası bölünüş
- Sermaye oluşumu

TÜRKİYE EKONOMİSİ

Prof.Dr. İlkay Dellal
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi Bölümü

Ankara

Ülke Ekonomisinde Etkili Olan Faktörler

- Tarih
- Doğal Kaynaklar
  - Coğrafi yer
  - Büyüklük
  - Arazi şekilleri ve yükseltisi
  - İklim
  - Denizler, kara suları
  - Maden
- Beşeri Kaynaklar
  - Nüfus
  - Nüfus artışı, nüfus yoğunluğu
  - Cinsiyet, yaş, eğitim
  - Meslekler arası bölünüş
- Sermaye oluşumu

Türkiye'nin Coğrafi Yeri

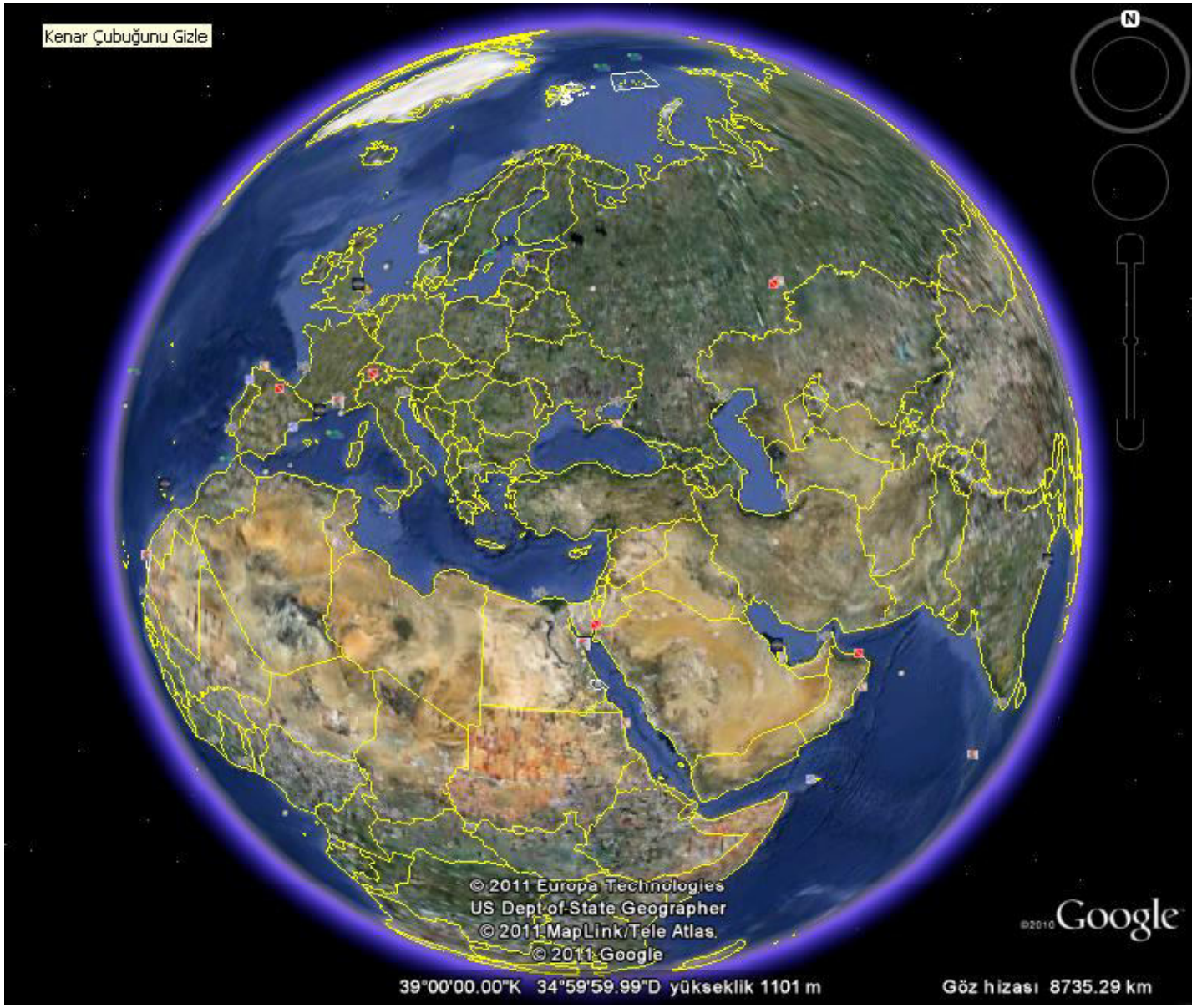

- **Kuzey Yarım Küre'de**
- **Asya kıtasının batısında**
- **Avrupa kıtasının doğusunda**
- **Ekvator ile kuzey kutbu arasında**

- **36°- 42° kuzey enlemleri (paralelleri) ile**
- **26°- 45° doğu boylamları (meridyenleri) arasında**

Türkiye

- Anadolu yarımadası ve Balkan yarımadasının bir kısmı
- Hem Asya hem Avrupa ülkesidir

Komşular

Bulgaristan
Gürcistan
Ermenistan
İran
Suriye
Irak
Yunanistan
K.K.T.C

Kara Sınırımızın Uzunluğu

- Suriye 911km
- İran 560 km
- Irak 384 km
- Ermenistan 328 km
- Gürcistan 276
- Bulgaristan 269 km
- Yunanistan 203 km
- Azarbeycan(Nahçıvan) 18 km

- Toplam 2949 km

Konumu

- Türkiye Asya, Avrupa ,Afrika kıtalarını birbirine bağlayan önemli bir kavşak noktasında kurulmuştur.
- Asya –Avrupa arasında bir köprü durumundadır.
- Stratejik önemi olan boğazlara sahiptir.
- Petrol bakımından zengin ülkelere komşudur.
- Asya Avrupa arasındaki en önemli ticaret ve ulaşım yolları Türkiye'den geçer.

Türkiye Arazisinin Yüzey Şekilleri

- Ülkemiz yüzey şekilleri açısından çok fazla engebeli olup, alçak ovalardan ziyade yüksek yayla ve dağlarla kaplıdır.Türkiye topraklarının ortalama yükseltisi 1130 m. olup, ortalama 330 m. olan Avrupa ve 1050 m. olan Asya kıtasından bile fazladır.

Yüzey Şekilleri

- Dağlar genellikle kıyılarda ve doğu bölgesinde toplanmıştır. Karadeniz kıyılarında dağlar denize paralel uzanır ve 1000-2000 m. yükseklikte olup, tarıma elverişli arazi çok azdır.
- Güney Anadolu kıyılarında Toroslar yer alır ve bu dağlar da denize paralel uzanmakla birlikte, bir çok kesimlerde sahile doğru tarıma elverişli geniş topraklar (Çukurova) yer alır.
- Ege bölgesinde ise dağlar denize dikey olarak uzandığından, dağlar arasında nehirlerin beslediği zengin ve geniş ovalar vardır.

Yüzey Şekilleri

- Vadilerle yarılmış geniş bir yayladan (plato) oluşur.
- Orta Anadolu'yu kaplayan bu yaylanın ortalama yüksekliği 1000 m., Doğu yaylası ise 600-2000 m. arasında değişir.
- Batı ve güneydeki yaylanın yüksekliği ise 600-700 m. Civarındadır.
- Türkiye topraklarının %50'ye yakın kısmı % 40'tan fazla eğimlidir

Türkiye toprakları

- Toprak doğal kaynakların en önemlisidir.
- Toprak olmadan yerleşim olmaz, bitkisel üretim, hayvansal üretim yapılamaz.
- Arazinin engebeli olması tarım açısından verimsiz toprakların artışına da neden olmaktadır.

Türkiye topraklarının bölünüşü

Kullanış Şekli Alanı	(1000 Ha)	Oranı %
• İşlenen Tarım Arazisi	26.813	34,40
• Daimi çayır ve mera	14.617	18,75
• Orman arazisi	21.189	27,18
• Tarım dışı arazi	849	1,15
• Diğer araziler	3.061	3,93
• Su yüzeyleri	1.158	1,49
• Köy yerleşim yeri	2.015	2,58
• Tarıma elverişsiz arazi	8.198	10,52
• Toplam	77.945	100,00

TÜİK 2010

TÜRKİYE EKONOMİSİ

Prof.Dr. İlkay Dellal
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi Bölümü

Ankara

Ülke Ekonomisinde Etkili Olan Faktörler

- Tarih
- Doğal Kaynaklar
  - Coğrafi yer
  - Büyüklük
  - Arazi şekilleri ve yükseltisi
  - İklim
  - Denizler, kara suları
  - Madenler
- Beşeri Kaynaklar
  - Nüfus
  - Nüfus artışı, nüfus yoğunluğu
  - Cinsiyet, yaş, eğitim
  - Meslekler arası bölünüş
- Sermaye oluşumu

İklim Koşulları

- Makro klima etkenler: Türkiye orta iklim kuşağı içerisinde geçit alanı üzerinde yer alır. Kuzeyde kutup hava kütlesinin, güneyde de tropikal hava kütlelerinin etkisi altındadır.
- Fakat bu makro klima, yerel fiziksel etkenlerle birleşerek çok değişik kombinasyonlar meydana getirmişlerdir.
- Yerel fiziksel etkenler olarak;
  - yükseklik ve seviye farkları,
  - dağların yönü,
  - kara veya denizlerin egemen oluşu ifade edilmektedir.
- Söz konusu makro klima etkenler, yerel etkenlerle bir araya gelince, yurdumuzda çok çeşitli iklim tipleri meydana getirmişlerdir.

İklim Koşulları

- Türkiye iklimini,
  - Karadeniz,
  - Akdeniz,
  - Ege,
  - İç Anadolu ve
  - Doğu Anadolu iklim bölgeleri olmak üzere beş ana iklime ayrılabilir.
- Bölgeler arasında ayrıca "geçiş iklimleri" olarak ara iklim bölgelerine, hatta aynı iklim bölgesi içerisinde "iklim adalarına" ayırmak olasıdır.

İklim Koşulları

- İklim geniş ölçüde;arazinin yüzey şekillerine bağlı bulunduğundan,
  - arazinin etrafının dağlarla çevrili olup olmadığı,
  - bölgenin denize açık tarafı bulunup bulunmadığı,
  - ne oranda rüzgar aldığı gibi faktörler o bölgenin iklimi üzerinde etkili olmaktadır.
- İklimdeki bu varyasyon, en fazla tarımsal üretim üzerinde farklılıklar yaratmaktadır

İklim Koşulları

- Genel olarak Türkiye'de farklı iklimlerin varlığı, ekonomiyi de etkilemektedir.
- Çeşitli iklim koşullarının bulunmasının olumlu bir etkisi, her türlü tarım ürününün yetişmesine olanak vermesidir.
- Pek az sayıdaki tropik, ekvatoral ürün (kahve, kakao, kauçuk) hariç Türkiye'de hemen her ürün yetişir.
- Çeşitli ve elverişli iklim iç ve dış turizmi olumlu yönde etkiler.

İklim Koşulları

Ortalama yağış 643 mm

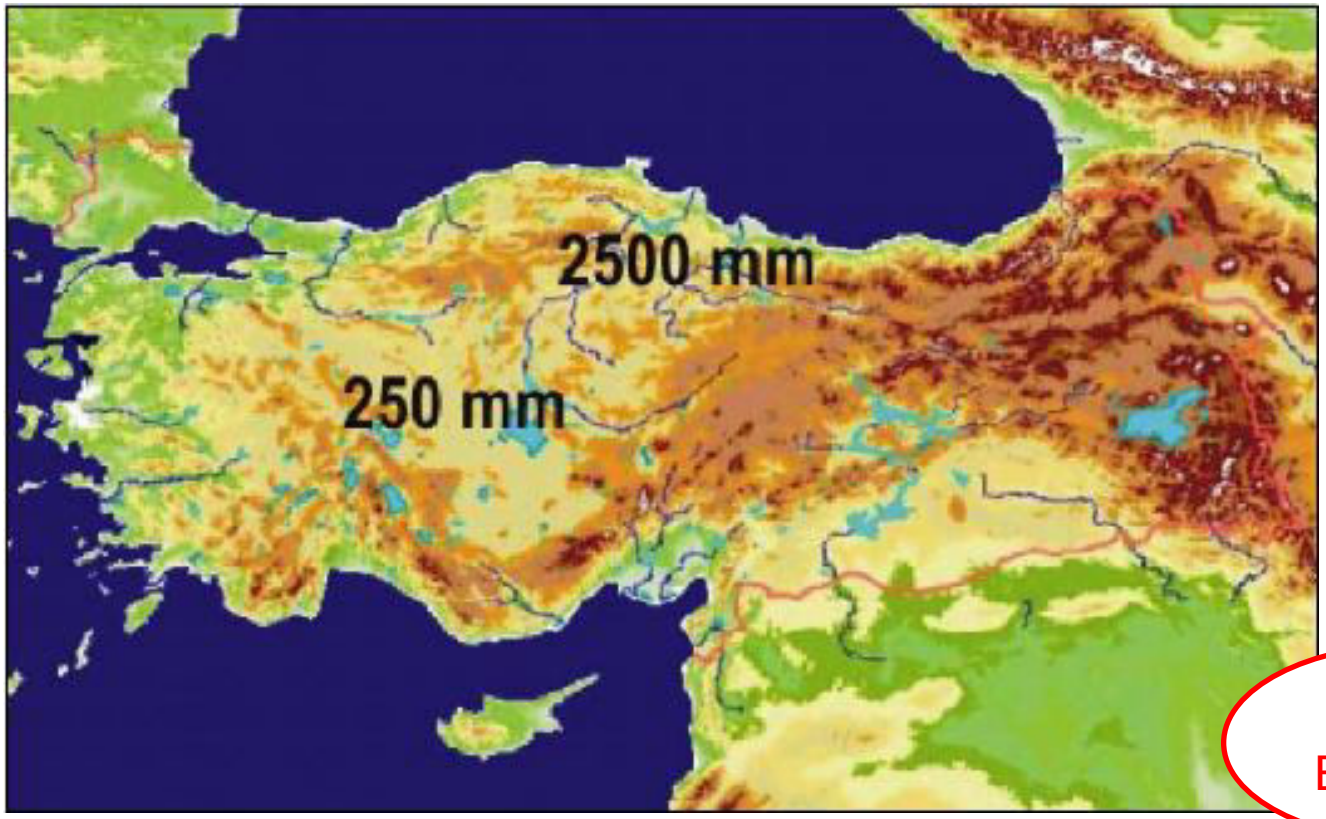

Arazi : 78 milyon ha

- Orman %20
- Tarım %35 → **24 milyon ha**

~% 40'ı BUĞDAY

- **Kuru** — **19 milyon ha**
- **sulu** — **5 milyon ha**

Prof.Dr.İlkay Dellal
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

7

Tarımsal Üretim

İklim Koşulları

- Genel olarak yurdumuzda nemlilik, gerek havada, gerekse toprak içinde, bitkilere gerekli olduğu dönemlerde kıttır ve bu açıdan da sınırlayıcı bir faktördür.
- Bu nedenle ülkenin birçok yöresinde tarımda nadas zorunluluğu vardır.
- Yağışların miktarının azlığı kadar, şekilleri, yıl içindeki dağılışı da olumsuzdur. Bir de yılın hava gidişinin belirsizliği, oynak ve güvenilemez oluşu önemlidir. Her 5 yılda 1-2 kurak yıl vardır.
- Bu oynaklık iklimin en kötü etkisidir. Kış mevsiminin birçok yerde erken gelmesi, uzun ve sert geçmesi, bahardaki fazla yağışlar, yazın kavurucu sıcak ve kuraklığı iklimin olumsuz etkileri arasında sayılabilir.
- Bu olumsuz etkiler bazı bölgelerimizde ürün çeşitlerini sınırlayıcı faktörlerdir. Ayrıca kara ve deniz ulaşımı da şiddetli iklim nedeniyle kış aylarında güçleşmektedir.

Denizlerin Ekonomik Önemi

- Bir ülkenin ekonomisi üzerinde denizlerin etkisi çok büyüktür.
- Bu etkinin önemi her şeyden önce, iklimin geniş ölçüde denizlere bağımlı olmasından kaynaklanmaktadır.
- Denizler ayrıca ekonomik hayatı doğrudan doğruya da ilgilendirir.
- Deniz ürünleri üretimi, denizlerinin açık denizlere limanlarının bulunup bulunmaması, dolayısı ile ulaştırma ve ticaret olanaklarına göre ekonomik yapısı değişir.

Denizlerin Ekonomik Önemi

- Ülkemiz denizleri genellikle iç deniz özelliğinde olmakla birlikte, Akdeniz; Süveyş Kanalı ile Hint Okyanusu'na, Cebelitarık Boğazı ile de Atlas Okyanusu'na bağlıdır.
- Karadeniz ise ulaşıma elverişli nehirlerle Avrupa'nın içlerine kadar ulaşım olanağı verdiği gibi, Karadeniz'e bağlantısı olan ülkeleri de boğazlar kanalı ile Akdeniz'e bağlamaktadır.
- Deniz nakliyatı ise her zaman kolay ve en ucuz olanıdır.

Denizlerin Ekonomik Önemi

- Deniz kıyılarımız uzun fakat ekonomik açıdan yararlanma olanakları sınırlıdır.
- Akdeniz ve Karadeniz kıyılarında dağlar denize paralel uzandığından, iklim son derece elverişli olduğu halde geniş tarım olanakları yoktur.
- Buna karşılık dağlar ormanlarla kaplıdır ve toprak altı zenginlikleri yaygındır. Aynı zamanda bu sahillerimizde doğal limanlar da yoktur.
- Kıyılarımıza esas zenginlik veren bölgemiz ise Batı Anadolu kıyılarımızdır.
- Bu kıyılarımız çok fazla girintili-çıkıntılı olup doğal limanlar çok fazladır. Tarımsal üretim açısından verimli ovaların yer aldığı bu bölgemiz büyük bir nüfus kitlesini barındırmaktadır.

Denizlerin Ekonomik Önemi

- İç deniz görünümündeki denizlerimizin kıyıları ve plajlarının özellikle iç ve dış turizm açısından ekonomik önemleri büyüktür.
- Ayrıca ülkemizi üç yandan çevreleyen denizlerimizin kabaca belirlenmiş 151.000 km2 'lik deniz ilgi alanı ve 12 740 km2 'lik iç su potansiyeli su ürünleri üretimi açısından büyük bir kaynak oluşturmaktadır.
- Ancak, ülkemizde varolan su ürünleri potansiyelinden olanaklarımızın çok altında yararlanabildiğimizden, yaygın bir balık endüstrisi kurulamadığı gibi, balık dış satımından sağlanan gelirlerimiz de önemli bir değere ulaşamamaktadır.

Denizlerin Ekonomik Önemi

- Buna karşın son 15 yılda Karadeniz ve Marmara denizinde balıkçılık önemli gelişmeler göstermiş;
  - 1970 yılında 180 bin ton civarında olan çeşitli balık üretimimiz
  - 1980 yılında 425 bin tona ulaşmış,
  - 1983 yılından itibaren de 500 bin tonu aşmıştır.
- Bu üretimin ise yaklaşık 300 bin tonluk kısmını hamsi balığı oluşturmakta iken, 1989 yılından itibaren hamsi üretiminin 100 bin tonun altına inmesi sonucu genel balık üretimimiz de birdenbire gerileyerek 1990'1ı yıllarda 300 bin tona düşmüş, 1994 yılında tekrar 500 bin tona yükselmiştir. 2005'de hamsi üretimi tekrar 140 bin ton civarına düşmüştür.

Denizlerin Ekonomik Önemi

- Üretimdeki azalmalar aşırı avlanma, kirlenme ve ekolojik değişmelerden kaynaklanmıştır.
- Öte yandan ülkemizde iç sular balıkçılığında potansiyelin ancak %30'unun değerlendirilebildiğini söyleyebiliriz.
- Durgun ve akar sularımızda yapılan tatlı su balıkçılığı üretimi son yıllarda gelişme göstererek 7-8 bin tondan 40-45 bin ton civarına yükselmiştir.
- Toplam kültür balıkçılığı üretimimiz ise yaklaşık yılda 130 000 ton civarındadır. Bu durumda su ürünleri tüketimimiz ise kişi başına son yıllarda 7-8 kg/yıl ile gelişmiş ülkelerin çok gerisinde kalmaktadır. (Dünya ortalaması 16.5kg)

Denizlerin Ekonomik Önemi

- Deniz ürünleri üretimimizin %85'i Karadeniz, %9'u Marmara, %3'ü Ege ve %3'ü de Akdeniz'de avlanmaktadır.
- Üretimin % 75'i taze ve soğutulmuş, %4'ü dondurulmuş, %20'si balık unu ve yağı, %1'i tuzlanmış, tütsülenmiş ve konserve edilmiş olarak tüketilmektedir.
- İç su ürünleri üretiminde Doğu Anadolu Bölgesi toplam üretim içinde %46'lık payla birinci sıradadır. Bunu Akdeniz, Marmara ve iç Anadolu Bölgesi izlemektedir.

Denizlerin Ekonomik Önemi

- Deniz ürünleri arasında Türkiye'de bol miktarda sünger üretilmektedir. Çok hücreli bir su hayvanı olan sünger, Karadeniz sahilleri hariç bütün kıyılarımızın derinliklerinde bulunur. Özellikle Ege denizinde (Bodrum-Marmaris) iyi cinsleri elde edilir, toplam üretimin %70'i bu bölgeye aittir. Ülkemizde yıllık sünger üretimi kesin olarak bilinmemekle beraber 40 ton civarında olduğu tahmin edilmektedir
- Denizlerimizden bundan başka yılda 500 bin ton civarında deniz tuzu, göllerimizden de 1,3 milyon ton dolayında göl tuzu elde edilmektedir

Prof.Dr. İlkay Dellal

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi

Tarım Ekonomisi Bölümü

TÜRKİYE EKONOMİSİ

Prof.Dr. İlkay Dellal
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi Bölümü

Kara Sularının Ekonomik Önemi

- Su, canlıların yaşaması için mutlak gerekli olan ihtiyaç maddelerinden birisidir.
- Toprağı sulayıp hayat vermek, akış veya düşme kuvvetinden enerji üretmek ve bazı durumlarda ulaşım amacıyla yararlanmak olasıdır.
- Ülkemizde yağışlar miktar açısından bölgeler arasında büyük farklılıklar göstermektedir.
- Türkiye ortalaması olarak yıllık yağış miktarı 643 mm. dolayındadır..

Kara Sularının Ekonomik Önemi

- Kara suları genellikle üç grup altında toplanabilir. Akarsular, durgun sular, yeraltı sularıdır.

Kara Sularının Ekonomik Önemi

- Akarsular:
- Seller, dereler, çaylar, ırmak ve nehirler akarsulara dahildir.
- Akarsuların rejimleri onların yararlarını belirler.
- Bu rejim de yağışlara, havanın sıcaklığına, arazinin yüzey şekillerine ve toprağın niteliklerine bağlıdır.

Kara Sularının Ekonomik Önemi

- Yurdumuzda genellikle akarsularımızın rejimleri çok bozuk ve su azlığı söz konusudur.
- Bu durumu etkileyen faktörler olarak;
  - yağışların cinsi ve yıl içindeki dağılışı,
  - arazinin yüzey şekilleri,
  - özellikle dağların ve meyilli arazinin çokluğu,
  - doğal bitki örtüsü olan orman ve mera'lara verilen zararlar sayılabilir.
- Seller; toprak erozyonu, taşkınlar ve bataklıklar meydana gelmesi, barajların dolması, yerleşim yerleri ve endüstri kuruluşları ile ulaşım hizmet ve yapılarının bozulmasına, tarım alanlarının sular altında kalmasına, mal ve can kaybına neden olmaktadır.

Kara Sularının Ekonomik Önemi

- Ülkemizdeki akarsuların sayısı oldukça fazla olup, seçilmiş akarsu sayısı 79,
- bunlardan uzunluğu 90 km.'nin üzerinde olanların sayısı 61
- beş tanesi ülkemizi terk ederek komşu ülkelerden geçen 18 adet nehirdir.

- Uzunluğu bin kilometrenin üzerinde olan nehirlerimiz ise,
  - 2800 km. ile Fırat,
  - 1900 km. ile Dicle,
  - 1355 km. ile Kızılırmak ve
  - 1059 km. ile de Aras'tır.

Kara Sularının Ekonomik Önemi

- Türkiye nehirlerinde bir saniyede akan su miktarı,
  - yıllık ortalama olarak 2 bin metreküp olduğu halde,
  - bu miktar örneğin Fransa'da 6 bin metreküp ve
  - sadece Tuna nehrinde 9 bin metreküptür.
- Akarsularımızın rejimlerinin bozuk olması nedeniyle sulama amacıyla ancak sınırlı bir yararlanma söz konusu olabilmektedir.
- Akarsularımız çoğu yerde engebeli arazide ve derin yataklar içerisinde akmakta ve sulama mevsiminde suları da son derece azalmaktadır. Bazı akarsular da içerisindeki çeşitli tuzlar yüzünden sulama amacıyla kullanılamamaktadır.

Kara Sularının Ekonomik Önemi

- Akarsularımızın;
  - bölgelere göre farklılığı,
  - mevsim ve aylara göre büyük değişiklikler göstermeleri, hatta bir kısmının kuruması,
  - yüzey şekillerinin farklılığı,
- ulusal ekonomi açısından yağış açığının kapatılmasını geniş ölçüde engellemektedir.
- Bu durumda doğal ve yapay göller büyük bir önem kazanmaktadır.

Kara Sularının Ekonomik Önemi

- Türkiye'deki tarım arazisinin topoğrafik yapı itibariyle 16,7 milyon hektarı sulamaya elverişlidir.
- Ancak bu alanların ekonomik olarak sulanmaya elverişli olan kısmı 8,5 milyon hektardır.
- **Sulanan alan (Kamu ve halk sulamaları)=**

  5-5,5 milyon ha.
- 2023 yılı hedefi 8.5 milyon ha. Sulanmasıdır.

Kara Sularının Ekonomik Önemi

- Yapılan tahminlere göre, akarsularımız üzerine inşa edilecek 217 hidroelektrik santralinde yılda yaklaşık 100-130 milyar kw saat elektrik üretilmesi teknik ve ekonomik bakımdan mümkün görünmektedir.
- Yurdumuzda kurulu hidroelektrik santrallerinden elde edilen elektrik üretimi 1992 yılında 26,6 milyar kilovat saat iken, 1993 yılında devreye giren yeni ünitelerle yılda 34 milyar kw saat elektrik enerjisi üretilmiştir. 1995 yılında ise bu üretim 35,5 milyar kw saat olup, elektrik üretiminde hidrolik santrallerin payı %41 oranındadır.
- 2008 yılında hidro elektrik üretimi 47.9 milyar kw olup 172 hidro elektrik santralinden üretilmektedir.

Kara Sularının Ekonomik Önemi

- Durgun Sular:
- Yurdumuz göller bakımından oldukça zengin sayılabilir.
- Ülkemizin özellikle üç bölgesinde toplanmış, yüzölçümü 5 km^2 'nin üstünde 48 adet doğal gölü vardır.

TÜRKİYE AKARSULAR VE GÖLLER HARİTASI

Kara Sularının Ekonomik Önemi

- Bu göllerden bir kısmının suları tuzludur (Tuz gölü, Van gölü, Burdur gölü, Bafa gölü ve Marmara gölü), bu nedenle tarımda sulama amacıyla kullanılamazlar.
- Beyşehir, Eğridir, Sapanca, Manyas ve Ulubat göllerinin ise suları tatlı olup, sulama ve içme amacıyla kullanılabilmektedir.

Bunların toplam alanları 8 903 km^2 olup, Göller Bölgesi, Marmara Bölgesi ve Doğu Anadolu bölgelerimizde yoğunlaşmıştır.

TÜRKİYE AKARSULAR VE GÖLLER HARİTASI

Kara Sularının Ekonomik Önemi

- Yer altı suları
- Ülkemizin yağış açığını, akarsulardan, doğal veya yapay göllerden kapatma çabaları yanında, toprak altı sularından da yararlanma yoluna gidilmektedir.
- Türkiye'nin kullanılabilir yeraltı suyu potansiyelinin yıllık ortalama 14 milyar m3 olup, 2008 yılı itibariyle fiili olarak 6 milyar m3 yeraltı suyu tüketilmektedir.
- Bu durumda mevcut yeraltı suyu potansiyelimizin %58'inden henüz faydalanamadığımız ortaya çıkmaktadır.
- Yeraltı suları bazen kaynak veya artezyen şeklinde kendiliğinden yeryüzüne fışkırmakta, bazen da açılan kuyulardan su pompaları veya mekanik yöntemlerle çıkarılmaktadır.
- Bu sular yöresel olarak endüstri veya şehir suyu olarak kullanıldığı gibi, tarım alanlarının sulanması amacıyla da son zamanlarda yaygın olarak kullanılmaktadır.
- Özellikle Trakya'da Ergene Ovası tarımsal sulama açısından artezyen kuyularına örnek gösterilebilir.

Madenler

- Madenler tükenebilen ve yerlerine yenilerinin konulması olanağı olmayan doğal kaynaklardan olmaları nedeniyle, ekonomik bakımdan önemleri çok fazladır.
- Yeryüzünde bilinen ve kullanılan madenler olmasaydı, günümüzdeki endüstrilerin ve dolayısıyla uygarlığın kurulması ve yaşatılması da söz konusu olamazdı.
- Bu nedenle bir bakıma günümüzdeki yarışı, endüstrileşmiş ülkeler açısından, toprakaltı ve deniz dibindeki kaynakları ele geçirmek, azgelişmiş ülkeler açısından ise, bu kaynakları bulma ve endüstrilerini kurabilme savaşı olarak düşünebiliriz.
- Zira insanlığın başlangıcından 1900 yılına kadar kullanılan madenlerin, son yüz yılda kullanılan madenler miktarının ancak onda biri kadar olabileceği tahmin edilmektedir.

Madenler

- Madenler yer altında bulunan stok doğal kaynaklardır.
- Stok kaynak deyiminden, yukarıda belirtildiği gibi miktarı doğada bulunduğu kadar olan, günümüzde yeniden oluşmayan ve çoğalmayan kaynaklar anlaşılır. Bunların hepsi de organik olmayan maddelerdir.
- Madenler nitelikleri, kullanılma yerleri, oluşumları v.b. bakımından değişik şekillerde sınıflandırılabilir. Örneğin;
  - Metal olan madenler; metalurji sanayiinde kullanılan demir, bakır, krom, altın v.b,
  - Metal olmayan madenler; kükürt, tuz, mermer, kireç taşı, killer v.b ve
  - Yakıt olarak kullanılanlar; taşkömürü, linyit, antresit, petrol, doğal gaz olarak sıralanabilir

Madenler

- Günümüzde az gelişmiş veya gelişmekte olan ülkeler açısından, madenler sanayileşmek için tek koşul olmamakla birlikte, dışa bağımlılık açısından önemli bir sınırlayıcı faktördür.
- Yani, madenlerin varlığı, bir ülke snayisinin bağımsız olarak kurulup devamlılığının sağlanabilmesi için çok iyi bir potansiyel ve altyapı oluşturmaktadır.
- Türkiye maden çeşitleri açısından çok zengindir.
- Ülkemizin her yöresinde madenlere rastlanır Ancak, çok eski tarihlerden beri çeşitli medeniyetlerin gelip geçtiği yurdumuzda madenlerden çok fazla yararlanılmış, bazıları tamamen tükenmiş veya azalmıştır.

Madenler

- Ülkemizde maden rezervlerini belirleme bakımından, Cumhuriyet döneminde önemli çabalar görüyoruz.
- 1935'de 2804 Sayılı Yasa ile **Maden Tetkik ve Arama Enstitüsü** ile maden aramalarına bilimsel bir yön verilmiştir.
- 2805 Sayılı Yasa ile de **Etibank** kurularak devlet maden işletmeciliğine başlamıştır.
- 1954 yılında 6237 Sayılı Yasa ile **Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı** ve 1957'de 6974 Sayılı Yasa ile de **Türkiye Kömür İşletmeleri Kurumu** kurulmuştur.
- Bugün hem kamu hem de özel kesime ait maden işletmeleri faaliyet göstermektedir.

Madenler işletme mülkiyeti bakımından

- İşletimi devlet eliyle yapılan madenler:
  - Kükürt, prit, altın ve gümüş
- Hem özel sektör hem devletçe işletilen madenler:
  - taşkömürü, linyit, petrol, bakır, demir, cıva, krom, borasit, kurşun, çimento
- Özel sektörce işletilen:
  - mangenez, fluorit, zımpara, amyant, mermer, lületaşı, fosfor tuzları gibi

Bilinen Metal Madenlerimiz

- **Demir** :rezerv-1 milyar ton(Hekimhan vd)
- **Krom:** rezerv 17.3 milyon ton (Elazığ-Guleman)

  Dünya rezervinin %70'i ülkemizde
- **Bakır:** rezerv 141 milyon ton (Elazığ-Ergani ve Artvin-Murgul)
- **Kurşun-çinko** 44 milyon ton rezerv
- **Cıva** 4 milyon ton rezerv
- **Manganez** 19 milyon ton rezerv

Yakıt olarak kullanılan madenlerimiz

- Taşkömürü: sanayide enerji kaynağı(kok) 471 milyon ton rezerv. Zonguldak havzasında .
- Linyit.Ülke zengin linyit yataklarına sahip. 6 milyar ton rezerv bulunmakta
- Petrol:enerji dışında petro-kimya endüstri dalının hammaddesidir. Sentetik dokuma, lastik, plastik,ilaçlar gibi ürünlerin üretiminde.. Komşu ülkelerde zengin yatakların olması bizde neden yok sorusunu gündeme getirir. 57 milyon ton rezerv hesaplanmıştır.
- Doğalgaz : Trakya'da bulunan doğal gaz rezervi 12.8 milyar metreküp hesaplanıştır.

Metal olmayan madenlerimiz

- Kükürt: Karışık veya saf olarak memleketin her tarafında bulunmaktadır. Özellikle kimyasal gübre olarak tüketilmektedir. Kükürt rezervleri 2 milyon ton civarındadır.
- Manyezit: Metalurji endüstrisinin fırın inşaasında kullanılan bu maden ülkemizde 22 milyon ton rezerve sahiptir.
- Mermer: Memleketimizin değişik yörelerinde renkli ve beyaz mermerler bol miktarda bulunur. Mermer rezervimiz 1 milyar 600 milyon ton civarındadır.
- Kireçtaşı: Ülkenin her tarafında 1,5 milyar ton kireçtaşı rezervi vardır.
- Killer: Türkiye'de çimento üretimine uygun killi topraklar pek yaygındır ve bu nedenle de çimento fabrikaları yurdun her tarafına yayılmış durumdadır

Petrol

- Doğal halde bulunan ve yeraltından çıkarılan işlenmemiş *ham petrol* anlamına gelmektedir.
- Yurdumuzdaki petrol yatakları fazla zengin değildir.
- Petrol yataklarımız daha çok Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde **Batman**, **Siirt** ve **Diyarbakır**'dadır. **Adıyaman**, **Şanlı Urfa** ve **Mardin'd**e de petrol yatakları vardır. Üretilen petrol, ihtiyacımızın çok az bir kısmını (1/7) karşılamaktadır.

Petrol

- Ham petrolün arıtılması için rafineriler kurulmuştur.
- Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nde üretilen ham petrolün bir kısmı Batman rafinerisinde, bir kısmı da Batman-İskenderun boru hattı ile Dörtyol'a gönderilmektedir. Buradan da tankerlerle Ataş, İzmir ve İzmit rafinerilerine taşınmaktadır. İskenderun Körfezi ile Kırıkkale arasındaki petrol boru hattı ile de ham petrol aktarılmaktadır.
- Ayrıca ile Irak petrollerinin bir kısmı Yumurtalık 'na taşınmaktadır. Bu taşımacılıktan Ülkemiz önemli bir gelir sağlamaktadır.
- Bakü-Tiflis-Ceyhan BH Projesi kapsamında, Bakü'den başlayıp, Ceyhan'da son bulacak bir boru hattı ile başta Azeri petrolü olmak üzere Bölge'de üretilecek petrollerin Ceyhan'a taşınması ve buradan da tankerlerle dünya pazarlarına ulaştırılması planlanmaktadır.

TÜRKİYE EKONOMİSİ

Prof.Dr.İlkay DELLAL

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

Türkiye'nin Beşeri Kaynakları

- Nüfus, bir ülkede veya bölgede yaşayan insanların tümü
- Doğal çevreden sonra incelenmesi gereken ikinci faktör o ülkenin nüfusudur.Ekonomik hayatın yapıcısı insan olduğundan, nüfusla ekonominin ilgisi çok sıkıdır.
- İnsan, üretim faktörlerinden biri olan işgücünü ve bunun kaynağını oluşturması nedeniyle ekonomik hayatın esası ve temelidir.

Nüfus

- Ülkede yaşayan insanların tümü
- Hem üretici hem tüketici
- Ekonomi,
  - özellikle nüfusun miktarı,
  - yaş grupları,
  - cinsiyeti,
  - azalma ve çoğalması,
  - mesleklere bölünüşü ve
  - hareketleri ile ilgilenmektedir.
- Çünkü, nüfusun bu yönleri hem üretim hem de tüketimle ve bu arada yapılan her türlü planların ve alınacak önlemlerin doğru sonuç vermesi ile yakından ilgilidir.

Nüfus miktarı

- Bir ülkenin nüfusu incelenirken ilk olarak nüfus sayısı ele alınır. Nüfusun azlığı veya çokluğu mal ve hizmetlere karşı olan talebi, tüketim seviyesini belirler.
- Aynı zamanda bu sayı toplumda çalışacak durumda bulunan insanların sayısı ve oranı hakkında bir fikir verir. Bu da ekonominin üretim gücünü belirten ölçütlerden birisidir.

Nüfusun artışı ve artma hızı

- Nüfus, doğumlar, ölümler ve göçlerin birlikte etkileri sonucu olarak artar.
- Doğum oranları ölüm oranlarından ne kadar fazla ise aradaki fark "doğal artış" oranını verir.
- Ülkeye yerleşmek üzere gelen göçmen sayısı arasındaki fark (artma veya eksilme) eklenirse gerçek artış bulunmuş olur.
- Nüfus artış hızı, tüketim, üretim, tasarruf ve yatırım gibi ekonomik fonksiyonlar bakımından çok önemli bir ölçeği oluşturur. Bu artış hızı nüfusun gelecekteki miktarını belirler.

Cinsiyet, yaş, yoğunluk, eğitim, yerleşme, ekonomik faaliyetlere katılım

- Ekonomik kalkınma, doğrudan veya dolaylı olarak cinsiyet, yaş, yoğunluk, eğitim, meslek, yerleşme, ekonomik faaliyetlere katılma ile yakından ilgilidir.
- Nitelikli bir işgüçü kitlesinin,ekonomik kalkınmayı sağlamada ve bunun devamlılığındaki rolü çok büyüktür..

Türkiye'nin Beşeri Kaynakları- (Nüfus Miktarı ve Artışı)

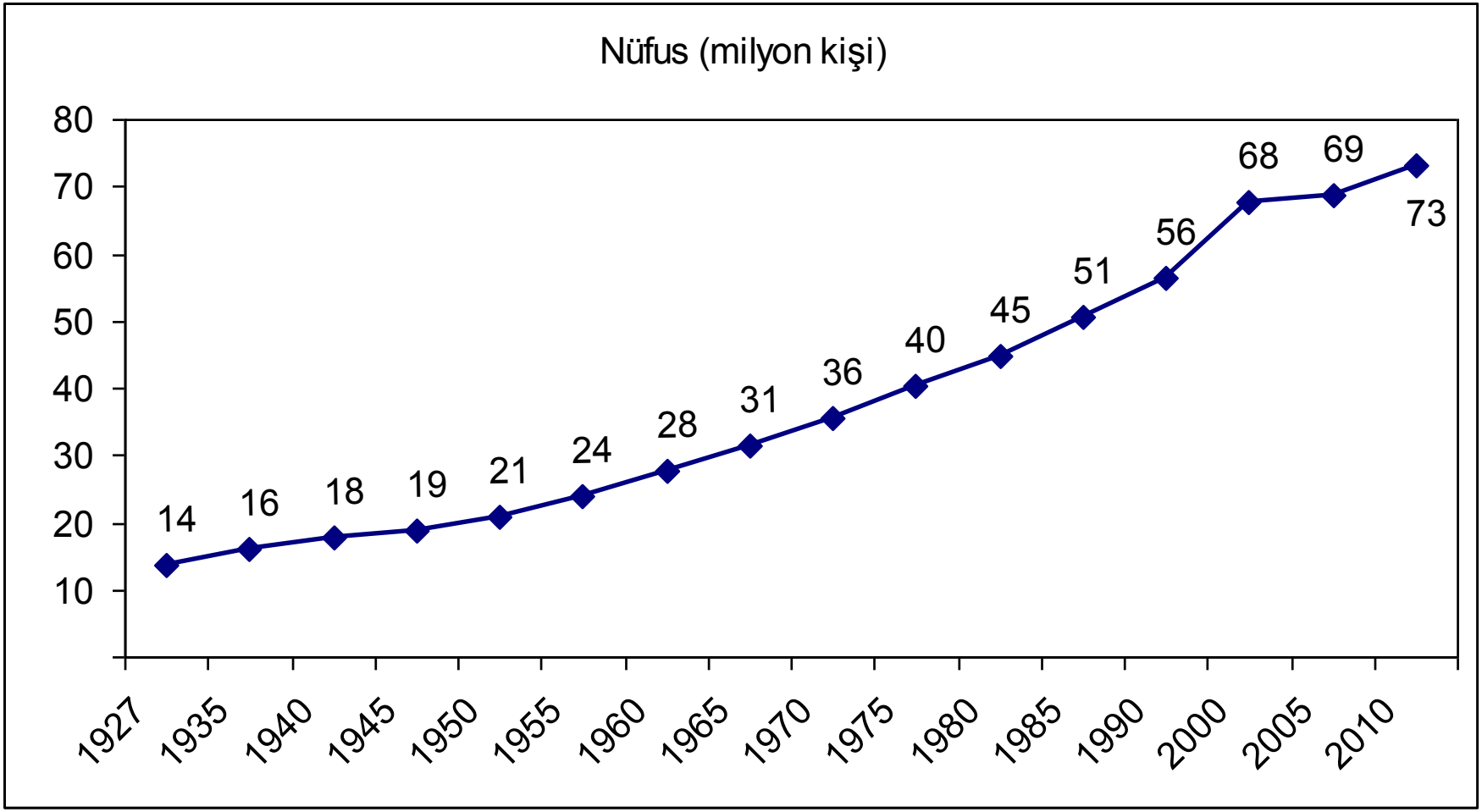

Türkiye'nin Beşeri Kaynakları- (Nüfus Miktarı ve Artışı)

- Cumhuriyet döneminde ilk nüfus sayımı 1927 yılında, ikincisi 1935 yılında ve daha sonra yasa gereğince her beş yılda bir yapılmıştır.
- 1990 yılından sonra yasada yapılan değişiklik nedeniyle her on yılda bir sayım yapılmıştır.
- 2007'den itibaren Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi geçerlidir.
- 1927-35 yılları arasında nüfusda 2,5 milyon artış
  - ilk sayım olması nedeniyle nüfusun tam olarak belirlenememesi olasılığı
  - bu dönemde 200 bin dolayındaki göçmenin gelmiş olması

Nüfus (1927-1945)

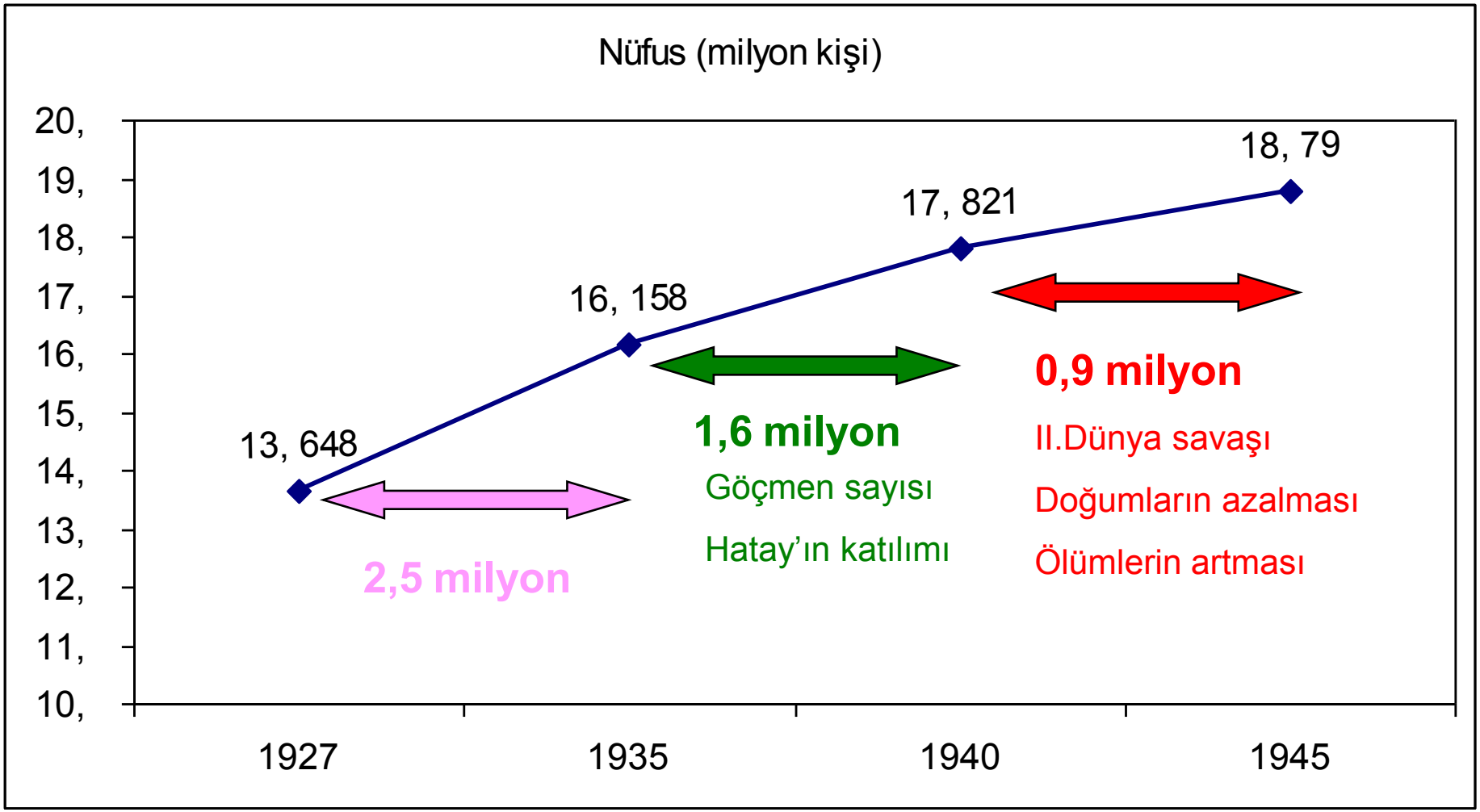

Nüfus (1945-1970)

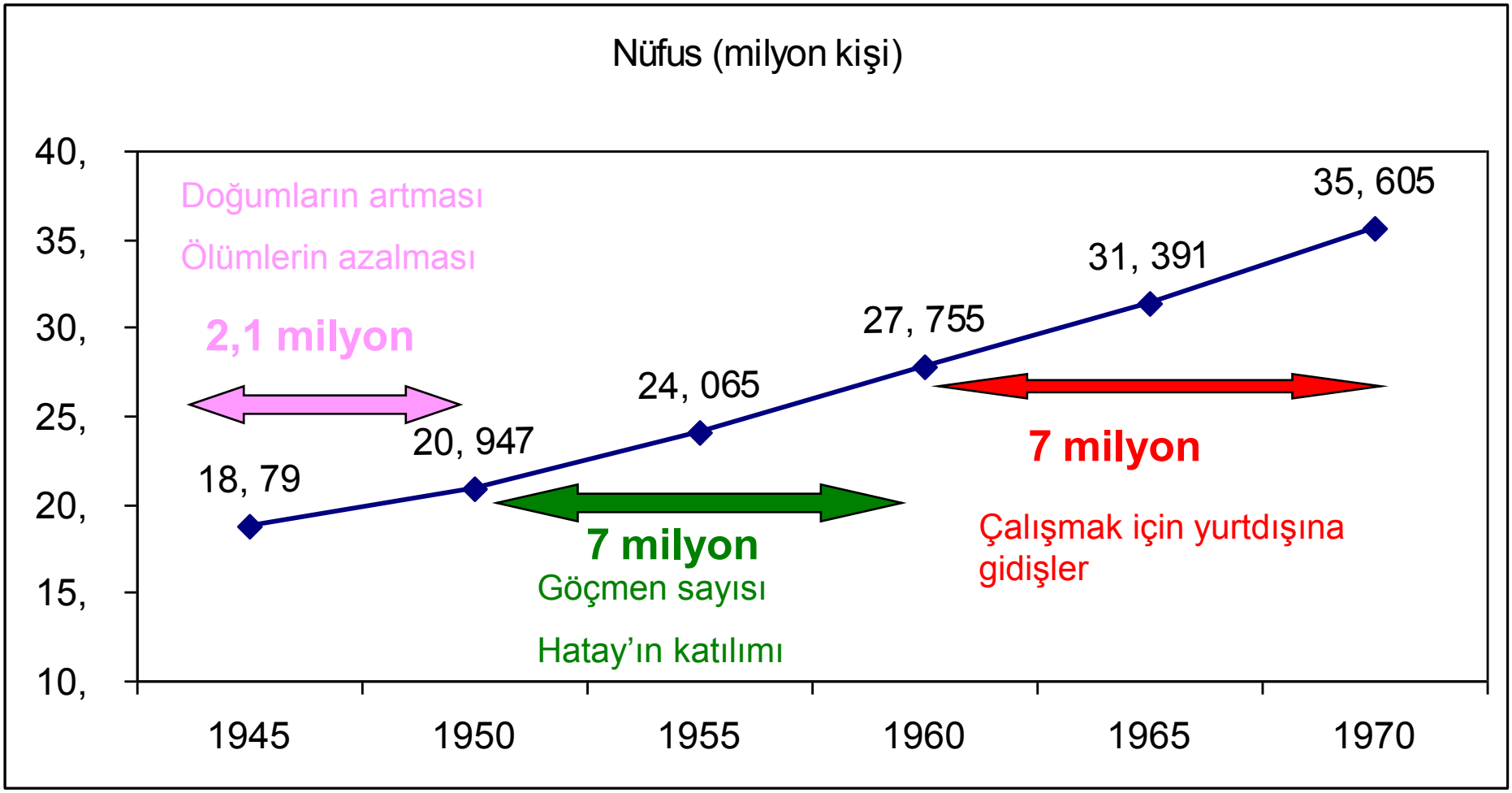

Türkiye’nin Beşeri Kaynakları (Nüfus Miktarı ve Artışı)

- 1935-40 dönemindeki nüfus artış miktarı yine yüksek düzeyde olmuştur.
- Bu dönemde yurda gelen göçmen sayısı 120 bin ve Hatay'ın 1939 yılında Anavatana katılmasıyla da 208 bin kişilik bir nüfus artışı sağlanmıştır.

Türkiye'nin Beşeri Kaynakları (Nüfus Miktarı ve Artışı)

- 1940-45 yılları arasında nüfusumuzdaki artışta belirgin bir azalma var.
- Bu dönem II. Dünya Savaşı yıllarını kapsadığı için, genç yaştaki erkeklerin büyük bir kısmı silah altındadır ve dolayısı ile doğal nüfus artışı azalmıştır.
- Ayrıca bu yıllar arasında hiç göçmen gelmediği gibi 25-35 yaşları arasındaki ana ve babalar I. Dünya Savaşı yıllarında dünyaya geldiklerinden doğurgan nüfusun sayısı da azdır.
- Doğum azlığına karşılık, bu dönemin savaş ekonomisi yıllarına rastlaması, bir takım yoklukları ve bakımsızlıkları beraberinde getirmiş ve ölüm oranları da artmıştır.
- 1945-50 döneminde nüfusumuzun daha hızlı artmaya başladığını görmekteyiz. Savaş yıllarını izleyen bu dönemde doğum, oranı artmış, ölüm oranları yeni ilaçların da bulunmasıyla azalmış ve 100 bin civarında da göçmen gelmiştir.

Türkiye'nin Beşeri Kaynakları (Nüfus Miktarı ve Artışı)

- 1950-60 yılları arasında ülke nüfusu en kuvvetli artışı göstermiştir.
- 1950-53 arasında 125 bin göçmen yurda gelmiş, doğum oranı binde 44'lere kadar yükselmiş, buna karşılık 1935-40 döneminde binde 19,4 olan genel ölüm oranı 1955-60 döneminde binde 12,6'ya gerilemiş ve doğal nüfus artış hızı da binde 31 'e, sayımlar arası nüfus artış oranı ise binde 28,5'e yükselmiştir.
- 1960-70 döneminde yıllık nüfus artış hızımızın bir miktar gerileyerek bin de 25 civarına düştüğünü görüyoruz. Oysa bu dönemde doğum oranında bir gerileme olmamıştır (binde 40'ın üzerinde). Bu durumu özellikle 1963-70 yılları arasında bir çok vatandaşımızın çalışmak üzere geçici olarak yurtdışına gitmeleri ve ülke nüfusunda sayılmamaları ile açıklayabiliriz. Bu dönem için bunların sayısı kümülatif olarak 700 bin civarındadır.

Nüfus (1970-2010)

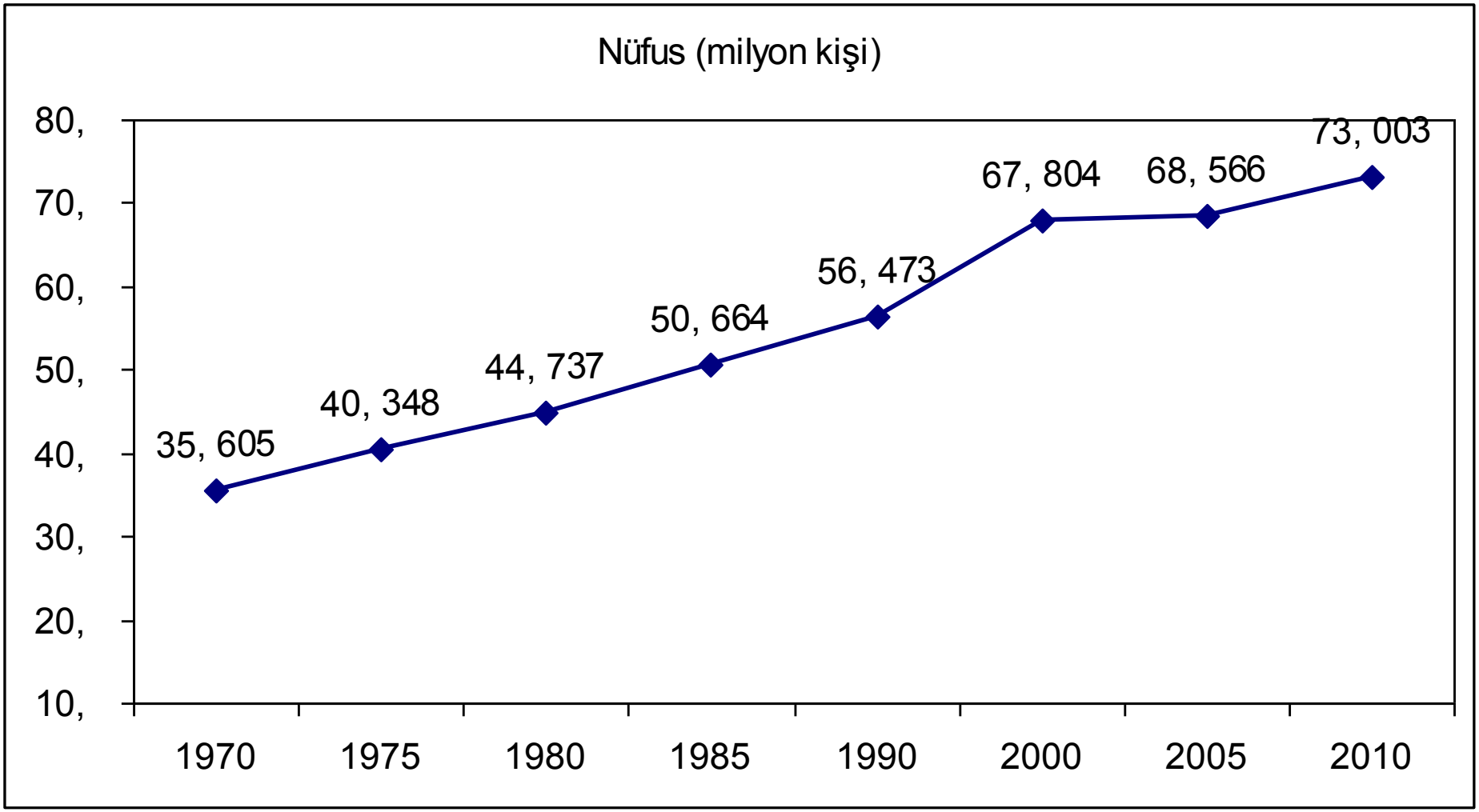

Türkiye'nin Beşeri Kaynakları (Nüfus Miktarı ve Artışı)

- Ülkemizde 1970 yılından itibaren sayım yılları arası nüfus artış miktarı dört milyonu geçmiş, 1985 yılından itibaren de yıllık nüfus artış miktarı bir milyonu aşmıştır.
- 1980 lerden sonra sürdürülen nüfus planlaması çabaları sonucu doğum oranları 1985-90 dönemi için binde 29,3 düzeyine kadar gerilemiş, fakat buna paralel olarak sağlık koşullarının iyileşmesi sonucu ölüm oranlarının da binde 7,4'e kadar inmesi nedeniyle doğal nüfus artış oranında çok önemli bir gerileme olmamış bu oran ancak binde 21.9'a ,2003 tahmini ise doğal nüfus artış oranının binde 14.4 olduğudur.

Türkiye: Nüfus Öngörüleri (Milyon Kişi)

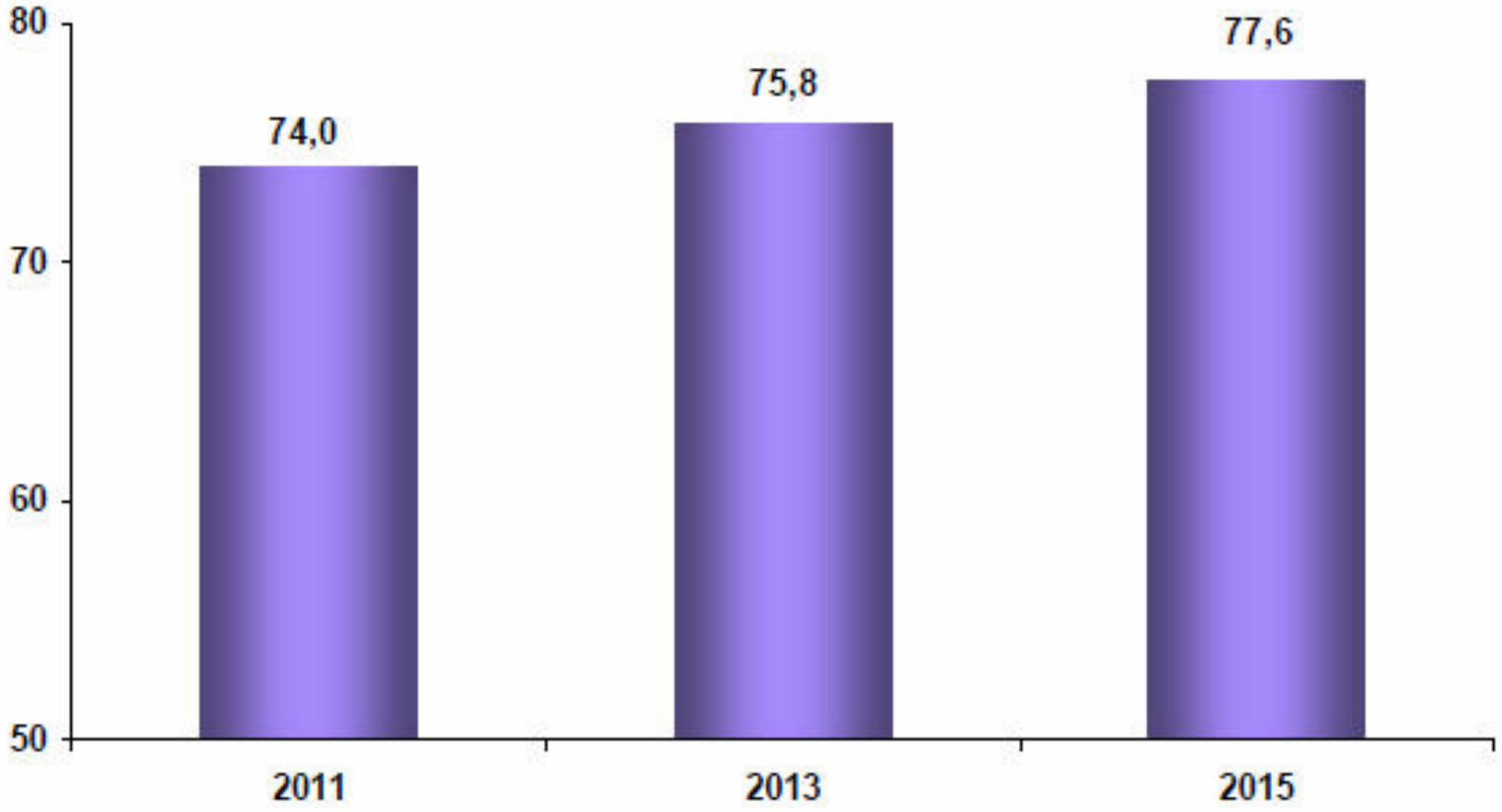

Ekonomik Gelişme Aşamalarında Nüfus Artışı

Doğum ve ölüm oranları %

Az gelişmiş ülkelerde doğum ve ölüm oranları çok yüksek, nüfus durgundur ve oldukça yavaş bir şekilde artar.

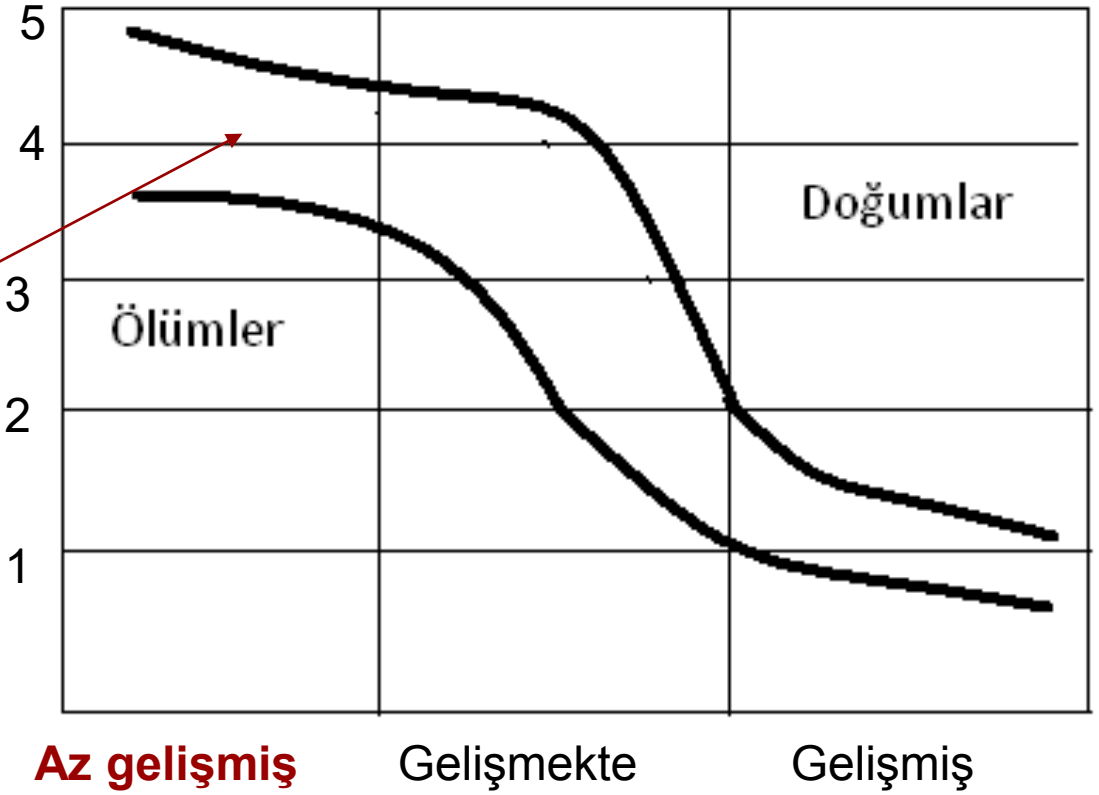

Ekonomik Gelişme Aşamalarında Nüfus Artışı

Doğum ve ölüm oranları %

Ekonomik gelişmenin başlamasıyla önce ölüm oranları hızla düşmeye başlar, bu sırada doğum oranları henüz değişmemiştir, hatta hafif artma bile gösterebilir. Böylece kalkınma döneminde nüfusun artışı hız kazanır.

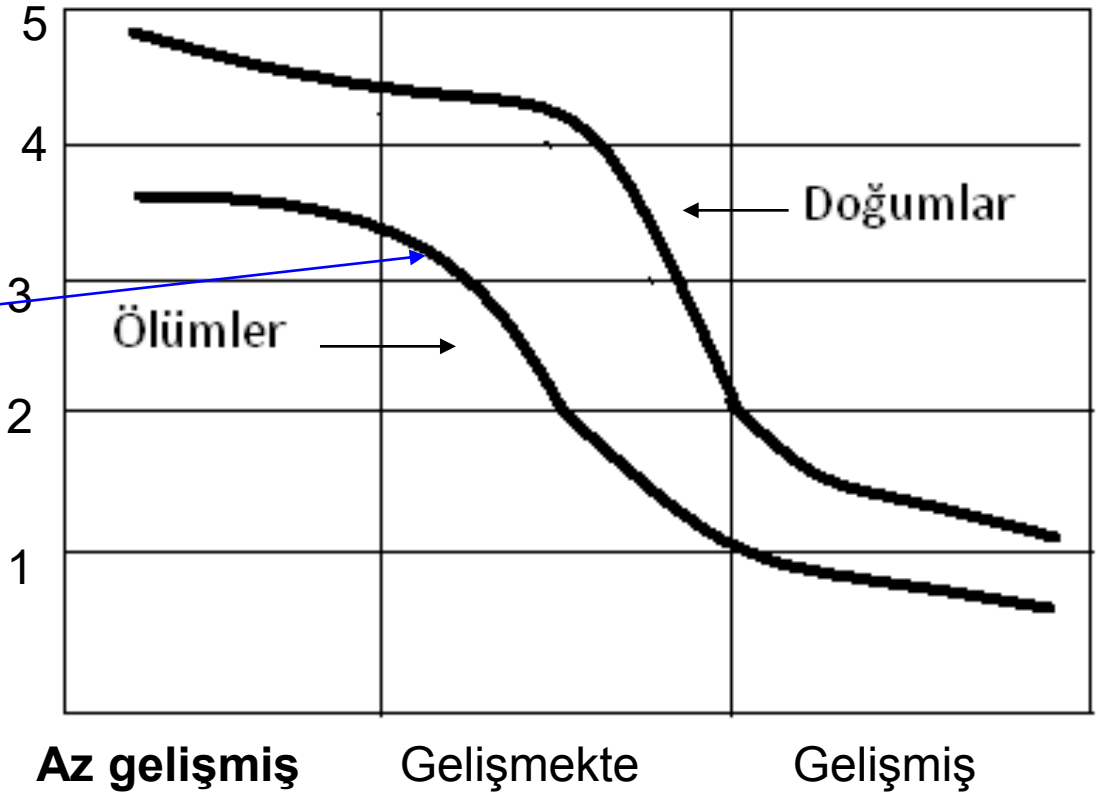

Ekonomik Gelişme Aşamalarında Nüfus Artışı

Doğum ve ölüm oranları %

Kalkınma ilerledikçe gelirin ve kültür seviyesinin yükselmesi, şehirleşmenin ve küçük aile idealinin yayılması, nüfusun sayısından çok kalitesinin önem kazandığı sosyal bir gelişmenin meydana gelmesine ve böylece doğum oranlarının da düşmesine neden olur.

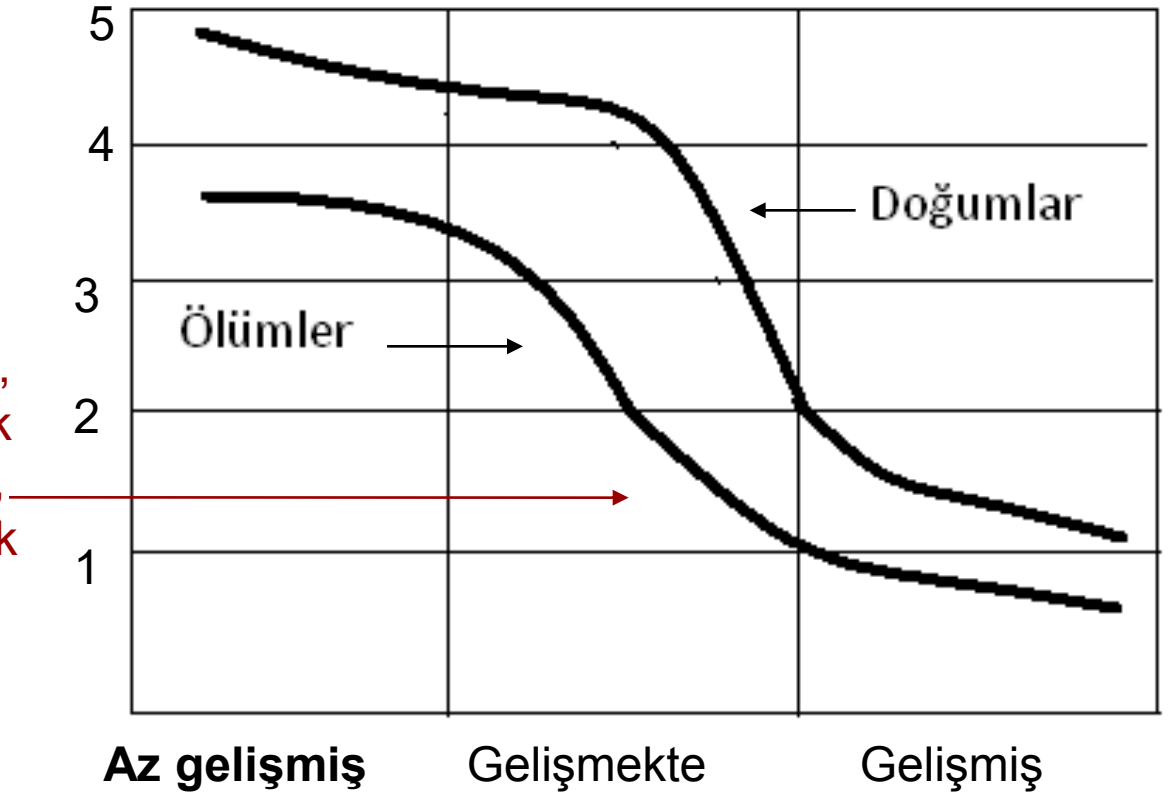

Ekonomik Gelişme Aşamalarında Nüfus Artışı

Doğum ve ölüm oranları %

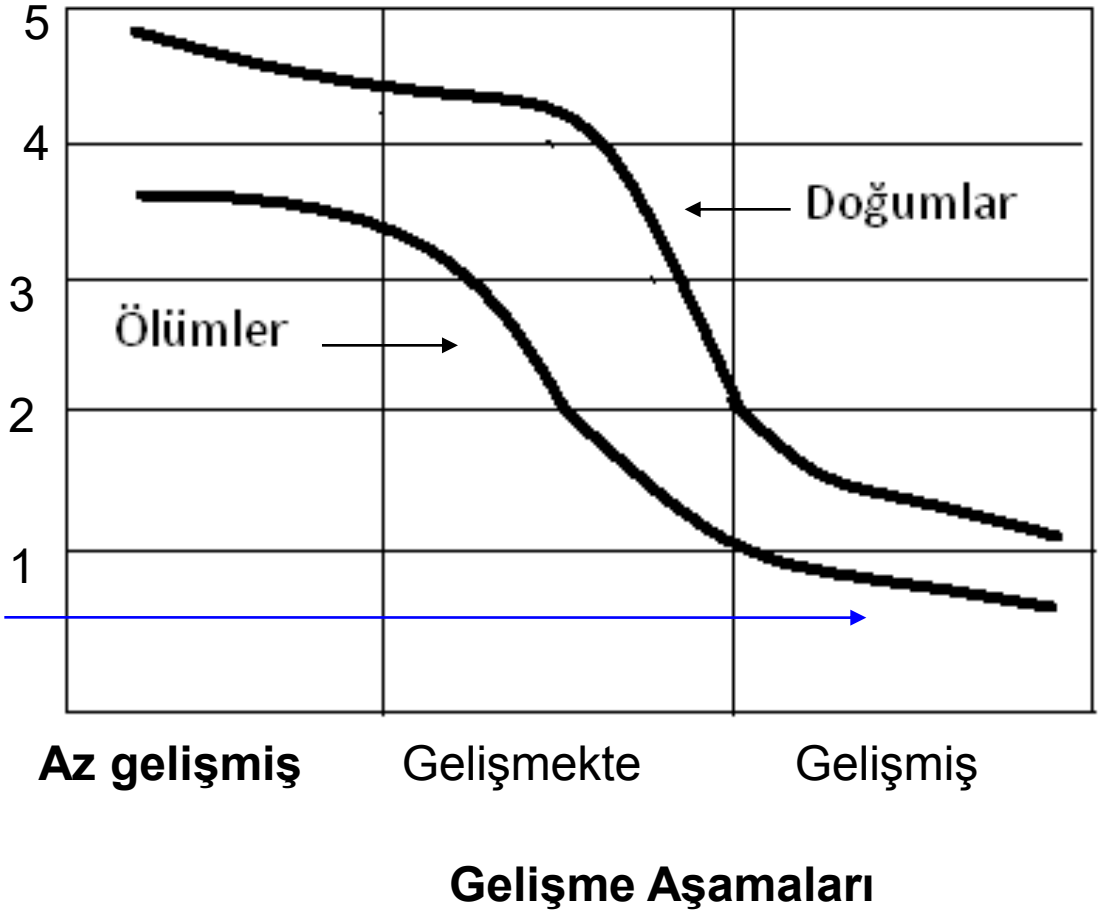

Sonunda gelişmiş ekonomi aşamasına ulaşan ülkelerde doğum ve ölüm oranları aşağı düzeylerde tekrar birbirine yaklaşır ve nüfus artışı yavaşlar.

Türkiye

- Türkiye nüfusunun artış şekli, ekonomik gelişme aşamalarında görülen eğilimlere uymaktadır.
- Son yıllarda hem doğum hem ölüm oranları azalmıştır.
- Doğumlar açısından ikinci aşamanın sonlarında, ölümler açısından üçüncü aşamada

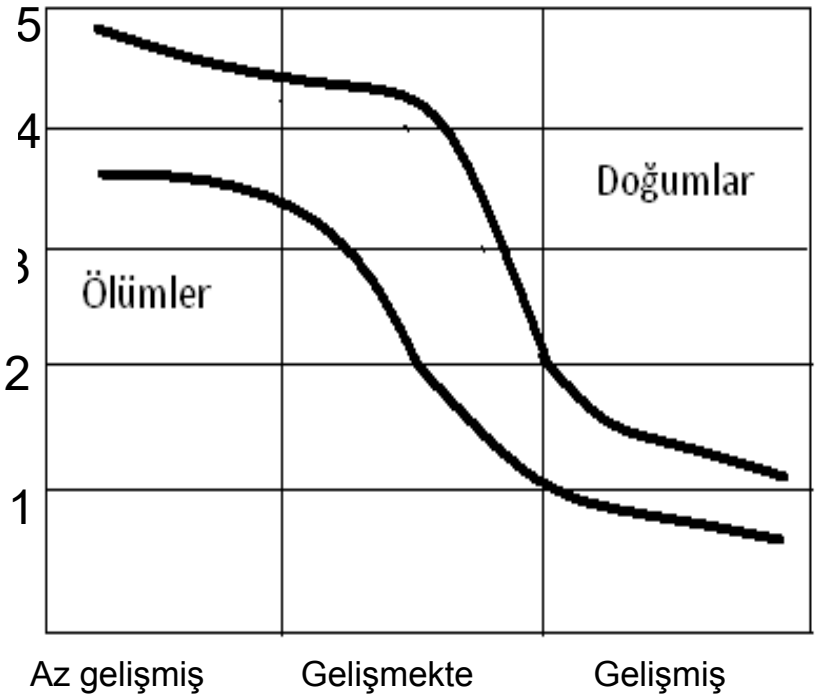

Nüfusun Cinsiyet Bakımından Bölünüşü

- Bir ülke nüfusunun kadın ve erkek olarak bölünüşü,
  - bu iki cinsin çalışma ve istihdam durumları,
  - üretime katılma payları,
  - üretim ve tüketim durumları birbirinden farklı olduğu için ekonomik açıdan önemlidir.
- Ayrıca nüfusun cinsiyet oranları nüfus artış hızı üzerinde de etki yapmaktadır.
- Genellikle birçok ülkenin nüfusunda kadın ve erkek nüfusu denge halindedir. Zaman zaman ülkemizde de değişiklik olsa da genelde dengededir.
- 2008'de erkek nüfus oranı%50.2, kadın nüfus oranı %49.8 dir.

Nüfusun Yaşlara Göre Bölünüşü

- İnsanların
  - tüketim mal ve hizmetlerine karşı olan ihtiyaçları,
  - çalışma ve üretim faaliyetlerine katılma durumları,
  - ekonomik ve sosyal davranışları yaşlara göre değişmektedir.
- Bu nedenle nüfusun yaş dağılımı, nüfusla ilgili incelemelerin en önemlilerinden birisini oluşturur.
- Örneğin; faal olan ve olmayan nüfusun dağılımında, nüfusun yaşlara göre bölünüşünü bilmek gerekir.
- Aynı şekilde doğurgan yaştaki nüfus miktarı, çoğalma hızı, ölüm oranları ile ölüm nedenleri incelenirken hep nüfusun yaş bölünüşünden yararlanılır.
- Yaş grupları olarak nüfus genellikle 0-14, 15-64 ve 65 yaştan yukarı olmak üzere üç ana yaş grubuna ayrılarak incelenir.

Nüfusun Yaşlara Göre Bölünüşü

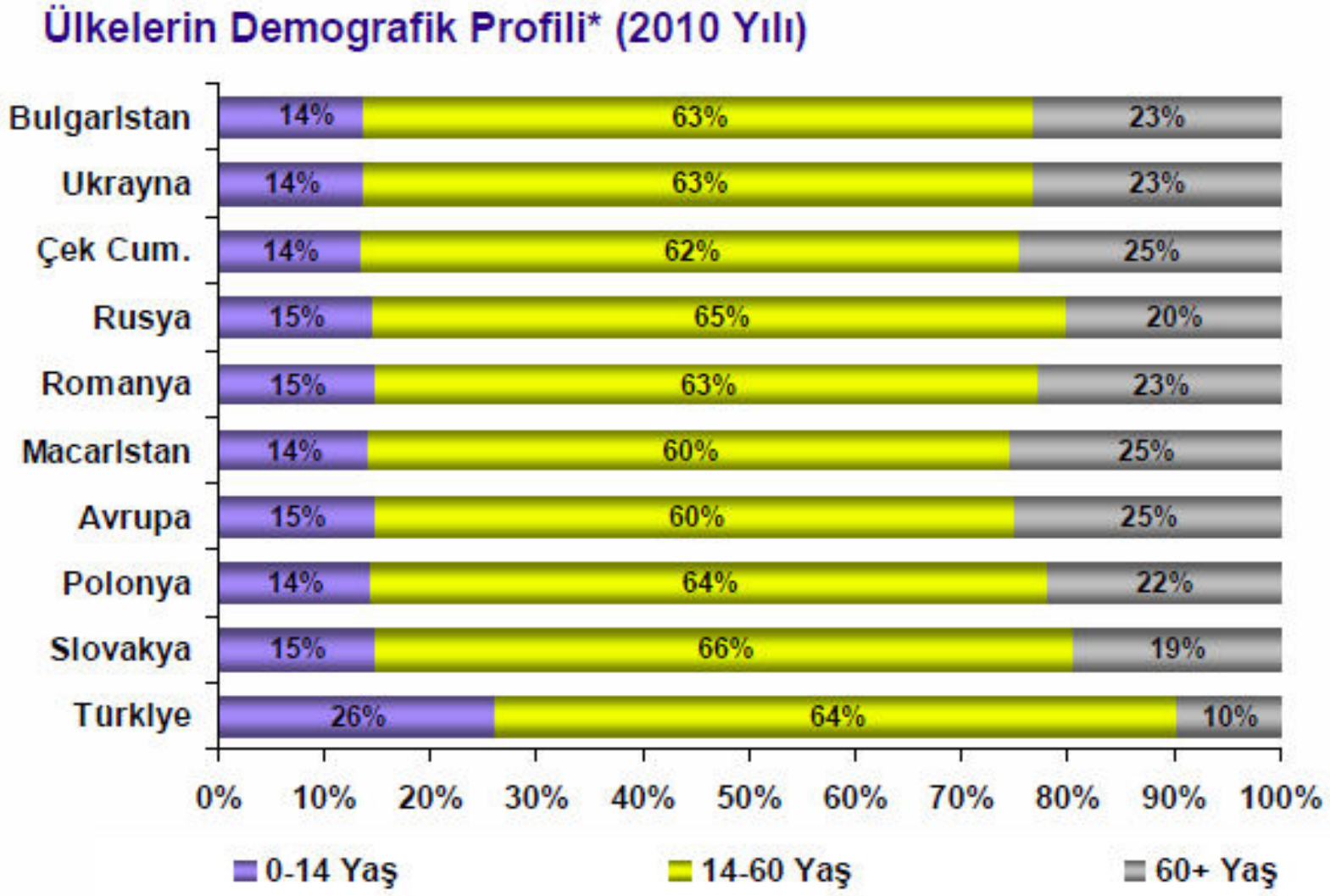

Nüfusun Yaşlara Göre Bölünüşü

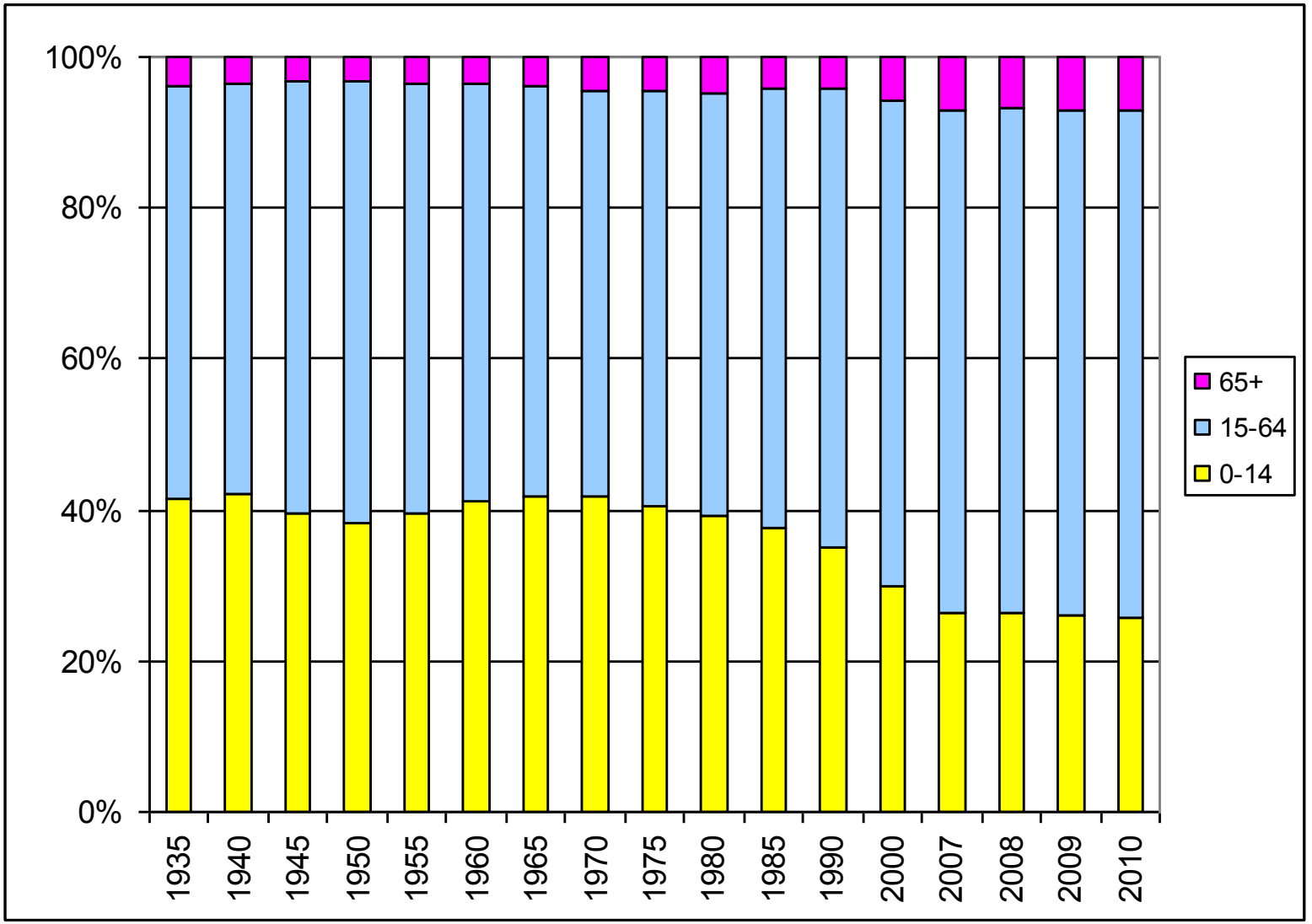

Nüfusun Yaşlara Göre Bölünüşü

- ülkemizde 0-14 arası yaş grubu; 1940 yılına kadar %42 oranında iken, II. Dünya Savaşını izleyen on yıllık dönemde bir miktar düşüş görülmiş, sonra yükselerek 1965 yılında tekrar %42 oranına ulaşmıştır.

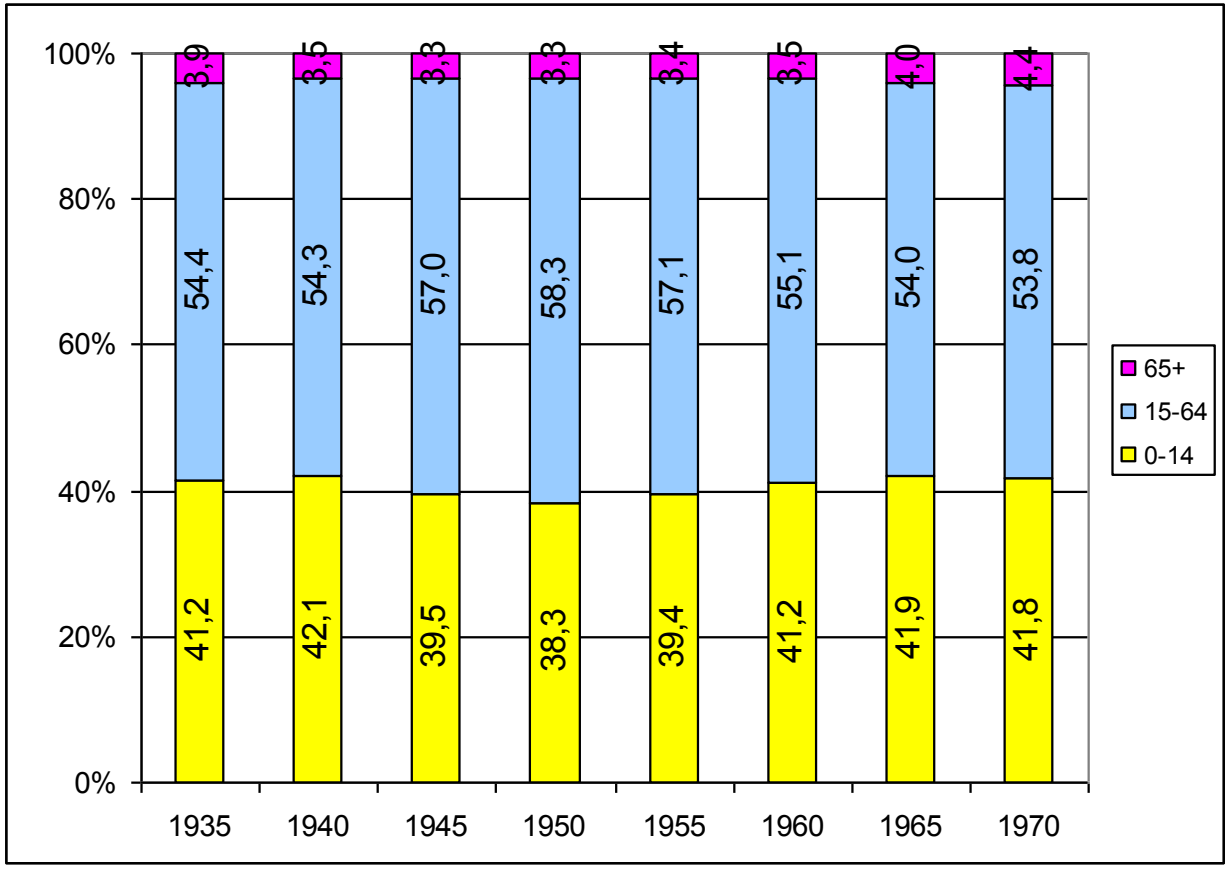

Nüfusun Yaşlara Göre Bölünüşü

- Bundan sonra günümüze doğru gelindikçe, Kalkınma Planları hedeflerine paralel olarak devamlı bir düşüşle %26.4 dolaylarına kadar gerilemiştir.
- Burada önemle üzerinde durulması gereken konu,bu yaş grubunun toplam nüfus içerisinde oldukça yüksek bir oran oluşturmasıdır.

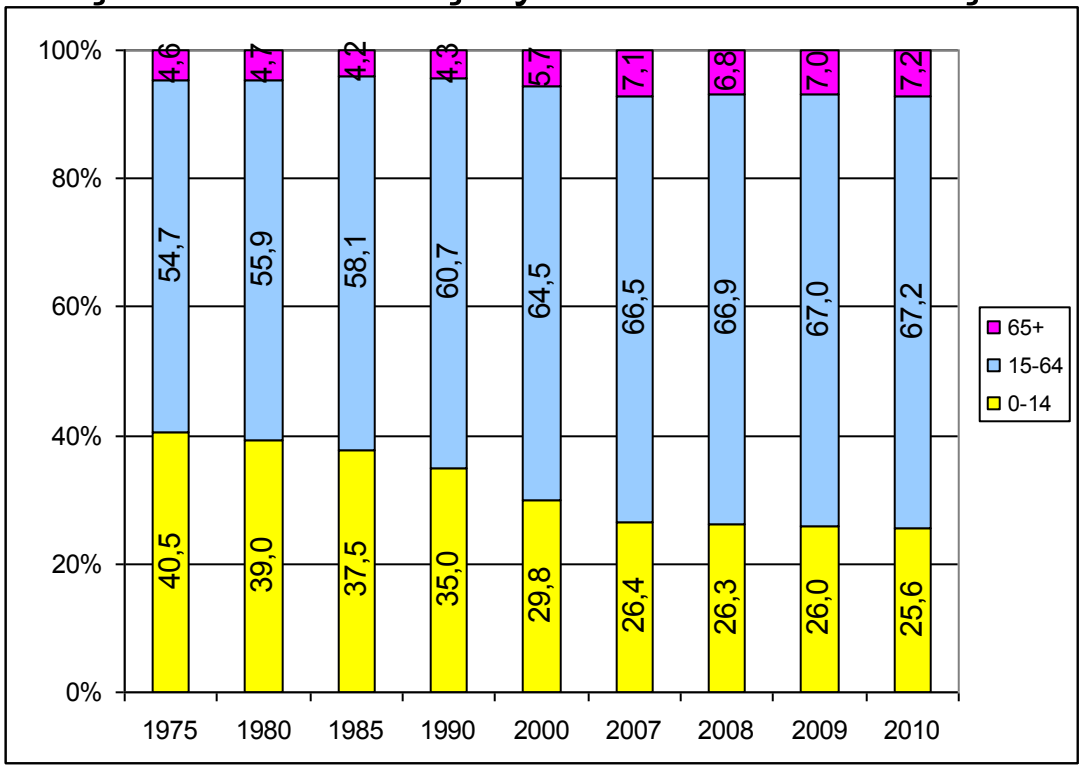

Nüfusun Yaşlara Göre Bölünüşü

- 0-14 yaş grubundaki nüfusun belirli ihtiyaçlarının ekonomik bakımdan faal olan nüfus tarafından karşılanması gerekmektedir.
- Örneğin, bu grubun beslenmesi, giyinmesi, eğitimi için gerekli okulların yapılması v.b. hizmetler bunlar arasında sayılabilir.
- Bu tür yatırımlar "Demografik Yatırımlar" olarak adlandırılmaktadır.
- Gelişmekte olan ülkelerde kaynaklar kıt olduğundan, bu harcamaların toplam harcamalar içerisindeki oranının yüksekliği, prodüktif yatırımların miktarının düşük kalması sonucunu doğurmaktadır.

Nüfusun Yaşlara Göre Bölünüşü

- Bu üç nüfus grubundan 15-64 yaşlarında bulunanlar, uluslararası ölçülere göre çalışabilecek ve ekonomik faaliyetlere katılabilecek kimselerdir.
- Dolayısıyla bunların oranlarının yüksek olması bir ülke için elverişli bir durumdur.
- Çocukları içine alan birinci grupla, yaşlıları kapsayan üçüncü gruplar genellikle ekonomik bakımdan faal işler alamayacak olan kimselerdir.
- Bunlar yaşamları için gerekli ihtiyaçlarını sağlamak da ikinci gruba güvendiklerinden, bu iki gruptakilere "bağlı nüfus" denir.
- Bağlı nüfus büyüklüğü ve önemi "Bağımlılık Oranı" ile ölçülür.

Nüfusun Yaşlara Göre Bölünüşü

$$\text{Bağımlılık oranı} = \frac{\text{0-14 yaşındakiler+65'den büyükler}}{\text{15-64 yaşındaki nüfus}} \times 1000$$

Bu oran gelişmiş ülkelerde düşük, az gelişmişlerde yüksek olur.

Bu oranın yüksek olması ulusal ekonomi için iyi değildir. Çalışan, üretimde bulunan insanların üzerindeki yükün fazla olması yani bağımlı nüfusun yüksekliği kalkınma çabalarını güçleştirir.

Yaş Bağımlılık Oranı

- 1970: Her bin kişi kendisi dışında 859 kişiye bakmak durumunda iken, 1990: 647, 1995:582, 2010:489

Yıl Year	Toplam yaş bağımlılık oranı	Genç bağımlılık oranı (0-14 yaş)	Yaşlı bağımlılık oranı (65 + yaş)
2007	50,36	39,71	10,65
2008	49,51	39,28	10,23
2009	49,25	38,79	10,46
2010	48,89	38,13	10,76

Kaynak: Adrese Dayalı Nüfus Kayıt Sistemi (ADNKS)

Nüfusun Yaşlara Göre Bölünüşü

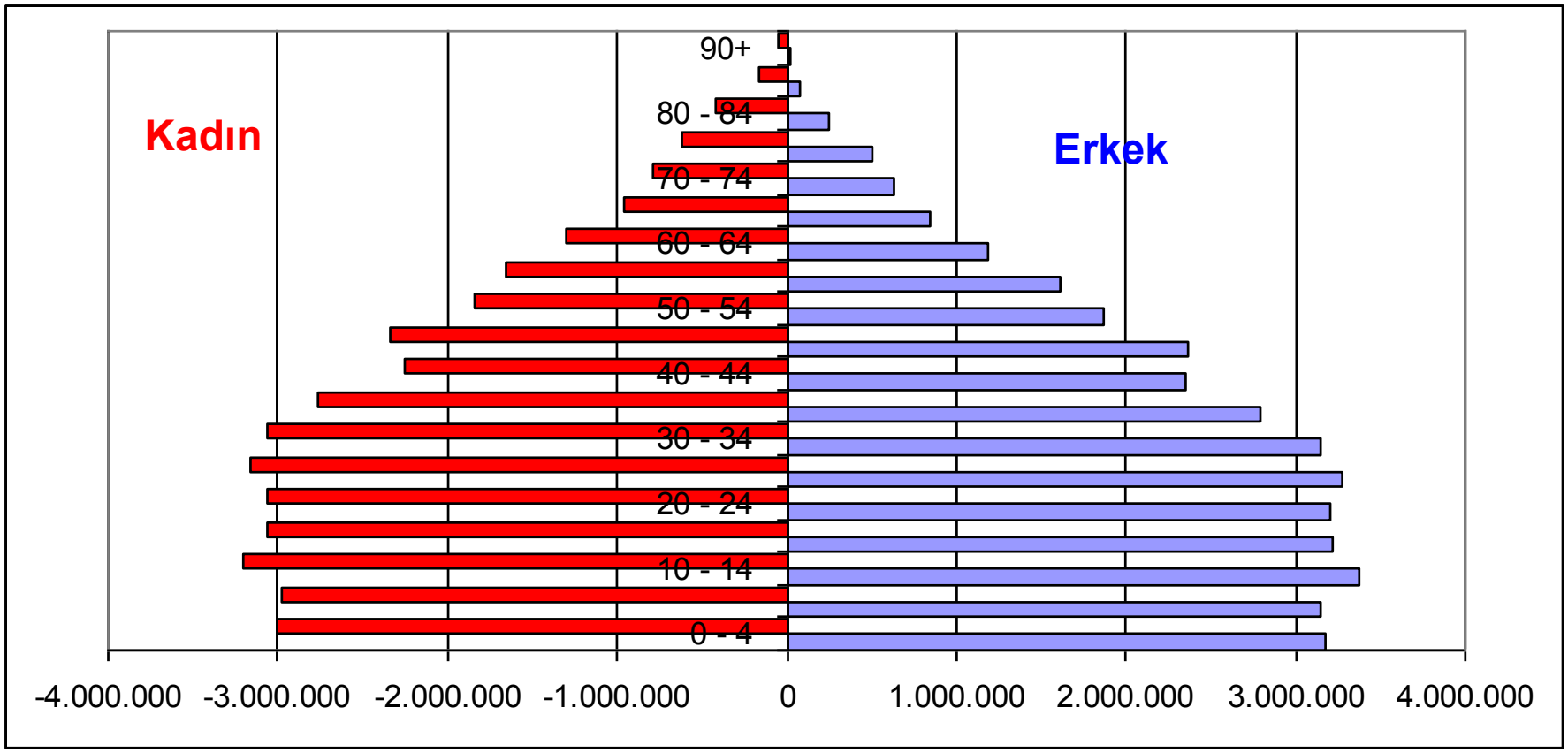

2010 yılı verileri TÜİK

Nüfusun Eğitim Düzeyi

- Nüfus ve işgücünün niteliğini belirleyen etkenlerden birisi de genel eğitim düzeyidir. Bir ülkenin sosyal ve ekonomik gücüne nüfusun eğitim düzeyinin etkisi büyüktür.
- Okur yazarların oranının yüksek olduğu ülkelerde ekonomik gelişme olanakları da fazladır.
- Türkiye'de yapılan nüfus sayımlarında 6 ve daha yukarı yaştaki nüfusun okur yazarlık durumu belirlenmiştir.
- 1927 yılında ülkemizde genel nüfusumuzun ancak %10'u okur-yazar durumda iken bu oran 2009'da %92.4'dür.
- 1927 yılında okur yazar nüfus içerisinde kadınlar erkeklerin ancak 1/4'i oranında iken, zaman içerisinde bu farklılık kapanarak son yıllarda kadınların %87'si okur-yazar durumuna gelmiştir.
- Ancak, ülke nüfusunun eğitim düzeyindeki yetersizlik devam etmektedir.

Nüfusun Eğitim Düzeyi

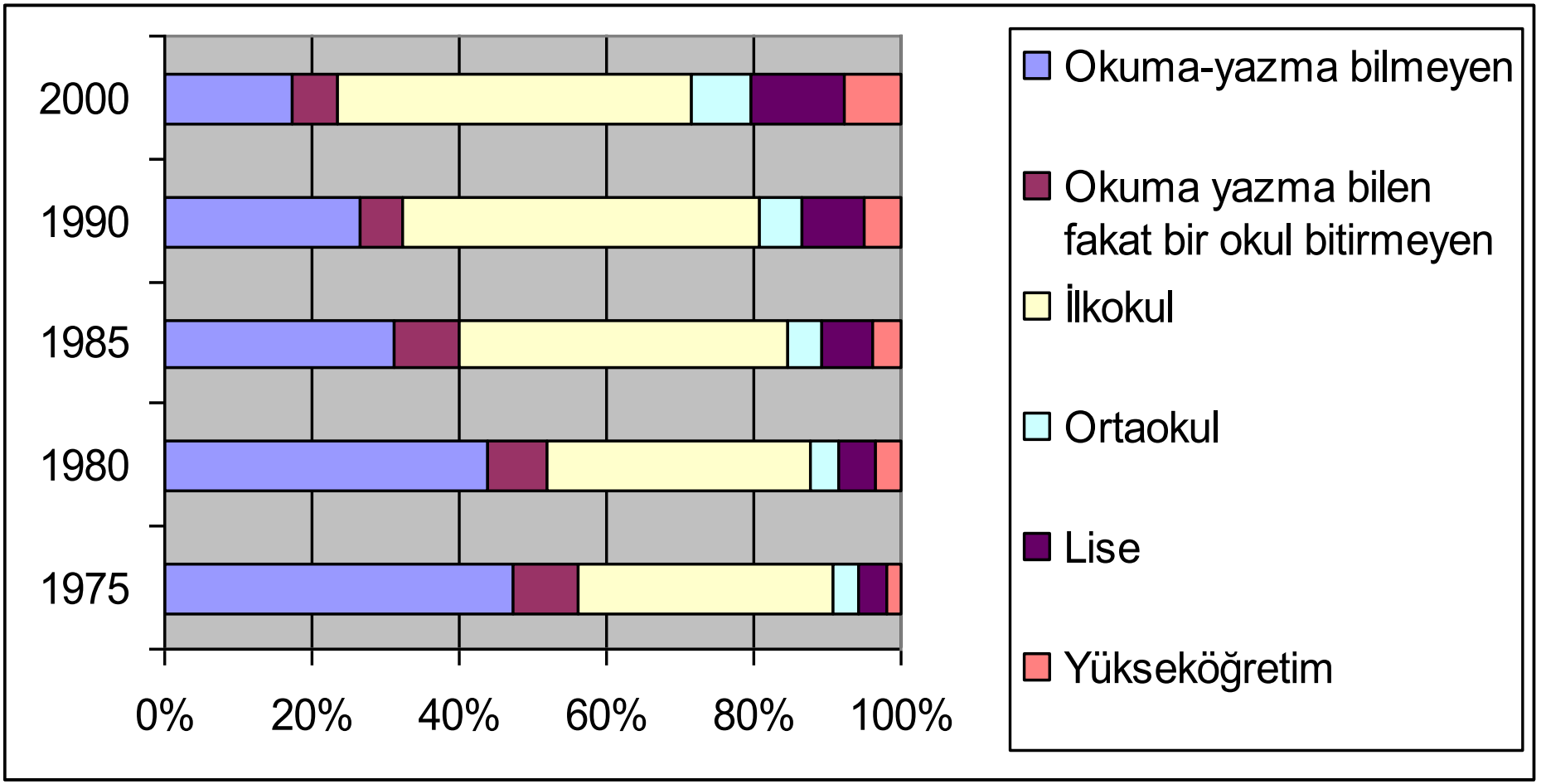

Ekonomik Açıdan Faal Nüfus

- Her ülkenin nüfus yapısında aktif olanlar ve olmayanlar olmak üzere iki ayrı grup bulunur.
- Bunlardan servet yaratan, ulusal ekonomilerin gelişmesine hizmet eden aktif nüfustur.
- Bu nedenle, tüm ulusal ekonomilerde ekonomik açıdan faal nüfusun sayı ve oran olarak yüksek oluşu ekonomik yaşam üzerinde olumlu etkiler yapar.
- Aktif nüfus miktarı ve niteliği, ulusal ekonomilerin üretim kapasiteleri hakkında bilgi veren ölçütler arasında yer alır.
- Uluslararası istatistiklerde genellikle 15-64 yaşlarındaki nüfus ekonomik açıdan faal yaştaki nüfus olarak kabul edilmektedir.
- Oysa bu yaş gurubu dışında kalan nüfus içerisinde ekonomik faaliyete katılarak üretimde bulunanların sayısı da küçümsenemeyecek durumdadır.

Çalışan Nüfus

Yıllar	İstihdam edilenler	Nüfus	%
1927	4977	13648	36
1935	4972	16158	31
1940	7875	17821	44
1945	9123	18790	49
1950	10724	20947	51
1955	11581	24065	48
1960	12286	27755	44
1965	13006	31391	41
1970	13742	35605	39
1975	15075	40348	37
1980	17219	44737	38
1985	20176	50664	40
1990	20677	56473	37
2000	21580	67804	32
2005	22455	68566	33
2010	22594	73003	31

TÜİK 2010

İşgücü Durumu

Türkiye'de İşgücü durumu (Bin kişi)

Yıllar	15 ve daha yukarı yaştaki nüfus	İşgücü	İstihdam edilenler	İşsiz	İşgücüne dahil olmayan nüfus	İşgücüne katılma oranı(%)	İşsizlik oranı (%)	Tarım dışı işsizlik oranı (%)	İstihdam oranı (%)
2005	48.356	21.691	19.633	2.058	26.665	45	9	12	41
2006	49.275	21.913	19.933	1.980	27.362	44	9	11	40
2007	50.177	22.253	20.209	2.044	27.925	44	9	11	40
2008	50.982	22.899	20.604	2.295	28.083	45	10	12	40
2009	51.833	23.710	20.615	3.095	28.124	46	13	16	40
2010	52.904	24.594	21.858	2.737	28.310	46	11	14	41
2011	53.985	25.594	23.266	2.328	28.391	47	9	11	43
2012	54.961	26.141	23.937	2.204	28.820	48	8	10	44
2013	55.982	27.046	24.601	2.445	28.936	48	9	11	44
2014	56.986	28.786	25.933	2.853	28.200	51	10	12	46
2015	57.870	29.686	26.632	3.054	28.183	51	10	12	46

TÜİK 2015

Çalışan Nüfusun Sektörlere Dağılışı

- Bir ülkenin sosyo-ekonomik yapısını incelerken üzerinde durulması gereken konulardan birisi de çalışan nüfusun sektörlere (iş kollarına) göre dağılışıdır.
- Üretim hayatında çalışan kişilerin oluşturduğu kitleye çalışan (faal, aktif) nüfus denilmektedir.
- Bu topluluğa ilişkin değişiklikleri meslek istatistikleri aracılığı ile izlemekteyiz.
- Çalışan nüfusun iş kollarına göre dağılımında; tarım, sanayi ve hizmetler olmak üzere üç ana sektör bulunmaktadır.

Çalışan Nüfusun Sektörlere Dağılışı

- Ülkemize ilişkin mevcut verileri ana sektörler olarak gruplandırdığımızda, 1955 yılında faal nüfusumuzun %77,4'ü tarım sektöründe çalışmakta iken, bu oran gittikçe düşerek 2000 yılında %45,3'e kadar gerilemiştir. Tarım kesiminde çalışanların sayısına bakıldığında, 2000 yılına kadar önemli bir değişiklik olmamıştır. Bu dönemden sonra hızla azalmıştır. 2009 yılında çalışanların sayısı 5,2'milyona gerilemiştir. Oran olarak da %25'e düşmüştür.

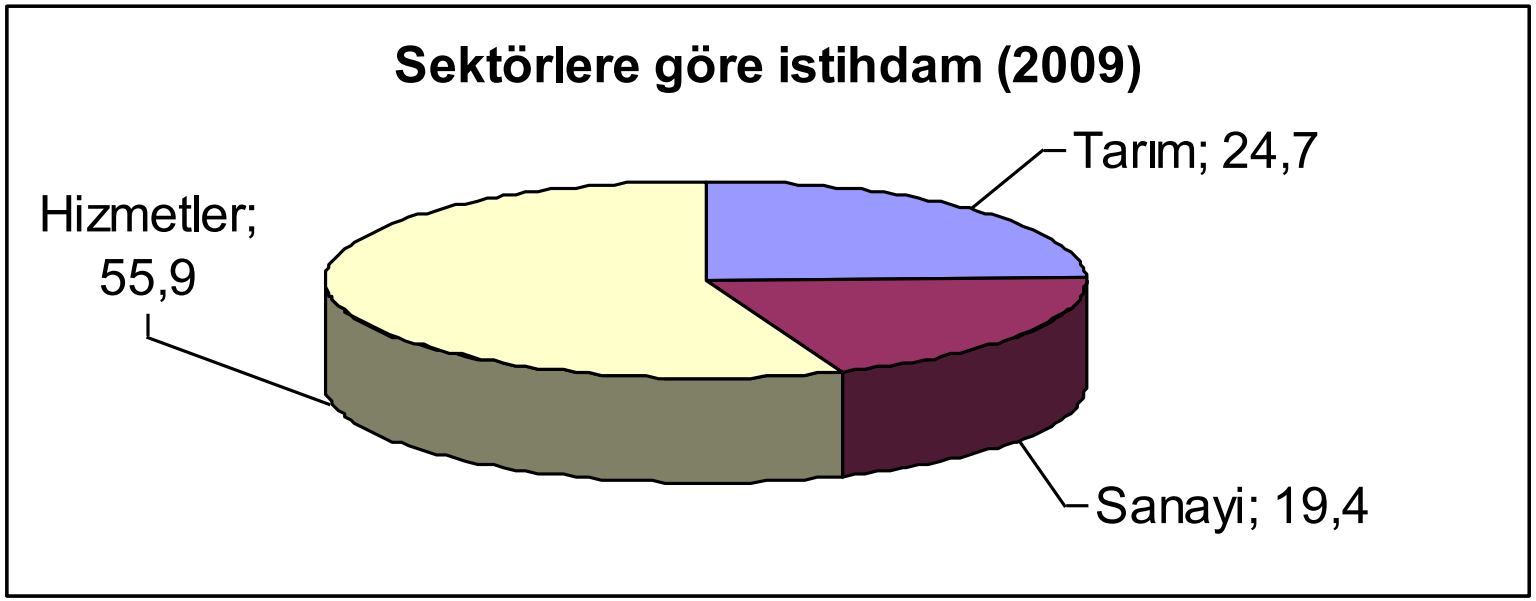

Çalışan Nüfusun Sektörlere Dağılışı

- Sektörde çalışanların oransal olarak azalması, tarımdaki emek verimliliğinin yükselmesi açısından önemli bir gelişme olarak belirtilebilir.
- Ana sektörler olarak düşünüldüğünde, ülkemizde sanayi ve hizmet sektörlerinin genel ekonomi içerisindeki payı giderek artarken, tarımın payının azalmasına karşın, yine de çalışan nüfusun halen dörtte birlik bir bölümü tarımla uğraşmaktadır.

Çalışan Nüfusun Sektörlere Dağılışı

- Ekonomimizde ikinci olarak en fazla işgücü kullanan kesim hizmetler sektörüdür. Bu sektörü geniş anlamda (birleştirilmiş olarak) ele alırsak, 1955 yılında işgücünün ancak %14,4'ü çeşitli hizmetlerde çalışmaktayken, 2009 yılında bu oran %56'ya yükselmiştir
- Çalışan nüfus içerisinde üçüncü sırayı sanayi kesimi oluşturmaktadır. Sanayi sektörü geniş anlamda düşünüldüğünde, 1955 yılında işgücünün ancak %8,2'si bu kesimde çalışırken 2006 yılında bu oran %19'a ulaşmıştır.
- Çalışan nüfusun tarım alanından ekonominin diğer kesimlerine kayması, ekonominin gelişme süreci içerisinde, sanayi ve hizmet sektörlerinde işgücü fazlalığı yaratmadığı sürece normal karşılanmak durumundadır.

Nüfus Yoğunluğu

- Nüfusun ülke içerisindeki dağılışının bilinmesi, ekonomik ve sosyal araştırmalar açısından gereklidir.
- Bir ülkenin nüfusunun diğer bir ülke nüfusu ile veya bir bölgenin nüfusunun diğer bir bölgenin nüfusu ile karşılaştırılması, ekonomik potansiyelin ölçüsü açısından önemlidir.
- Örneğin, nüfusu yoğun olan bölgelerin genellikle sanayi merkezi olduğu ve ekonomik açıdan gelişmiş oldukları söylenebilir ve nüfus yoğunluğu bir çok ekonomik ve sosyal problemin çözümü açısından önemli bir veri olarak kabul edilir.

Nüfus Yoğunluğu

- Nüfus yoğunluğu (aritmetik yoğunluk); bir ülke veya bir bölgedeki nüfus sayısının, o ülke veya bölgenin yüzölçümüne bölünmesi ile hesaplanan (kilometre kareye düşen) nüfus sayısı ile ifade edilir.
- Fizyolojik yoğunluk; tarımda bitkisel üretimde kullanılan ekili dikili alanlara düşen nüfus miktarıdır.
- Tarımsal yoğunluk; bitkisel üretimde kullanılan ekili dikili alanlara düşen tarımsal nüfus miktarını göstermektedir.
- Yurdumuzda aritmetik yoğunluk 1927 yılında km2'ye 18 kişi iken 2000 nüfus sayımına göre 87, 2010 yılı için 96 kişiye yükselmiştir.Sınırlarımız değişmediğine göre bu gelişme hızı nüfus artışından ileri gelmiştir.

- 2013…101 kişi/km2

Yıl	Nüfus	Yıllık nüfus artış hızı (‰)	İl sayısı	İlçe sayısı	Belde/ilk kademe belediyesi sayısı	Köy sayısı	Nüfus yoğunluğu
2007	70 586 256	-	81	850	2 294	34 438	92
2008	71 517 100	13,10	81	892	1 981	34 349	93
2009	72 561 312	14,50	81	892	1 978	34 367	94
2010	73 722 988	15,88	81	892	1 977	34 402	96

Nüfus Yoğunluğu

- Dünya ortalaması nüfus yoğunluğu 1999 yılı için km2'ye 51 kişi olup, Türkiye bu ortalamanın yaklaşık iki katı yoğunluğa sahiptir.
- Bununla beraber ülkemizde nüfus yoğunluğu birçok Avrupa ülkesinden çok daha düşüktür.

Kıtalar	Milyon
DÜNYA	6,892
Afrika	1,030
Amerika	929
Asya	4,157
Avrupa	739
Avustralya	35

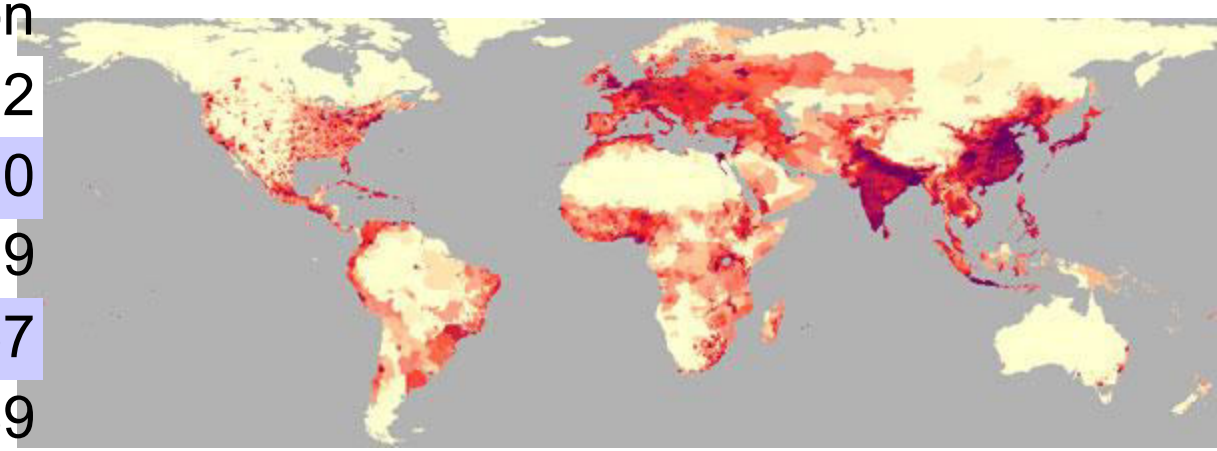

Nüfus Yoğunluğu

- 1988 yılı verilerine göre nüfus yoğunluğu km2'ye
  - Hollanda'da 381,
  - Belçika'da 333,
  - Almanya'da 230,
  - İngiltere'de 242,
  - İtalya'da 190,
  - Polonya'da 120,
  - Portekiz'de 109,
  - Türkiye'ye en yakın olarak ispanya'da 78, Yunanistan'da 81 kişidir.

Nüfus Yoğunluğu

- Buna karşılık nüfus yoğunluğu ülkemizden çok daha az olan dünya ülkelerinin sayısı da fazladır. 1999 yılı için
  - A.B. D.'de 29,
  - Meksika'da 50,
  - Brezilya'da 19,
  - Arjantin'de ve Yeni Zelanda'da 13,
  - Avustralya ve Libya gibi ülkelerde ise km2'ye sadece 3 kişi düşmektedir.

Nüfus Yoğunluğu

- Aritmetik yoğunluk ülkenin çeşitli yörelerinde birbirinden farklı değerler almaktadır.
- 2008'e verilerine göre nüfus yoğunluğu
  - Doğu Marmara Bölgesinde (İstanbul hariç) 105,
  - Akdeniz Bölgesinde 102,
  - Güneydoğu Anadolu'da 98,
  - Batı Anadolu'da 93,
  - Batı Marmara'da 72,
  - Doğu Karadeniz'de 71,
  - Batı Karadeniz'de 61,
  - Orta doğu Anadolu'da 47,
  - Orta Anadolu'da 42 ve
  - Kuzeydoğu Anadolu'da 31 kişi/km2 dir.

Nüfus Yoğunluğu

Bölgeler arası nüfus yoğunluğu farklılığını iller arasında da görmekteyiz. Genellikle ülkenin kıyı bölgeleri ile sanayi bölgeleri çok yoğun, iç ve doğu bölgeleri ise az yoğun nüfusa sahiptir.

- Türkiye'de nüfusu **en yoğun** alan iller;
  - İstanbul 2444,
  - Kocaeli 413,
  - İz mir 316,
  - Hatay 242,
  - Bursa 241,
  - G.Antep 236,
  - Zonguldak 187,
  - Ankara 186,
  - Ordu ve Trabzon'da 161 kişi/km2 dir.
- Nüfus yoğunluğunun **en düşük** olduğu iller,
  - Tunceli'de 12,
  - Erzincan'da 18,
  - Bayburt ve Gümüşhane'de 20,
  - Sivasta 22,
  - Artvin ve Ardahan'da 23,
  - Çankırı ve K.Maraş'ta 24,
  - Bingöl, Iğdır ve Kars'ta 31 ve
  - Hakkari'de km2'ye 36 kişi düşmektedir.

Nüfus Yoğunluğu

- Ülkemizde aritmetik yoğunluğun oldukça düşük olmasına karşın fizyolojik ve tarımsal yoğunluk daha yüksektir ve tarımsal açıdan fizyolojik ve tarımsal yoğunluk ölçüleri daha anlamlıdır.
- Genel nüfus miktarı çeşitli tarımsal tüketim maddelerine karşı olan talebi, tarımsal arazi genişliği ise bu maddelerin üretim olanaklarını belirlemesi nedeniyle, bu yoldan bulunan yoğunluk ölçüsü, yani fizyolojik yoğunluk daha anlamlı olacaktır.

Nüfus Yoğunluğu

- 1950 yılında fizyolojik yoğunluk km2'ye 131 kişi iken, daha sonraki yıllarda bu yoğunluk bir miktar düşmüştür.
- Özellikle 1950-1960 yılları arasında traktör sayısının hızla artması sonucu, çayır - mer'a alanlarının tarla arazisine dönüştürülmesiyle tarımsal alanlardaki artış, nüfus artışından daha hızlı olmuştur.
- Böylece hem fizyolojik hem de tarımsal yoğunluk bir miktar düşmüştür. 1970 yılından sonra yeniden bir yükselme başlamıştır. Tarıma yeni alanlar kazandırmak oldukça güç olduğuna göre, kırsal alandaki nüfusu başka alanlara kaydırmak olanağı olmadığı sürece bunun yükselmeye devam etmesi çok doğaldır. Tarımsal yoğunluk ise 2008 yılında tarımsal nüfusun %30'lara gerilemesi sonucu km2 ye 64 kişi olarak hesaplanmıştır.

Nüfusun Yerleşim Durumu

- Nüfusun ülke yüzeyinde nasıl yerleştiği konusu hem ekonomik hem de sosyal açılardan önemlidir.
- Yerleşme durumu insanların yaşam şeklini, ekonomik faaliyetlerin kapsam ve çeşitlerini, düşünce ve davranışları büyük ölçüde etkiler.
- Özellikle şehirleşme oranı, ekonomik kalkınma ve medeniyet seviyesi ile yakından ilgilidir.
- Nüfus sayımlarına göre yerleşmeler köyde ve şehirde oturanlar olarak ikiye ayrılmaktadır.

Nüfusun Yerleşim Durumu

- Yönetsel açıdan yapılan bu ayrıma göre, köylü nüfus, köylerde ve bucak (kasaba) merkezlerinde oturanlar, şehirli nüfus ise il ve ilçe merkezlerinde oturanları kapsamaktadır.
- Günümüzde köy veya kasaba merkezinde oturduğu halde çiftçilikle uğraşmayan pek çok kişi olduğu gibi, ilçe veya il merkezinde oturduğu halde köy ile ilişkisini koparmayanlar veya çiftçilik yapanlar da vardır.
- Birleşmiş Milletler Örgütü, "Onbin" ölçütünü kullanmaktadır. Yani onbin nüfusun altında bulunan yerleşim yerleri kırsal, üstünde olan yerler ise kentsel yerleşim yeri sayılmaktadır.

Nüfusun Yerleşim Durumu

- 1927-1950 yılları arasında genel nüfus miktarında 7 milyon civarında bir artış olduğu halde, oransal olarak köylü ve şehirli nüfus oranlarında belirgin bir değişiklik olmamıştır.
- Genel nüfusun dörtte üçü köylerde otururken, ancak dörtte biri şehirlerde oturuyordu.
- 1950'yi izleyen dönemde bu oranlarda önemli değişmeler olmuş ve hızlı bir şehirleşme sonucu 1990 Genel Nüfus Sayımı'nda köylü nüfus oranı %50'nin altına inerek %40'lara kadar düşmüştür.

Nüfusun Yerleşim Durumu

- Ülkemizde 1950 yılından sonra başlayan şehirleşme eğilimi 1960-70 döneminde en yüksek düzeye çıkmış, 1970-80 döneminde ise biraz gerileme göstermiştir.
- Ancak 1980-85 dönemi içerisinde şehirleşme hızı %5,1, 1985-90 dönemi için ise %4,8 gibi yüksek düzeylerde seyretmiştir. Kuzey Akdeniz ülkelerinde şehirleşme düzeyi Ingiltere ve Kuzey Avrupa ülkelerine oranla çok daha düşüktür.
- Örneğin, şehirli nüfus oranı Ingiltere'de %91, Isveç'de % 87, B.Almanya ve Danimarka'da %85'dir.
- Oysa ki Kuzey Akdeniz ülkeleri arasında en üst düzeyde şehirleşmiş olan Fransa'da nüfusun %76'sı şehirlerde yaşamaktadır. Doğal olarak şehirleşme düzeyi yüksek olan ülkelerde şehirleşme hızı yavaşlamıştır

Nüfusun Yerleşim Durumu

- Ülkemizde şehirleşme olgusu genellikle büyük şehirlere göç şeklinde olmuş ve büyük şehirlerin nüfusu hızla artmıştır.
- Sanayileşmenin ve gelişmişliğin göstergelerinden birisi olarak benimsenen şehirleşme, ülkemizde diğer ülkelere göre farklılık gösterir.
- Ülkemizdeki şehirleşme. bütün şehirlerin büyümesi şeklinde ortaya çıkmayıp, büyük şehirlerin devleşmesi şeklinde gerçekleşmiştir Buna karşın, diğer küçük ve orta büyüklükteki şehirlerimizdeki artış daha az olmuş, veya bazı şehirlerimizde gerileme bile görülmüştür

Nüfusun Yerleşim Durumu

- Kırsal kesimden kentlere olan nüfus akımında;
  - şehrin çekiciliği,
  - iş bulma olanağı,
  - topraksızlık,
  - tarımdaki makineleşme,
  - tarımdaki aşırı işgücü fazlası,
  - son 20-25 yılık dönemde Doğu ve Güneydoğu Anadolu bölgelerimizdeki terör olayları nedeniyle, büyük şehirlere göç v.b nedenler sayılabilir.
- Köyden şehre göçün yoğunlaşması şehirlerde pek çok ekonomik, sosyal ve kültürel sorunu da beraberinde getirmiştir. Bu sorunların en önemlileri arasında; bu nüfusun barınması, eğitimi, çalışma çağındakiler ile çalışma çağına gelecek olanların istihdamı meseleleri sayılabilir.

İşgücü Arz ve Talebi (istihdam)

- İstihdam en basit olarak, çalışabilir durumda olanlara niteliklerine ve yeteneklerine göre iş bulmak şeklinde tanımlanabilir.
- Ülkemiz nüfusunun genç nüfus niteliğinde olması nedeniyle, nüfus piramidinden de izleneceği gibi, tabandan gelen devamlı bir genç nüfus baskısı söz konusudur. Çok doğal olarak, her yıl faal nüfusumuza giderek daha fazla kişinin katılması nedeniyle işgücü arzı büyümektedir.
- Ancak, çalışma çağındaki nüfusun tamamı ekonomik bakımdan aktif değildir. Öğrenciler, bazı hastalar ve engeliler, ev kadınları, genellikle emekliler, tutuklu ve hükümlüler aktif nüfus içerisinde yer almazlar

İşgücü Arz ve Talebi (istihdam)

- Ülkemizdeki işgücü verilerine dayanarak hesaplanan "işgücüne Katılma Oranı" planlı dönem başında 1962 yılında 0,45 iken, bu oran 1995 yılında 0,35'e düşmüştür Bir başka anlatımla, toplam ülke nüfusunun 1962 yılında her yüz kişisinden 45 kişisi çalışmakta iken, bu oran otuz üç yıl sonra hızlı nüfus artışının olumsuz etkisinde kalarak her yüz kişiden 35 kişisi çalışır duruma gerilemiştir. Yani çalışan nüfus kitlesinin bakmak durumunda olduğu kişilerin sayısında bir artış meydana gelmiştir

- $$\text{işgücüne Katılma Oranı(*)} = \frac{\text{Çalışanlar(İstihdam edilenler)} + \text{işgücü Fazlası (İşsizler)}}{\text{(Toplam işgücü Arzı)}}$$
- $$\frac{}{\text{Nüfus (15 +)}}$$

İşgücü Arz ve Talebi (istihdam)

- Toplam işgücü arzının kullanım için hazır bir potansiyel olduğunu, çeşitli nedenlerle her zaman bu potansiyelin tamamının kullanılamadığını unutmamak gerekir.
- Yurdumuzda toplam işgücü talebi, toplam işgücü arzının, oldukça altında kalmaktadır. Aradaki fark ise işgücündeki fazlalığı, bir başka deyişle işsizlerin sayısını vermektedir. işgücüne katılma oranını hesaplarken, sadece fiilen çalışanları dikkate almak daha gerçekçi bir sonuç verecektir.
- Şöyle ki, fiilen çalışanların, toplam nüfusa oranı şeklinde hesaplanacak değer, yukarıda belirtilen ortalama 0,4 oranından daha da düşük olacak ve çalışan her işgücünün 2,5 kişiye değil, yaklaşık 3 kişiye bakmak durumunda olduğu sonucu bulunacaktır

İşgücü Arz ve Talebi (istihdam)

- Türkiye İstatistik Kurumu'nun (TÜİK), işgücü arzı ve istihdam edilenlerle ilgili, Adrese Dayalı Nüfus Kayıt sistemi sonuçlarına göre düzeltilen "Hane halkı İşgücü Anketleri" sonuçları; Mayıs 2009 itibariyle ülkemizin
  - işgücü arzını 24837 kişi,
  - istihdam edilenleri 21455 kişi ve
  - genel işsizlik oranı da %13,6 olarak belirlemiştir.
  - İşsizlik oranı tarım dışında %17,0, tarım kesiminde %7,8 hesaplanmıştır.
- Günümüzde gerek gelişmiş, gerekse gelişmekte olan ülkeler açısından işsizlik, ekonomik ve sosyal bir sorun olma özelliğini korumaktadır. OECD ülkeleri ile ilgili veriler incelendiğinde; işsizlik ortalaması 1995 yılı için %9 oranındadır. Lüksemburg %2,8, Japonya %3,1, İsviçre %4,2, İzlanda ve Norveç %5 oranı ile işsizliğin en düşük olduğu ülkelerdir.
- Türkiye ise % 14,3 oranıyla işsizliğin en yoğun olduğu ülkeler arasında İspanya'dan (%22,9) sonra gelmekte olup, İtalya %12, Fransa % 11,7 ve AB ortalaması %11,2 oranındadır.

İşgücü Talebinin İş Kollarına Göre Dağılımı

- Ülkemizde işgücü talebinin sektörel dağılımı ile ilgili veriler incelendiğinde özellikle Planlı Kalkınma Dönemi'nin başından buyana, ulusal ekonomimizdeki yapısal değişikliğe paralel olarak, sanayi ve hizmetler kesimindeki istihdam giderek artmaktadır.
- Bu değişim sürecinde 1962 yılında tarımın istihdamdaki payı %77 oranında iken 2006 yılı verilerine göre 27.3'e düşmüştür. Buna karşılık sanayi sektörünün payı %7,9'dan %25.4'e, hizmetler kesiminin payı ise %15,1'den %47,3'e yükselmiştir.

İşgücü Talebinin İş Kollarına Göre Dağılımı

- Ülkemizde işgücü talebinin sektörel dağılımı ile ilgili veriler incelendiğinde özellikle Planlı Ekonomik Kalkınma Dönemi'nin başından buyana, ulusal ekonomimizdeki yapısal değişikliğe paralel olarak, sanayi ve hizmetler kesimindeki istihdam giderek artmaktadır.
- Bu değişim sürecinde 1962 yılında tarımın istihdamdaki payı %77 oranında iken 2015 yılı verilerine göre 21'e düşmüştür. Buna karşılık sanayi sektörünün payı %7,9'dan %20'ye, hizmetler kesiminin payı ise %15,1'den %59'a yükselmiştir.

İşgücü Talebinin İş Kollarına Göre Dağılımı

- Nüfus konusuna ilişkin tartışmalar, diğer ülkelerde olduğu gibi, ülkemiz nüfusu açısından da "Optimal Nüfus" kavramını ortaya çıkarmaktadır.
- Optimal nüfus,kişi başına refahın, dolayısiyle toplumsal refahın en yüksek olabileceği toplam nüfusu ifade etmektedir.
- Optimal nüfusun altında kalındığında, kaynaklar tam olarak kullanılamamakta, üstüne çıkıldığında ise, aşırı kullanım nedeniyle kişi başına refah daha düşük düzeyde kalmaktadır

İşgücü Talebinin İş Kollarına Göre Dağılımı

- Ülkemizde kişi başına refah durumu, bunun gelişmesi ve refah düzeyini belirleyen faktörlerdeki ağır gelişme dikkate alındığında, refah düzeyini belirleyecek olan, toplam ve kişi başına üretim düzeyidir.
- Üretim düzeyini belirleyen ise, üretim güçlerinin miktar ve kalitesi, yani teknolojidir.
- Toplam nüfus içerisinde faal nüfusun oranı, onun niteliği ve işgücünün diğer üretim faktörleriyle (kapital ve doğal kaynaklar) donatılıp donatılmadığı önemli olmaktadır yüksek doğal nüfus artış hızı, yüksek bir bağımlılık oranı ve oldukça yüksek düzeydeki işsiz sayısı karşısında, yurdumuzda da dünyadaki genel gelişmeye paralel olarak, yüksek doğum oranını düşürmek amacıyla-1965 yılında nüfus veya aile planlaması kabul edilmiştir. Ancak aradan 45 yıl geçtiği halde uygulamada ülkemizde nüfus planlamasının pek başarılı olduğu söylenemez.

TÜRKİYE EKONOMİSİ DERS NOTLARI
Prof.Dr. İlkay Dellal

TÜRKİYE EKONOMİSİ

Prof.Dr. İlkay Dellal
Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi
Tarım Ekonomisi Bölümü

Ekonomik düzen nedir?

- Ekonomik düzen, toplumların çeşitli gereksinimlerini karşılamak üzere yaptıkları örgütlenmeyi ifade etmektedir.
- İlkel toplumlarda örf ve adetler, gelenekler ekonomik hayatı düzenler, ekonomik bir düzen ve örgütlenme yoktur.
- Geçmişte dünyanın önemli bölgelerinde egemen olan ve yer yer kalıntılarına günümüzde bile rastlanan feodalizm düzeninde ise yukarıdan aşağıya doğru uzanan, basamaklı emir ve kumanda zinciri ekonomik hayatı yürütmüştür.

Ekonomik düzen

- Günümüzde ekonomide sermayenin rolünün artması, şehirleşme-sanayileşmenin hızlanması ile dört ekonomik düzen ortaya çıkmıştır.
- kapitalizm,
- faşizm,
- sosyalizm ve
- komünizm'dir.

Faşizm

- Faşizm, ekonomik bir sistem olmaktan daha çok, siyasi bir rejim hüviyetiyle tanınır.
- Komünizme bir anti-tez olarak ortaya çıkan bu rejimde kişisel özgürlükler kısıtlanmıştır.
- Genellikle bir diktatörün temsil ettiği devlet otoritesi, gerek siyasi, gerekse ekonomik hayatın her yönünü düzenlemektedir.
- Bu rejim, çeşitli ülkelerde birbirinden oldukça farklı biçimlerde uygulama alanı bulmuş, ancak hemen hemen hepsi de başarısızlıkla sonuçlanmıştır

Sosyalizm

- Sosyalizm ve komünizm sistemlerinde kişilerin üretim araçlarına sahip olmaları ya tamamen yasaklanmış ya da büyük ölçüde kısıtlanmıştır.
- Sosyalizmde, tarım toprakları, ulaştırma ve enerji gibi sosyal altyapı kuruluşları, madenler, fabrikalar, ticarethaneler, üretimde kullanılan makineler ve diğer sermaye malları devletin mülkiyetindedir.

Komünizm

- Komünizmde bunlara ek olarak, konutlar, tiyatro, sinema binaları, kamyon ve otomobiller gibi dayanıklı tüketim mallarında bile özel mülkiyet ya hiç yoktur veya çok azdır.
- Her iki sistemde de toplumun ekonomik fonksiyonları merkezi planlamayla düzenlenir.
- Genellikle üretimde kar amacı söz konusu değildir. Üretilecek malların fiyatlarını ve miktarlarını, kapitalizmde olduğu gibi tüketicilerin talebi belirlemez.
- Merkezi planlamanın egemen olduğu bu düzenlerde, rekabet ve reklam gibi araçlar yer almaz.

Kapitalizm

- Kapitalist düzende ise üretim özel kişilerin önderliğinde yapılmaktadır, devletin ekonomik hayattaki yeri ve rolü oldukça sınırlıdır.
- Özel teşebbüs ülkenin ekonomik faaliyetlerinin yürütülmesinde üstün durumdadır ve büyük sorumluluklar taşır.
- Rekabete dayanan serbest piyasalar ve fiyat mekanizması ekonomik hayatın tüm yönlerini düzenler. Toplumdaki kişiler piyasa için ve bir gelir elde etmek amacıyla faaliyette bulunarak üretim işlevine katılır.

Kapitalizm

- Özel mülkiyet kapitalist sistemin temelini oluşturur.
- Teşebbüste, üretimde, tüketimde, tasarruf ve yatırımlarda kişisel özgürlükler geniş yer kaplar.
- Kapitalist ekonomilerde sermaye birikimi fazla ve ekonomik hayatta sermayenin fonksiyonu çok büyüktür. Bazı durumlarda bu büyük sermayeler az sayıda insanın veya kuruluşun elinde de toplanmış olabilir

- Kapitalist ekonomilerde üretimi organize eden, üretimin yönetim ve riskini üstlenen firmalar genel olarak tekil kişiler veya onların ortaklıkları tarafından meydana getirilir.
- Amaç kâr etmektir. Firmalar, üretim için gerekli emek ve sermayeyi piyasadan tedarik ederler; diğer firmalardan satın aldıkları veya kendilerinin ürettikleri ham madde, yarı işlenmiş madde v.b. ara mallarını işleyerek elde ettikleri mal ve hizmetleri piyasada satarlar.

Karma ekonomi

- Türkiye'de Cumhuriyet'tin kuruluşundan itibaren karma ekonomi uygulanmaktadır.Özel sektörün gelişimiyle birlikte ekonomi içerisindeki payı artmıştır.

- Karma teşebbüs; özel sermaye ile kamu sermayesinin bir ekonomik teşebbüs içerisinde ortaklaşa bulunmaları demektir.

- Karma ekonomi ise; bir ulusal ekonomide, ekonomik faaliyetlerin özel teşebbüsler ve devlet tarafından beraberce yürütülmesi anlamına gelmektedir.

- Cumhuriyet'in kuruluşundan sonra, en önemli işin ekonomiye bir düzen vermek olduğunu kabul eden Atatürk, ülkenin ekonomik durumunun ve mevcut olanaklarının, İzmir iktisat Kongresi'ndeki tartışmalar ve ileri sürülen görüşlerin ışığında ve onun dışındaki tartışmalar ve çalışmalar sonunda,ekonomi politikasını açıklamış ve karma-ekonomi modelinin ilk kalıbı ortaya çıkmıştır.
- Türk ekonomisinin kurulmasında, ekonominin potansiyel güçlerini harekete geçirerek, üretimi artıracak koşulları hazırlamak, pazarlarda mübadele edilen mal arzını çoğaltıp iç pazarları geliştirmek ve bunun için gerekli kuruluşları oluşturmak, ekonomiyi yeniden organize edip biçimlendirmek ve bütün bunları kapsayacak bir model amaçlanmıştır.

Türkiye kalkınmasını planlı bir biçimde yürütmektedir

- 1961 Anayasası ülkenin ekonomik ve sosyal kalkınmasının planlı bir biçimde yürütülmesini zorunlu kılmıştır. Devlet Planlama Teşkilatı kurularak bu görev verilmiştir.
- Kalkınma planlarımız ekonomik ve sosyal hayatın tümünü kapsayan planlardır.

Kalkınma planlarının fonksiyonu

- Kaynakların etkin kullanımı
- Sınırlı miktardaki kaynaktan yüksek hasıla
- Üretim sektörleri arasında dengeli ilişki
- Kalkınma işlemi ahenkli ve koordineli
- Ulusal ekonominin yapısını ve işleyişini
- Ekonominin geleceği ve yöneldiği hedefler

- Ekonomik plan, serbest rekabet piyasa düzenini ortadan kaldırmaz.
- Bazı ülkelerde fiyat sistemini işe yaramaz hale getiren, emredici plan uygulamaları varsa da çoğu kez planlar bu fiyat sistemini destekleyen ve onun zayıf, noksan yönlerini iyileştiren, yol gösterici planlardır.
- Nitekim, ülkemizdeki plan, sosyalist ülkelerdeki planlamadan çok farklıdır.
- Türkiye'de plan, sadece kamu sektörü için emir ve zorunlulukları kapsamakta, fakat özel sektör için ancak önderlik yapar, yani yol göstericidir.

- Kalkınma planları, kalkınmaya en rasyonel ve kısa yoldan ulaşmanın araçlarını ve yöntemlerini göstererek, harekete geçirilebilecek ekonomik kaynakları,bunların kullanılış yollarını, alınması gerekli yeni önlemleri birbiriyle karşılıklı ilişkiler halinde ve bir bütün olarak vermektedir.
- Ülkemizdeki ekonomik planlama önce kalkınmanın ekonomik ve sosyal amaçlarını ve stratejisini belirlemekle işe başlamıştır.

- Bu amaçlar 15 yıllık bir perspektif içinde belirtilmiş ve sonra beşer yıllık planlar halinde ayrı ayrı ele alınmıştır.
- Bir yıllık bir deneme planından (1962 yılı) sonra uygulanmaya başlanan ilk beş yıllık kalkınma planı 1963-1967 yıllarını kapsamaktadır.
- Bu dönemi 1968-1972 ve 1973-1977 dönemleri izlemiştir.
- VI. Beş Yıllık Kalkınma Planı 1994 yılında tamamlanmış olup, 1995 yılındaki Geçiş Programı uygulamasından sonra, 1996-2000 yılları VII. BYKP, 2001-2006 yılları VII.BYKP dönemi uygulamasından sonra, 2007-2013 IX. BYKP dönemi devam etmektedir.

Bu amaçlar 15 yıllık bir perspektif içinde belirtilmiş ve sonra beşer yıllık planlar halinde ayrı ayrı ele alınmıştır.

- Bir yıllık bir deneme planından (1962 yılı) sonra uygulanmaya başlanan ilk beş yıllık kalkınma planı 1963-1967 yıllarını kapsamaktadır.

  - 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı (BYKP) 1963-1967
  - 2.BYKP 1968-1972
  - 3.BYKP 1973-1977
  - 4. BYKP 1979-1983
  - 5. BYKP 1985-1989
  - 6. BYKP 1990-1994
  - 7. BYKP 1996-2000
  - 8. BYKP 2001-2005
  - 9. BYKP 2007-2013
  - 10. BYKP 2014-2018

TÜRKİYE EKONOMİSİ DERS NOTLARI
Prof.Dr. İlkay Dellal

Kaynaklar:

Ayhan TUFAN, Türkiye Ekonomisi, AÜZF Yayın No:1487, Ankara

Erdinç Tokgöz, Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2009), İmaj Yayınevi, Ankara.

TÜRKİYE EKONOMİSİ

Prof.Dr.İlkay DELLAL

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

1923-1938
Atatürk Dönemi

Cumhuriyetin İlk On Yılında Ekonomideki Gelişmeler

Giriş

- Türkiye Cumhuriyeti Osmanlı İmparatorluğundan kötü bir ekonomik miras devralmıştır.
- Kurtuluş Savaşı'nın yaralarıyla birlikte,
  - ekonomi politikası ile ilgili arayışlar,
  - kurumsal yapılaşma çabaları bu dönemde yapılmıştır.

TÜRKİYE'DE UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARI

- 1923-1938 Atatürk Dönemi
- Cumhuriyetin kuruluşunu izleyen ilk yıllarda sosyal ve politik devrimler ve reformlara öncelik verilmiştir.
  - Halifelik kaldırılmış,
  - Cumhuriyet ilan edilmiş,
  - Laiklik benimsenmiş,
  - Anayasa ve Medeni Kanun kabul edilmiş
  - Latin alfabesi benimsenmiştir.

TÜRKİYE'DE UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARI

- Ekonomi alanında ise,
  1. Genel Borçlar (Düyunu Umumiye) tasfiye edilmiş,
  – Kırım Savaşı'yla başlayan iç ve dış borçlanma sürecinin sonucunda Osmanlı Hükümeti borçlarını zamanında ödeyemeyecegini açıklayınca (1875) Alacaklı devletler Osmanlıya büyük tepki gösterdi ve Osmanlının ödeme planını kabul etmedi. Osmanlı maliye sistemine de güvenmeyen alacaklılar Ülkede toplanan vergileri kendi kurdukları bir teşkilat *Duyunu Umumiye* vasıtasıyla toplamak istediler Artık vergileri Osmanlı memurları değil Alacaklı ülkelerin kurduğu şirketin *Reji* memurları toplayacaktı. Bunun neticesinde Osmanlı Devleti'nin en önemli gelir kaynagı Tütün ,Tuz ve Alkolden toplanan vergiler Alacaklı ülkelerin kurduğu şirkete Reji şirketine 30 yıl süreyle bırakıldı.Reji İdaresi kendi memur ve silahlı kolcuları vasıtasıyla vergi toplamaya başladı ve toplanan bu vergiler Osmanlının borcundan düşülmeye başlandı..

TÜRKİYE'DE UYGULANAN EKONOMİ POLİTİKALARI

- Ekonomi alanında ise (devam),
  2. yabancı şirketlere tanınan kapitülasyonlar kaldırılmış,
  3. Ulaştırma ve belediye hizmeti gören yabancı şirketler de kısa sürede kamulaştırılmıştır.
- 17 Şubat - 4 Mart 1923 tarihleri arasında "İzmir iktisat Kongresi

Temel Ekonomik Hedefler ve Tercihler

- Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu M.K.Atatürk ve silah arkadaşları, Anadolu'nun gerçek kurtuluşunun iktisadi zaferler kazanılması ile mümkün olacağını biliyordu.
- Bu nedenle, henüz Lozan Barış Antlaşması imzalanmadan önce ve hatta cumhuriyet ilan edilmeden önce, Şubat 1923'te İzmir'de "İktisat Kongresi" düzenlenmiştir.

“Siyasi ve askeri zaferler ne kadar büyük olurlarsa olsunlar iktisadi zaferlerle taçlandırılmazlarsa meydana gelen zaferler kalıcı olmaz, az zamanda söner. Bu nedenle en kuvvetli, en parlak zaferlerimizin daha temin edebileceği faydalı sonuçları temin etmek için ekonomimizin, ekonomik egemenliğimizin sağlanması, kuvvetlendirilmesi zorunludur. Yeni Türkiye’mizi layık olduğu mertebeye çıkarmak için vakit geçirmeden ekonomiye güç vermek zorundayız. Zamanımız tamamen ekonomi devridir” 17 Şubat 1923 – İzmir

- Cumhuriyetin kuruluşunu gerçekleştiren kadro, batılılaşmaktan yana idi.
- Amaç, batılı devletlerin gücüne ulaşmak hatta onları geçmek olarak seçilmişti.
- Batıya bu gücü veren şeyin, Kapitalist ekonomik sistem olduğuna inanıyorlardı.
- İktisadi gelişme ise, sanayileşmekti.
- Ekonominin her kesimine önem verilecekti, ancak sanayileşme olmadan iktisadi gelişme olmayacağı düşünülüyordu.

- Sanayileşmek için öncelikle tarım sektörünün hammadde üretmesi gerekliydi.
- Ayrıca nüfusun %80'ninin de tarım ile geçindiği için, bu kesime destek kaçınılmaz hale geliyordu.
- Ayrıca sanayi sektörünün ürünlerini satın alabilmesi için bir pazar yaratılmalıydı.
- Sanayi önemsenirken, tarım kesiminin göz ardı edilmemesi gerektiğini göstermiştir.

- Ulaştırma
- Hem ekonomik anlamda pazarlara ulaşabilme yeteneği için, hem de ülke savunması için, bir an önce ulaştırma ağının kurulması kaçınılmazdı.
- Milli birliğin sağlanması da yine ulaşım imkanlarının geliştirilmesi ile mümkün olacaktı.

İzmir İktisat Kongresi

- Bu kongreye; sanayici, tüccar, çiftçi ve işçi olmak üzere 4 farklı gruptan 1135 delege katılmıştır.
- Her grup temsil ettiği kesimin sorunlarını ve isteklerini dile getirerek çözüm bulma arayışına girişmiştir.
- Gruplar arasında en hazırlıklı kesimin İstanbul tüccarları tarafından oluşturulan tüccar grubu olduğu görülmüştür. Kongreye tüccarlar damgasını vurmuştur.

- Kongrede alınan kararlar iki kategoride toplanabilir:

1. İktisadi amaç ile ilgili kararlar ve
2. Grupların istekleri ve teklifleri ile ilgili kararlar.

İktisadi Amaç İle İlgili Kararlar

- Yerli üretim teşvik, lüks ithalattan kaçınılmalı,
- Girişim ve çalışma özgürlüğü esas, ancak tekelleşmeye izin verilmemelidir ve
- Ekonomik gelişmemize katkısı olan ve kanunlarımıza uyan yabancı sermayeye izin verilebilir.

Grupların Önerileri (Çiftçiler)

- Tütün ekimi ve ticareti serbest bırakılsın,
- Tütün rejisi ve aşar vergisi kaldırılsın,
- T.C.Ziraat Bankası kanunu değiştirilsin, banka kaynakları güçlendirilsin, tarımsal kredi amaçları dışında kullanılmasın, tarımsal kredi imkanları artırılsın,
- Ziraat bankası kanalıyla kurulacak olan kooperatifler bir an önce faaliyete geçsin,

- Tarımsal eğitim geliştirilsin,
- Yatılı köy okulları açılsın,
- Tarım alet ve makineleri standartlaştırılsın…

Grupların Önerileri (Tüccarlar)

- Hükümetin de ortak olacağı bir ticaret bankası kurulsun,
- Ticaret odaları, gümrük, borsa ve kambiyo işlemlerine çeki-düzen verilsin,
- Gelir vergisi yeniden düzenlensin,
- Ulaştırma ve haberleşme alanlarında ticari işlemlere kolaylık sağlansın,
- Yabancı sermayenin hangi şartlarda kabul edileceğinin belirlenmesi ve
- Yabancı sermayeye ayrıcalık tanınmaması…

Grupların Önerileri (Sanayiciler)

- Sanayinin teşvik edilmesi, bu amaçla Teşvik-i Sanayi Kanunu'nun yeniden düzenlenerek yürürlüğe konulması,
- Bir sanayi bankası kurulması,
- Gümrük duvarlarının yükseltilerek yerli sanayinin korunması,
- Makine, araç-gereç ithaline vergi istisnası sağlanması,

- Sanayicilere ucuz kredi yollarının oluşturulması,
- Sanayi odalarının ve sanayi eğitiminin düzenlenmesi,
- Teknik eleman yetiştirilmesi için teknik okulların açılması,
- Yerli malı kullanımının artırılması için teşviklerin sağlanması,
- Hükümet alımlarında yerli ürünlerin tercih edilmesi

Grupların Önerileri (İşçiler)

- Çalışma şartları iyileştirilsin,
- Çalışma saatleri 8 saat ile sınırlandırılsın,
- 12 yaşından küçük olanlar çalıştırılmasın,
- Asgari ücret uygulaması kabul edilsin ve 3 ayda bir asgari ücret tespit edilsin,
- Gece çalışmalarına çift ücret ödensin,
- İşçi ücretleri tüm iş yerlerinde nakit olarak ve düzenli bir şekilde ödensin,

- Ücretli izin ve sigorta imkanları sağlansın,
- İşçilere sendika ve grev hakkı sağlansın,
- Sosyal güvenlik önlemleri yasalaştırılsın,
- İşçi çocukları gece okullarında bedava okutulsun,
- 1 Mayıs işçi bayramı olarak kabul edilsin

- Ancak alınan bu kararlar hükümet için bağlayıcı değil, sadece tavsiye niteliğindedir,
- Tüccar ve sanayi grupları, işçilerin ücret ve çalışma şartlarının iyileştirilmesi konusundaki taleplerine şiddetle muhalefet etmiştir.

- Her ne kadar birbiriyle çelişen isteklerin nasıl karara bağlanacağı belirsiz olsa da,
- Alınmış olan kararlar, dönemin hakim iktisadi görüşü hakkında önemli ip uçları vermekteydi.
- Bu hakim görüş "*Milli İktisat"* görüşüdür.
- İzmir İktisat Kongresi sonunda; kongreye katılanlar oybirliği ile "*Milli İktisat"* ı kabul ederek, modern ve müreffeh Türkiye için canla başla çalışmaya and içti.

- Cumhuriyetin ilk yıllarındaki iktisat politikası, İzmir İktisat Kongresi'nde alınan kararlar doğrultusunda yürütülmeye çalışılmıştır.
- İlke olarak, özel girişim eliyle, serbest piyasa koşulları içerisinde, bir sanayileşme politikası izlemek,
- İktisadi hakimiyetin milli unsurlara geçmesini sağlayacak şekilde korumacı bir politika izleme yolu seçilmiştir…

İzmir İktisat Kongresi kararları

- Hammaddesi yurt içinde olan endüstri kollarının kurulması,
- Özel Girişimcilerin Desteklenmesi,
- Yatırımcılara kredi sağlayacak bankaların kurulması,
- Günlük tüketim mallarına öncelik verilmesi,
- Önemli kuruluşların millileştirilmesi,
- Sanayii teşvik edici yasaların çıkarılması, özellikle gümrük tarifelerinin milli sanayinin kalkınma ihtiyaçlarına göre değiştirilmesi,
- Yerli malların karada ve denizde ucuz tarife ile taşınması

TÜRKİYE EKONOMİSİ DERS NOTLARI
Prof.Dr. İlkay Dellal

Kaynaklar:

Yakup Kepenek, Türkiye Ekonomisi, Savaş Yayınları, Ankara.
Ayhan TUFAN, Türkiye Ekonomisi, AÜZF Yayın No:1487, Ankara
Erdinç Tokgöz, Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi (1914-2009), İmaj Yayınevi, Ankara.

TÜRKİYE EKONOMİSİ

Prof.Dr.İlkay DELLAL

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

II. Dünya Savaşı ve Sonrası

Okuma Listesi

- Tek adam, Şevket Süreyya Aydemir
- İkinci adam, Şevket Süreyya Aydemir
- İktisadi Düşünce, Gülten Kazgan
- Türkiye'nin İktisadi Gelişme Tarihi, Erdinç Tokgöz
- Ahmet Şahinöz, Türkiye Ekonomisi, TEK
- Bir Ekonomik Tetikçinin İtirafları, John Perkins

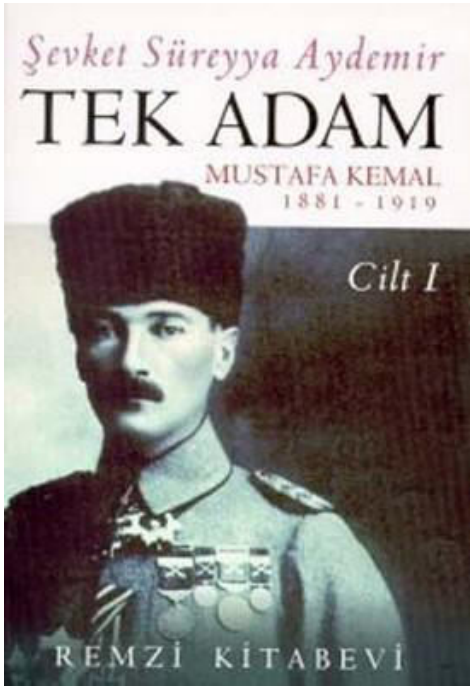

- 10 Kasım 1938'de Atatürk'ün vefatı ile Türkiye'de yeni bir dönem başlamış, fakat onun liderliği ve ilkeleri hem siyasal hem de devletin bütün yapısında devam etmiştir.

- İsmet İnönü cumhurbaşkanlığına seçilerek devlet başkanlığına getirilmiş, devletin bütün kurumlarına, devamlılık gereğince Atatürk'ün koyduğu ve çağdaş ölçülerde geçerliliğini hiç kaybetmeyen temel ilkeler ve inkılâplar uygulanarak Türkiye Cumhuriyetinin mevcudiyeti devam etmiştir.

- Atatürk'ün ölümünden sonra iç ve dış politikada önemli sorunlar gündeme gelmiş, ancak en ciddi sorun olarak II. Dünya Savaşının getirdiği gelişmeler olmuştur.
- İsmet İnönü yaklaşık 1950'ye kadar devletin başında kalmış, Atatürk'ün koyduğu temel esaslar çerçevesinde uygulamaları devam ettirmiş, İkinci Dünya Savaşının yoğunluğu ve etkileri dolayısıyla ülkenin ciddi sıkıntılara girmesi önlenememiştir.
- Savaş sırasında savaşan grupların Türkiye'yi kendi taraflarında savaşa çekme istekleri ve girişimlerine karşın Türkiye, *"savaş dışı kalma politikasını"* başarı ile uygulanmıştır.

II.Dünya Savaşı

- 1939'dan 1945'e kadar süren küresel bir askerî çatışmadır.
- Savaşa dönemin tüm büyük güçleri olan Birleşik Krallık, Sovyetler Birliği, ABD, Çin Cumhuriyeti ve Fransa, Müttefik Devletler olarak; Almanya, İtalya ve Japonya, Mihver Devletler olarak katılmıştır.

II.Dünya Savaşı

- 100 milyondan fazla askerî personelin dâhil olduğu savaşta savaşa katılan ülkeler tüm ekonomik, endüstriyel ve bilimsel güçlerini, sivil ya da askerî kaynak farklılığı gözetmeksizin savaş için seferber etmiştir.
- Nükleer silahların kullanıldığı tek savaş olmakla kalmayıp, kitlesel sivil ölümlerin gerçekleştirildiği II. Dünya Savaşı, insanlık tarihindeki en büyük ve en kanlı savaştır.
- 1939-1945 yılları arasında 40-50 milyon insan hayatını kaybetmiştir.

- Savaş Almanya'nın Polonya'yı işgal ettiği 1 Eylül 1939 tarihinde başlamış
- Polonya'nın işgali ile birlikte Fransa ve Britanya İmparatorluğu ve İngiliz Milletler Topluluğu'na dâhil olan çoğu ülke Almanya'ya savaş ilan etti.
- Almanya, Avrupa'da büyük bir imparatorluk kurmayı amaçlıyordu ki 1939'un sonundan 1941'in başına kadar bir dizi muharebe ve antlaşma ile Avrupa topraklarının çoğunu ele geçirdi ya da bastırdı.

- Alman-Sovyet Antlaşması sürerken, sözde tarafsız Sovyetler Birliği, 6 komşu ülkesinin topraklarını tamamen ya da kısmen işgal ederek, topraklarına katmıştır.
- Britanya ve İngiliz Milletler Topluluğu Kuzey Afrika'da ve genişleyen deniz savaşlarında Mihver Devletler'e karşı savaşı sürdüren tek büyük güç olarak kalmıştır.
- 1941 Haziran ayında Avrupalı Mihver Devletler, Sovyetler Birliği'ni işgal etmeye başladılar. Tarihteki en büyük kara savaşı cephesini başlatan bu işgal sonrası Mihver Kuvvetler askerî gücünün önemli bir bölümü bu savaş için ayırmıştır. 1941 Aralık ayında, 1937'den beri Çin'le savaşan ve Asya'ya hükmetmeye çalışan Japonya, Amerika Birleşik Devletleri'ne ve Pasifik Okyanusu'ndaki Avrupalı devletlerin topraklarına saldırmış ve kısa sürede bölgenin büyük bir bölümüne hâkim olmuştur.

- Japonya'nın Pasifik Cephesi'ndeki yenilgisi ve Avrupalı Mihver ordularının Kuzey Afrika ve Stalingrad'daki yenilgileriyle birlikte Mihver kuvvetlerin ilerlemesi 1942 yılında durdurulmuştur.
- 1943 yılında Doğu Avrupa'daki Alman yenilgileri, İtalya'nın Müttefik kuvvetlerince işgal edilmesi ve Pasifik'teki Amerikan zaferleriyle birlikte Mihver Devletler savaştaki kontrolü kaybetti ve tüm cephelerde geri çekilmek zorunda kalmıştır.
- 1944'te Batılı İttifak Kuvvetleri Fransa'yı, Sovyetler Birliği ise kaybettiği bölgeleri geri almakla kalmayıp Almanya'yı ve müttefiklerini işgal etmiştir.

- Sovyetler Birliği ve Polonya kuvvetlerinin Berlin’i ele geçirmesini takip eden Almanya'nın 8 Mayıs 1945'te koşulsuz teslimiyetiyle birlikte Avrupa’da savaş sona ermiş, Japon orduları ise Birleşik Devletler tarafından yenilgiye uğratılmıştır.
- Bunu takiben Japon Adaları işgal edilmeye başlanmıştır. Asya'da savaş, 15 Ağustos 1945 tarihinde Japonya’nın teslim olmayı kabul etmesiyle sona erdi.
- Türkiye ise resmî olarak savaşa katılmamasına rağmen Almanlar ve Amerikanlar ile yaptığı dostluk paktları ve ekonomik ilişkiler İkinci Dünya Savaşı'nda ABD ve Almanya'nın işine yaramış, bu sayede Asya'daki güçlere ağır şekilde hasar vermiştir.

- Savaş sonrası gelişmeler Dünyada kutuplaşmalar ve gerginlikler
- Sovyetler Birliği, Doğu Avrupa'yı güdümüne alacak ve savaş sonrası mevcut ortamı lehine kullanarak ideolojik ve askeri gücünü Avrupa ve diğer bölgelerde genişleme faaliyetleri için kullanacak, buda yeni bir yapılanmayı hızlandırarak dünyada yeni ortaya çıkan "Soğuk Savaş" ve "Süper Devlet" kavramlarını doğuracaktır.

- Bu iki kutubun
  - bir tarafında; Demokratik ülkelerin lideri olan ve Batı Dünyasını temsil eden Amerika Birleşik Devletleri ve müttefikleri olan devletler,
  - diğer tarafta; Komünizm sistemini bütün devlet ve uygulama alanlarında kullanan Sovyetler Birliği ve onun uydusu olan başta Doğu Avrupa ülkeleri olmak üzere birçok devletler bulunmaktadır.
- Bu kutuplaşma, başta askeri olmak üzere sanayi, bilim, siyasi, kültürel ve sosyal alanlarda gelişmeleri gündeme getirecektir. Bu durum, dünya tarihinde ilk kez, uluslararası ilişkilerde ve gelişmelerde doktrin ve ideoloji unsurunun belirleyici olmasını doğurmuştur.

- Savaş sonrasında ortaya etkin olarak çıkan diğer bir süreçte, ekonomik konulardır.
- *“Tarihin hiçbir döneminde ekonomik sorunlar bu kadar uluslararası ilişkilerde ağırlık kazanmamıştır.Bugün bütün dünya ülkeleri, siyasal kuvvet dengesi, güvenlik ve barış gibi meselelerden belki de çok daha fazla olarak, ekonomik kalkınma, refah, daha iyi yaşama seviyesi gibi meselelerle yoğun bir şekilde meşgul olmaktadır. Bunun neticesi olarak da, bugünkü uluslararası ilişkilerde ekonomik faktör büyük bir ağırlığa sahiptir.”*

- Savaş sonrasında iktisat politikasındaki dönüşümlerin iki grup nedenden kaynaklandığı söylenebilir:

1. Yurt içi etkenler
2. Yurt dışı etkenler

- Bunları birbirlerinden ayırmak çoğu zaman oldukça zordur. Çünkü karşılıklı bir etkileşim içerisindedirler.
- Ama ana hatlarıyla ayırım yapmak olasıdır. Önce yurt içi etkenlerden başlayalım…

- Bu yıllarda dış alemle olan ilişkiler çok azaldığından, dış satım ve dış alım da azalmıştır.
- Hazine açıkları iç borçlanmalarla kapatılmaya çalışılmış, bu da yeterli olmayınca "Varlık Vergisi" adı altında bir verginin konulmuştur.
- Savaşın ilk yıllarında baskı altında tutulan tarım ürünleri fiyatları 1942 yılında serbest bırakılınca, bu fiyatlarda büyük artışlar olmuştur.
- Bunun üzerine, 1943-1945 yılları arasında "Toprak Mahsulleri Vergisi" adı altında tarım ürünlerinin % 10'u oranında ve ayni olarak toplanan bir vergi tarım kesimine uygulanmıştır

- Tarımsal üretim amacıyla kullanılmayan, fakat tarıma uygun olan devlet topraklarının ve belirli sınırların üzerinde kişisel mülkiyetteki toprakların, kamulaştırılarak topraksızlara ve az topraklılara dağıtılmasını öngören "Çiftçiyi Topraklandırma Kanunu" da bu dönemde (1945'de) çıkarılmıştır.
- Özellikle 1940-1945 yılları arasında belirtilen nedenlerle ekonomik gelişme duraklamış, tarım kesimindeki gerileme nedeniyle sanayi kesiminde de miktar olarak bir azalma olmuş, ancak GSMH içinde sanayi kesiminin payı göreli olarak bir miktar artmıştır

- 1939-1945 döneminde savaşın ekonomik kalkınmamız üzerindeki olumsuz etkisi sonucu, kişi başına GSMH'da yılda % 0,9 oranında bir azalma görülmüş ve savaşı izleyen yıllarda da Türkiye yine belirli bir kalkınma hamlesi kaydedememiştir.
- 1938-1949 yılları için fiyatlarda önemli artışlar olmuş, yıllık ortalama fiyat artışı % 14,6 olmuştur.
- Savaş sonrasında var olan önemli ölçüdeki döviz ve özellikle altın stoklarına dayanılarak, ithalat artmaya başlamış, burada da tüketim malları önemli olmuştur.
- ekonomik bunalım, ve savaş nedeniyle ihracat durmuş olduğu için, geleneksel birkaç ihraç malının biriken belirli stokları karşısında, bunların sürümünü sağlamak amacıyla 7 Eylül 1946'da % 50'lik bir devalüasyon yapılmış ve dolayısı ile bu stoklar da kısa sürede erimiştir.

❖ **Cumhuriyet döneminin ilk devalüasyonudur.**

- İkinci Dünya Savaşını izleyen yıllarda, ekonomik sorunların yoğun olmasına karşı, iç politika alanında çok önemli bir adım atılarak, 1945'de çok partili demokrasi rejimi benimsenmiş ve uygulamaya konulmuştur.
- Bu yıllar, yeni siyasi ortam ve dış ülkelerle ilişkiler çabası içerisinde, ekonomik kalkınmanın ikinci plana atıldığı dönem olmuştur.
- Aynı yıllarda önce askeri, sonra ekonomik amaçlar için dış yardımlar gelmeye başlamış ve bu yardımların ilki 1947 yılında "Truman Doktrini" adı altında A.BD.'nden gelmiştir. Ertesi yıl uzun yıllar davam eden "Marshall yardımı" başladı.
- Bu yardımlardan yararlanılarak, ülkemizin ekonomik ve sosyal kalkınmasına ilişkin beş yıllık bir plan hazırlığı çabaları sonuç vermemiştir.

- İkinci bir plan Türkiye tarımını kalkındırmayı amaç edinen 1948 tarihli bir tarım planıdır ve bu plan da uygulanamamıştır.
- Aslında, savaş sonu yılları tarım kesiminin önem kazandığı, sanayileşme ve ulaştırma ile birlikte kalkınma çabalarına öncelik verildiği dönemdi.
- Bu yıllarda tarım alanında bazı faaliyetler yapılmış, örgütler kurulmuştur.
- Bunlar arasında çiftçilerin makina, gübre gibi modern girdilere olan ihtiyaçlarını elverişli koşullar ve uygun fiyatlarla sağlamak üzere Türkiye Zirai Donatım Kurumu'nun kuruluşu, teknik tarım ve bahçıvanlık okullarının açılışı, teknik tarım teşkilatının kuruluşu sayılabilir.

- Türkiye artık tamamen batılılaşmak için, batının bir çok kurum ve kuruluşuna müracaat etti. Bu arada batının ekonomik yapısını ve yaşam tarzını da ithal ederek kendisi uygulamaya başladı. ABD ile yakın ilişkiler kuruldu.
- Batılılaşma hedefi yeni bir hedef değildir. Cumhuriyet öncesi Tanzimat ile ortaya çıkmış bir yaklaşımdır. Savaş sonunda bu hedef daha net bir şekilde ortaya konmuş ve Devletçi sanayileşme politikası gözden geçirilmiştir.

- Batılı kurum ve kuruluşlarda yer almak için uğraşan Türkiye, 26 Haziran 1945'de San Francisco'da BM Antlaşmasını imzalayan 51 ülkeden biri olmuştur.
- 1944 yılında Bretton Woods konferanslarına katılan Türkiye, Şubat 1947'de IMF ve Dünya Bankası'na tam üye olmuştur.

- Savaş sonrası üye olduğumuz diğer 2 kuruluş ise 1948'de "Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, EECD (daha sonra Kalkınma İçin Ekonomik İşbirliği Teşkilatı OECD adını almıştır)" ve 1952'de "Kuzey Atlantik Savunma Paktı (NATO)"dır.
- Türkiye 1947 yılından itibaren Truman Doktrini çerçevesinde ABD'den askeri yardım ve 1948'den sonra da Marshall Yardım Programı'ndan ekonomik yardım almıştır.

- **Savaş sonrası Türkiye:**
- 1945'de BM Antlaşmasını imzalayan 51 ülkeden biri olmuştur.
- 1947'de IMF ve Dünya Bankası'na tam üye olmuştur.
- 1948'de OECD'nin kurucu üyesi olmuştur. (Avrupa Ekonomik İşbirliği Teşkilatı, EECD daha sonra OECD adını almıştır)
- 1952'de NATO (Kuzey Atlantik Savunma Paktı) ya üye olmuştur.
- 1948'den sonra da Marshall Yardım Programı'ndan ekonomik yardım almıştır.

- Bu tarihten sonra Türkiye, ekonomik kalkınmasını dış finansman yoluyla temin etmek için sürekli olarak kredi arayışı içinde olmuştur.
- 1947-50 döneminde toplam 391 milyon dolar dış kaynağın büyük bir bölümü, 294 milyon doları ABD'den sağlanmıştır. Bunun 177 milyon doları bağış, 117 milyon doları kredidir.
- Bu dönemde batının lideri konumunda olan ABD ile yakın ilişkiler artmıştır.

- Bu yakın ilişkiler doğrultusunda, Marshall yardımları çerçevesinde Türkiye'ye gelen uzmanlar, devletçi sistemi eleştirmişlerdir. Bu eleştiriler hükümeti devletçi sistemi değiştirmek zorunda bırakmıştır.
- Hatta, Marshall yardımlarından yararlanılabilmesi için devletçi sistemin bırakılması gerektiği bu uzmanlarca açık bir şekilde ifade edilmiştir.
- Öz kaynaklarının yetersiz olduğunu bilen Türkiye, yardım alabilmek için bu sistemi bırakmak zorunda kalmıştır.

- Batılı uzmanların Türkiye'ye önerileri şöyle özetlenebilir:

1. Ekonomide kamu girişimciliği daraltılmalı, özel sektör teşvik edilmelidir.
2. Özel sektörün gelişmesi için ortam oluşturulmalıdır,
3. Ağır sanayi projelerine girilmemeli, hafif sanayiye öncelik verilmelidir.
4. Türkiye'nin karşılaştırmalı üstünlüğü tarımdadır. Tarımsal alt yapı iyileştirilmeli, tarım ürünlerinin işlenmesine dayanan projeler uygulanmalıdır,

5. Karayolu ulaştırması alt yapısı iyileştirmelidir,
6. Toprak sanayi, hafif metal, inşaat malzemeleri, deri ve orman ürünleri sanayilerine yatırım yapılmalıdır.

- Nitekim ABD Türkiye'yi Marshall programına dahil ederken, Avrupa'nın yeniden yapılandırılmasında ihtiyaç duyulacak tarımsal ürünlerin ve hammaddenin sağlayıcısı olarak düşünmüştür.

- Bu amaçla tarımsal üretimin artırılması ve tarımın dışa açılması önerilerini getirmiştir.
- Yapılan ayni yardımların da büyük bir bölümü tarımsal makineler ile yol inşaatında kullanılan makineler olmuştur.
- İktidardaki CHP, bu yardımı alabilmek için devletçiliği terk etmiş, “Yeni Devletçilik” adını verdiği daha liberal bir politika izlemeye başlamıştır.
- 1947’de İktisadi Kalkınma Planı’nı, 1948’de Yabancı Sermayeyi Teşvik Kararnamesi’ni yayınlamış, 1950’de Türkiye Sınai Kalkınma Bankası’nı kurmuştur.

- Savaş sonrası dönemde politika arayışları içerisinde olan Türkiye, uygulama şansı bulmayan 2 plan oluşturmuştur. Her iki plan da birbirleriyle taban tabana zıt görünmektedir.
- Bunlardan birincisi 1946 İvedili Sanayi Planı ve ikincisi 1947 Kalkınma (Vaner) planıdır.
- 1946 İvedili Sanayi Planı, 1930'lu yıllarda uygulanan devletçi sanayileşme planlarının devamı niteliğindedir.

- Bu plan ile sanayileşme hamlesine kalınan yerden devam edilmek istenmiştir.
- BBYSP ve İBYSP'dan daha kapsamlı ve daha derli topludur. Bu planlardan edinilen tecrübeler yansıtılmıştır.
- Üretim hedefleri 10 yıllık tüketim kalıplarına göre oluşturulmuştur.
- 5 yıl sonunda; tekstil, kağıt, çimento, demir-çelik ve diğer bazı temel ürünlerde kendi kendimize yeterli olacağımızı öngören bir plandır.

- Planın finansmanı ulusal kaynaklarla gerçekleştirilecekti.
- Dış konjonktürdeki gelişmeler nedeniyle bu planın uygulanmasından vazgeçilip, 1947 Kalkınma Planı oluşturuldu.
- 1947 planı daha önceki planlardan daha dengeli bir yatırım öngörmekteydi. Plan büyük ölçüde dış kaynak kullanımı ile finanse edilecekti.
- Tarım sektörüne ağırlık veren, tarım sektörünü diğer sektörlerle entegre etmeyi amaçlayan, karayolu yapımına ağırlık veren bir plandı.

- Bu açıdan bakıldığında, 1947 Kalkınma Planı'nın tamamen Marshall Yardımları'ndan yararlanmak için oluşturulduğu açıktır.
- Ancak bu plan da dış finansman konusundaki aşırı iyimserliğin gerçekleşmemesi nedeniyle uygulanamamıştır.
- 1947 planında özel kesimin gelişmesi için gerekli ortamın oluşturulmasına yönelik hedefler vardı. 1948 yılında Türkiye İktisat Kongresi'nde de, plana atıf yapılarak, bu önlemlerin artırılması istenmiştir. Yani özel sektöre daha çok sahip çıkılması talep edilmiştir.

- Bu plan döneminde (1948-1952) gerçekleştirilecek projeler için toplam 3.7 milyar dolar yatırım yapılması, bunun yaklaşık 650 milyon dolarlık kısmının dış kaynak kullanımı ile finanse edilmesi planlanmıştı.
- Planın uygulanması ile ödemeler bilançosu arasında bağlantı kurulmuştu.
- Dövizle yapılacak harcamalar 1816 milyon dolar yani toplam yatırımların yarısına eşitti.

- Uzmanların yaptığı tavsiyeler doğrultusunda, toplam yatırımların %43.7'si ulaştırma, %16.4'ü tarıma, %16'sı enerji sektörüne ayrılırken, sanayiye düşen pay sadece %19.6 idi.
- 1947 planında ilk kez büyüme hızı kavramı kullanılmıştır. Hem milli hasılanın büyüme hızı hem de sektörlerin bu büyümeye yapacakları katkı ayrı ayrı hesaplanmıştı.
- 1948-52 döneminde Milli Hasıla'nın %8 büyümesi hesaplanmıştı. Sektörlerdeki yıllık büyüme hızları ise; sanayi %14.8, tarım %6.5, ticaret %10.2, mesken üretimi %5.2, diğer hizmet sektörleri %1.2 şeklinde hesaplanmıştır.

TÜRKİYE EKONOMİSİ

Prof.Dr.İlkay DELLAL

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

1950-1960 Dönemi

Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişi Hazırlayan Ekonomik Koşullar

- 1930-1946 yılları arasında her alanda dışa kapalı kalan Türkiye ekonomisi, İkinci Dünya Savaşından sonra, birbirlerinden etkilenen ve hangisinin daha etkili olduğu tartışılan dış ve iç koşullar, dışa açılma yönündeki baskıların ortaya çıkmasına neden oldu.
- Savaş sonrası dünyanın güçlü devleti konumuna gelen ABD, bir yandan uluslararası ekonomik sistemi yeniden inşa etme işlevini üstlenirken, diğer yandan savaşın diğer galibi Sovyetler Birliğinin yayılmasına da engel olma arzusu taşımaktaydı. Uluslararası ekonomik sistemin ABD politikaları ekseninde yürüyebilmesi için gelişmekte olan ülkelere yapılacak ekonomik ve askeri amaçlı dış yardımlar önem taşımaktaydı.

Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişi Hazırlayan Ekonomik Koşullar

- Türkiye'nin bu dönemde, batı dünyası içerisinde yer alma arzusu ve savaş sonrası Sovyetler Birliğinin toprak talebi şeklinde ortaya çıkan tehditleri, dış yardımları kabul etmesinde etkili olmuştur. Dış yardım konusunda ilk baskı askeri nedenlerden dolayı 1947 yılında, Türkiye'de demokrasinin yerleşmesine de katkı yapacağı savunulan Truman Doktrini ile ortaya çıkmıştır.
- Türkiye'de çok partili hayata geçişte en az dış faktörler kadar iç faktörlerin de etkili olduğu söylenebilir.

Türkiye'de Çok Partili Hayata Geçişi Hazırlayan Ekonomik Koşullar

- Siyasal özgürlük ve daha fazla demokrasi isteği, fertlerin mal varlığında büyük oranda azalmaya neden olan vergi yükünün yüksekliği, köylü kesiminin yönetimden hoşnutsuzluklarına neden olmuştur. Savaş dolayısıyla yüksek kazanç elde eden tüccarların Varlık vergisi ve Milli Korunma Kanunu yüzünden kazançlarının bir kısmını kaybetmeleri çok partili döneme geçişte etkili olan iç faktörler olarak sıralanmaktadır.
- Savaş nedeniyle üretimin düşmesi, fiyatların hızlı yükselmesi, bazı malların belgeye bağlanması, bazılarının ise hiç bulunmaması ve bir kısım malların üretiminin belirli kimselere verilmesi, tartışmaların şiddetini artırmıştır. Bu tartışmalarla birlikte devlet işletmeciliğinin verimsizliği ve sınırlarının belirsizliği nedeniyle özel kesimin kazanç alanlarını sınırlandırması, müdahaleci politikaların sorgulanmasına neden olmuştur.

Yeni İktisat Politikasının Özellikleri ve Belirleyicileri

- Bu dönemde uygulanan iktisat politikaları, önceki dönemlerde uygulanan devletçi ve müdahaleci politikalardan oldukça farklıdır.
- Bu çerçevede, iktidarın ilk yıllarında, liberasyonu artıracak önlemler almıştır.

- İthalat 1950'de %60-65 oranında serbestleşmiş,
- Fiyat kontrolleri kaldırılmış,
- Özel kesimin daha rahat kredi alabilmesi için banka kredi faizleri indirilmiştir.
- Yabancı Sermayeyi Teşvik Kanunu (YSTK) 1951 ve 1954'te olmak üzere 2 defa düzeltilmiştir. Bundaki amaç, daha liberal bir mevzuat oluşturmak ve bu yolla yabancı sermaye girişini hızlandırmaktır.

- 1954 yılında Petrol Kanunu ile yabancı sermayenin petrol araması teşvik edilmiştir.
- Yabancı sermayeyi Türkiye'ye çekmek için oluşturulan bir diğer liberal kanun da "Ereğli Demir-Çelik Fabrikaları A.Ş. Kanunu"dur. (28.02.1960)
- Liberalleşme adına verilen bir diğer söz de KİT'lerin özelleştirilmesidir. Ancak bu dönemde hiçbir KİT özelleştirilmemiştir. Hatta yenileri kurulmuştur.

- Örneğin bu dönemde
  - TCDDY (Türkiye Cumhuriyeti Devlet Demir Yolları),
  - Posta Telefon ve Telgraf Genel Müdürlüğü (PTT),
  - Denizcilik Bankası (DB) ve
  - Devlet Malzeme Ofisi (DMO), İktisadi Devlet Teşekkülüne dönüşmüştür.
- Yine bu dönemde,
  - Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO),
  - Et Balık Kurumu (EBK) ve
  - Türkiye Demir Çelik İşletmeleri (TDÇİ) Genel Müdürlüğü gibi kamu işletmeleri kurularak kamu girişimciliği daha da yaygınlaştırılmıştır.

- Bu dönemde
- Tarımsal üretim artışa geçmiştir.
  - Taban fiyat uygulaması,
  - destekleme alımları,
  - tarım sektörüne verilen kredilerin artması gibi nedenlerle
- Tarım pazara açılmaya başlamış,
- Köyden kente göç başlamış,
- Tarımdaki işsizlik açık işsizliğe dönüşmüş,
- Şehirlerde gecekondular oluşmaya başlamıştır.

- Sanayide fabrikaların kurulması, ekilen arazilerin genişletilmesi, tarımsal ürünün artması, alt yapının gelişmesi ve enerji üretiminin artması hep büyümeyi uyarıcı etkiler yapmıştır.
- Ama bu gelişmelerin hiç birisi planlı değildir ve aynı zamanda uyumsuzdur.

- Yatırımların dağılımında, özellikle de yer seçiminde politik tercihler ağırlık kazanmıştır.
- KİT ürünlerinin fiyatlandırmasında politik ve keyfi davranılmıştır.
- KİT'ler keyfi istihdam depoları haline dönüştürülmüştür.
- KİT'lerin zararları bütçeden ve TCMB kaynaklarından karşılanmış, bu da enflasyonist baskılara yol açmıştır.

GSYI Büyüme hızı (%)

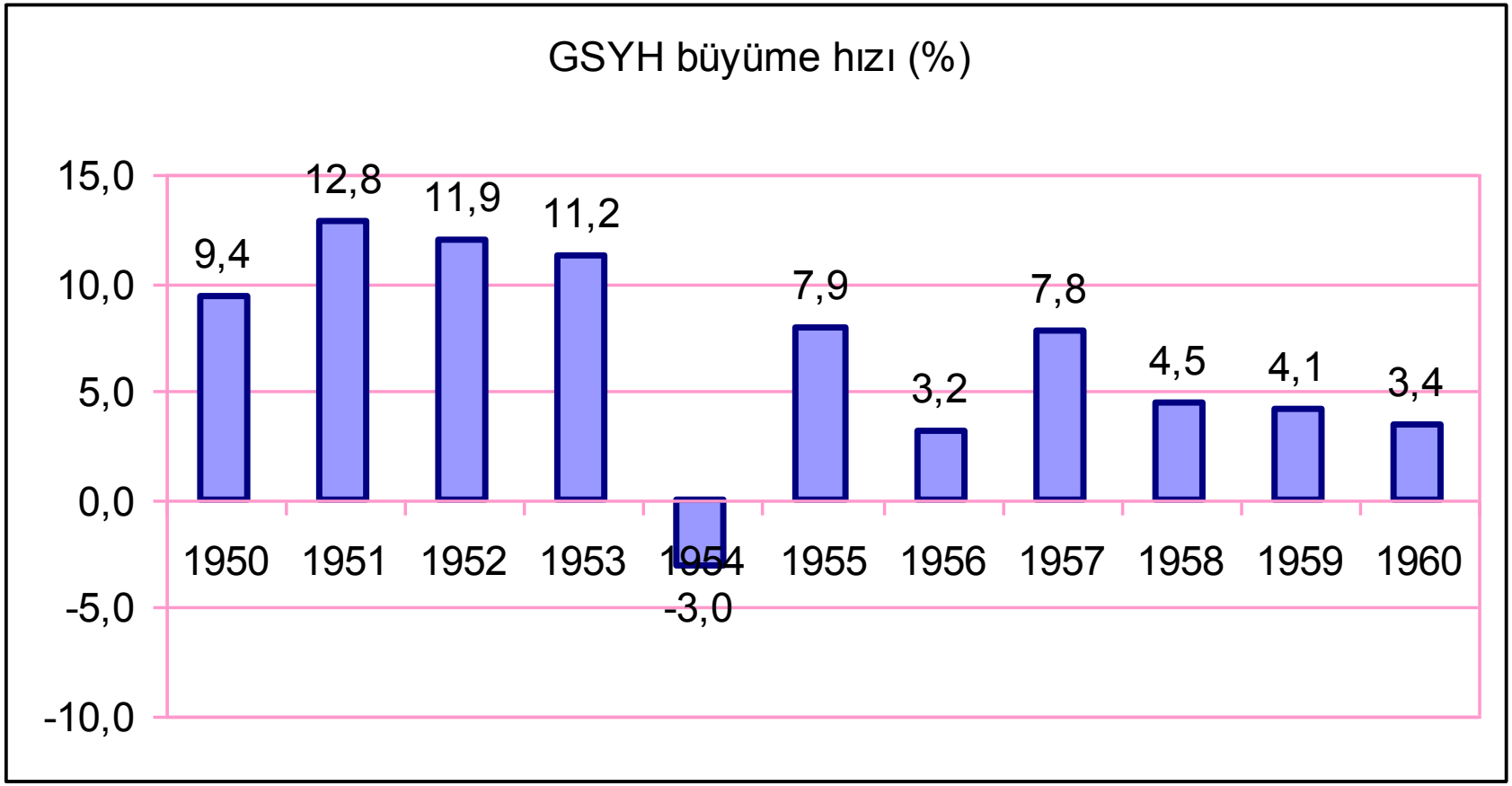

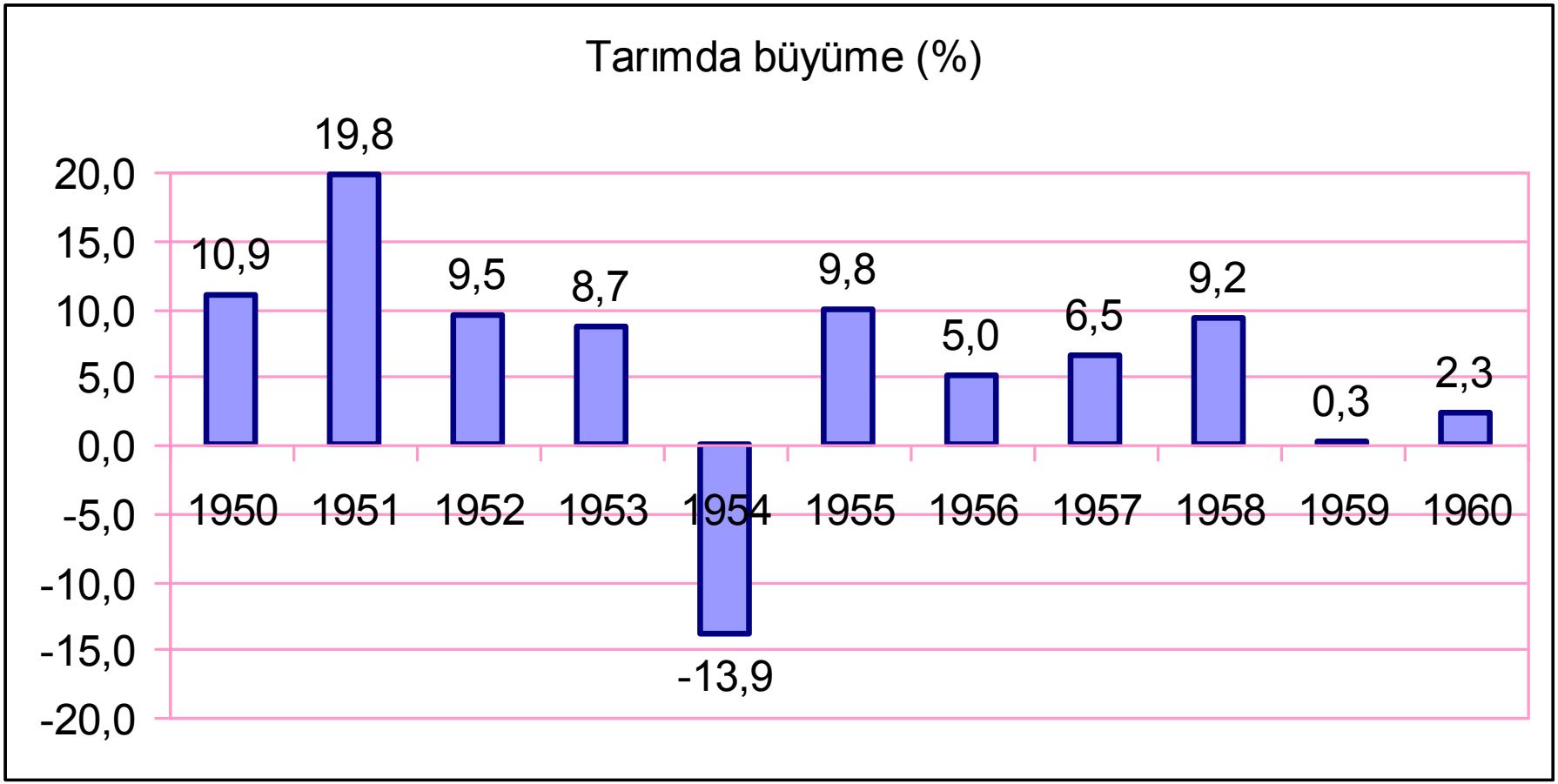
Tarımda büyüme (%)
20,0
15,0
10,0
5,0
0,0
-5,0
-10,0
-15,0
-20,0
10,9
19,8
9,5
8,7
-13,9
9,8
5,0
6,5
9,2
0,3
2,3
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960

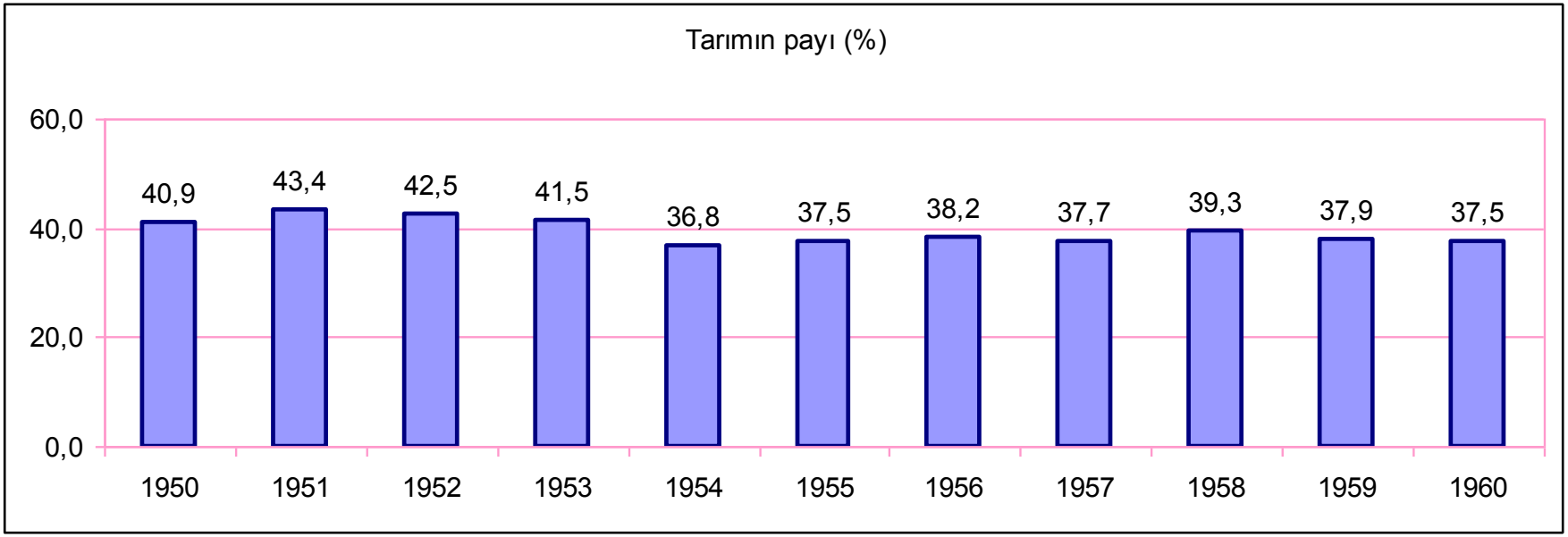
Tarımın payı (%)
60,0
40,0
20,0
0,0
40,9
43,4
42,5
41,5
36,8
37,5
38,2
37,7
39,3
37,9
37,5
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960

Toptan Eşya Fiyatları Endeksi (TEFE)

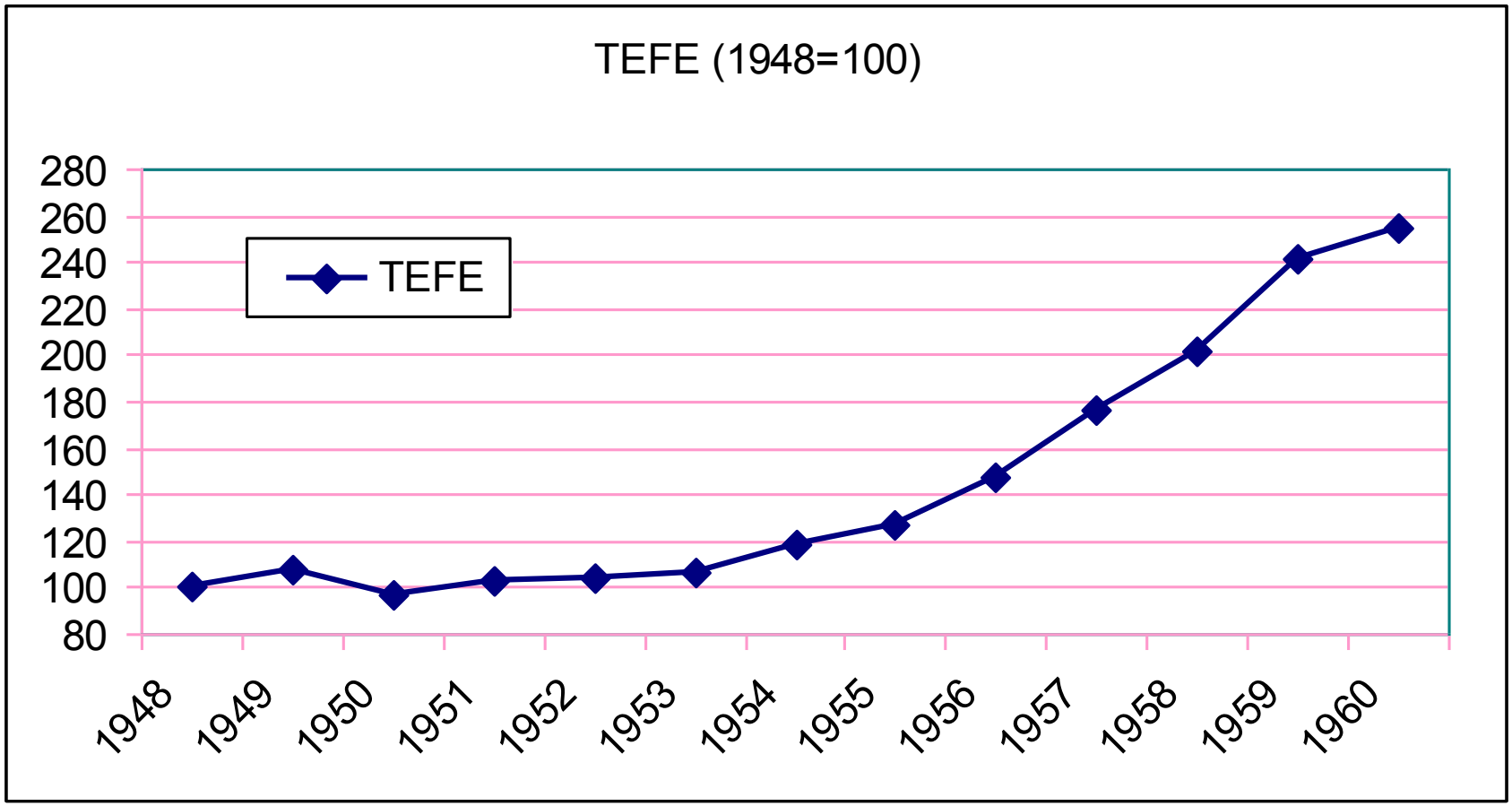

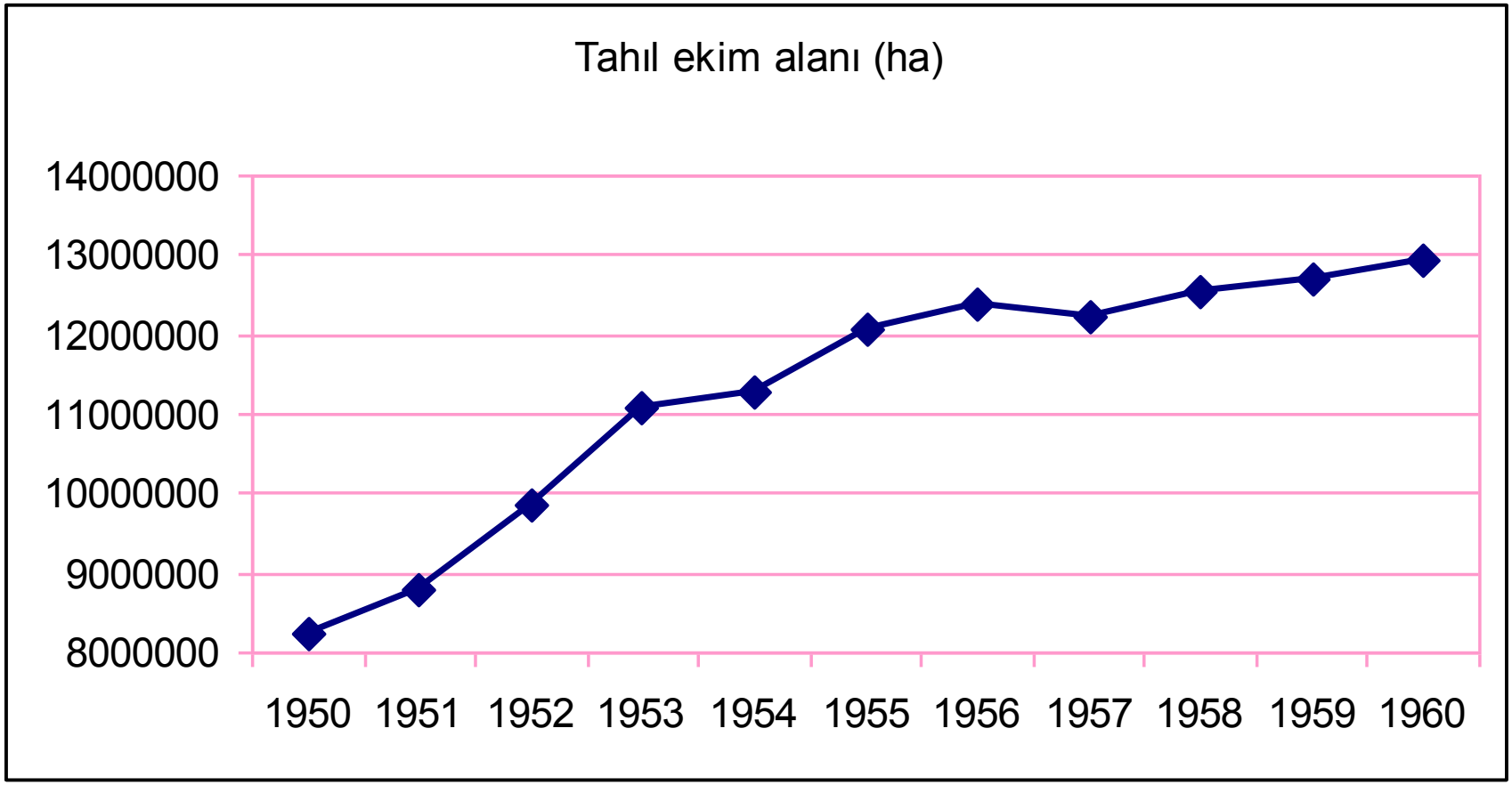
Tahıl ekim alanı (ha)
14000000
13000000
12000000
11000000
10000000
9000000
8000000
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960

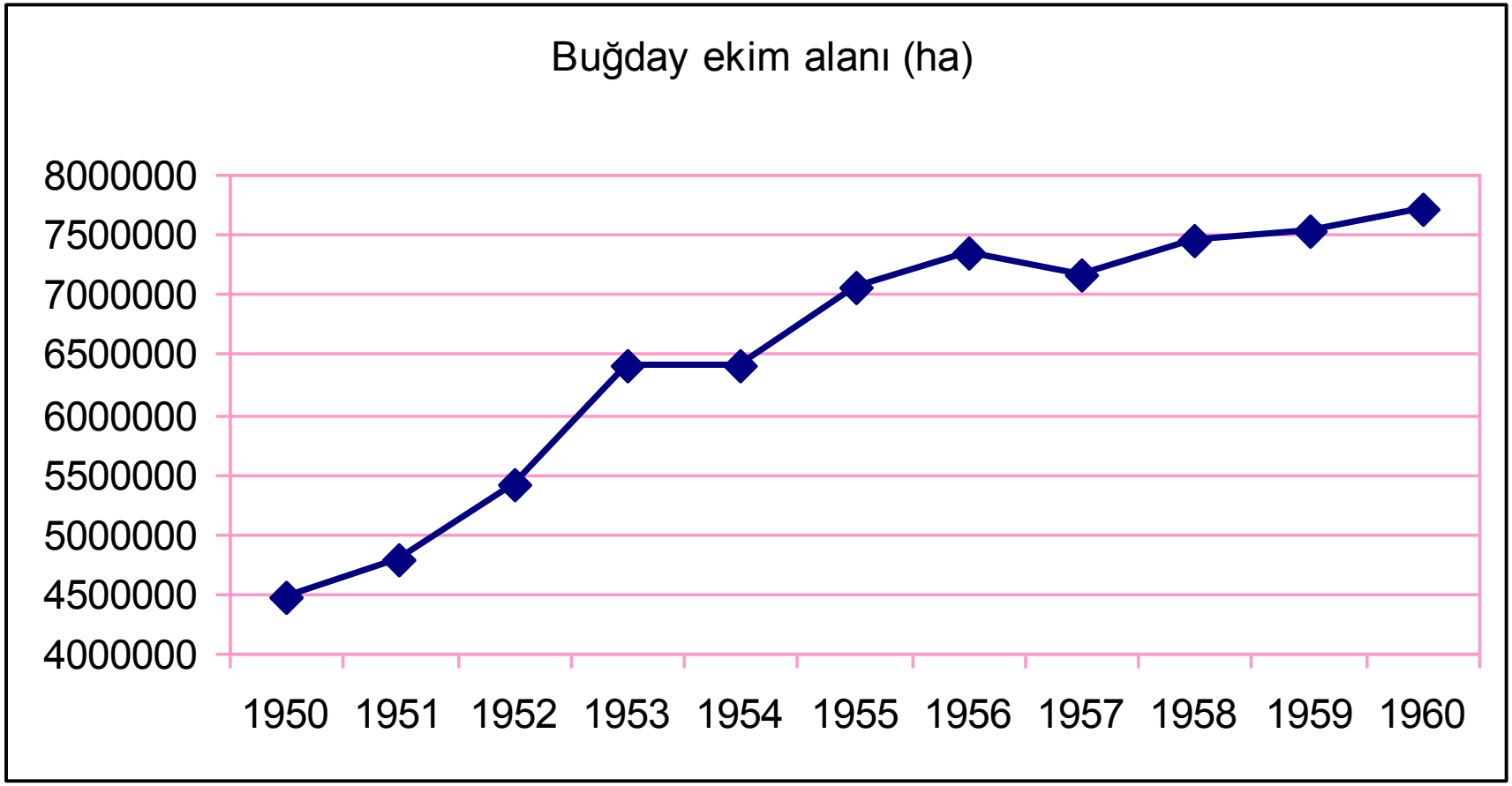
Buğday ekim alanı (ha)
8000000
7500000
7000000
6500000
6000000
5500000
5000000
4500000
4000000
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960

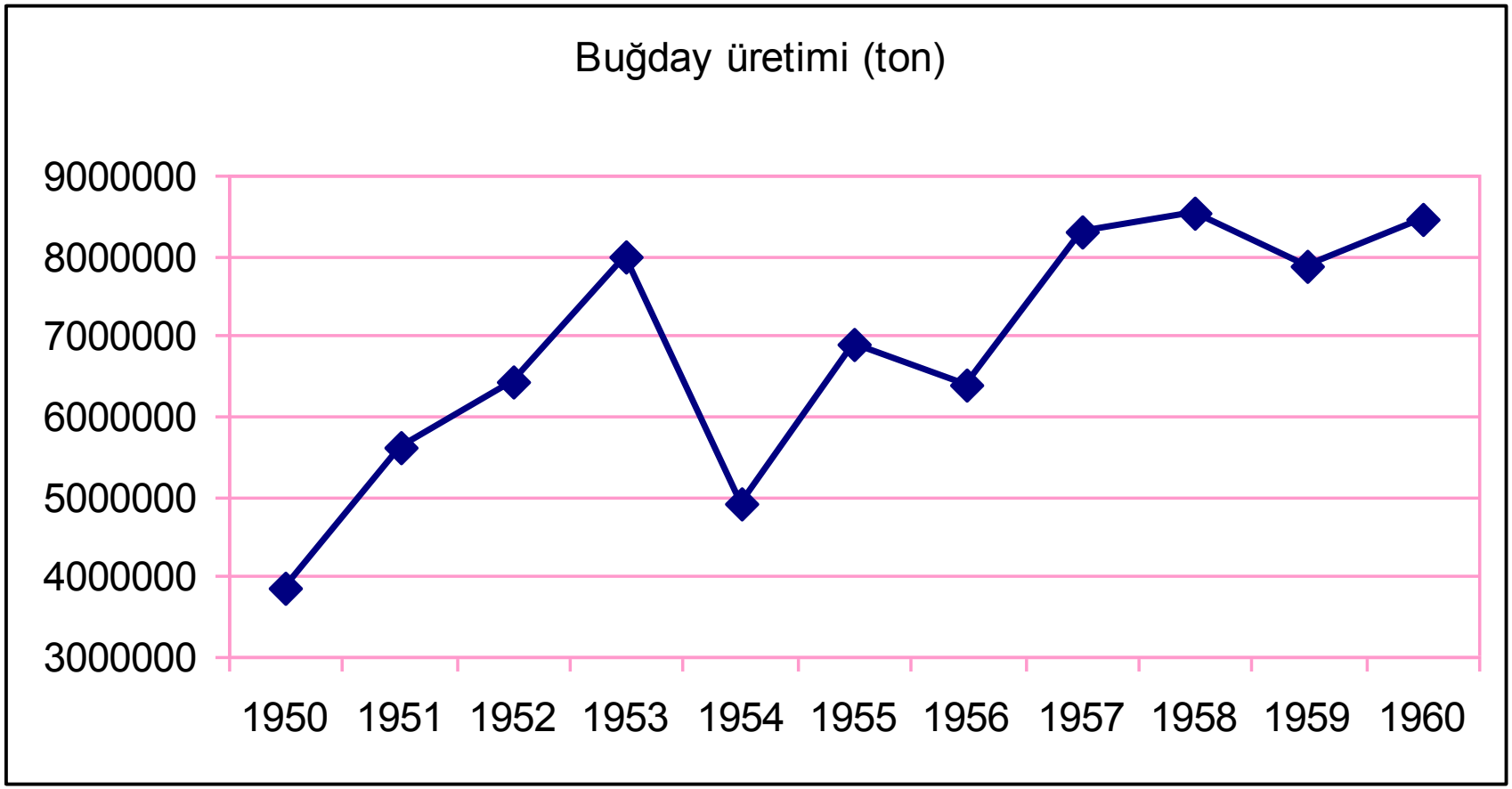
Buğday üretimi (ton)
9000000
8000000
7000000
6000000
5000000
4000000
3000000
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960

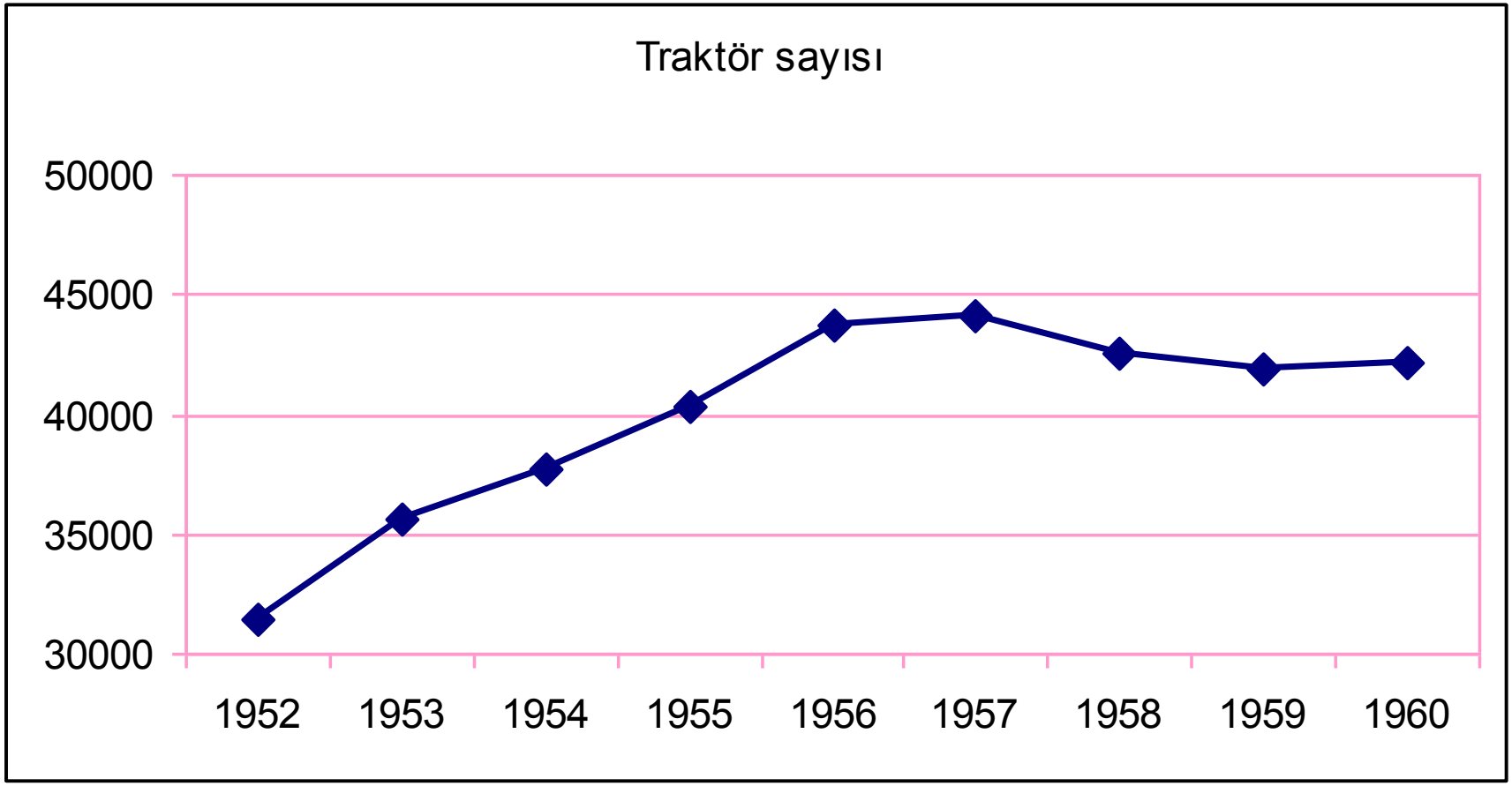
Traktör sayısı
50000
45000
40000
35000
30000
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960

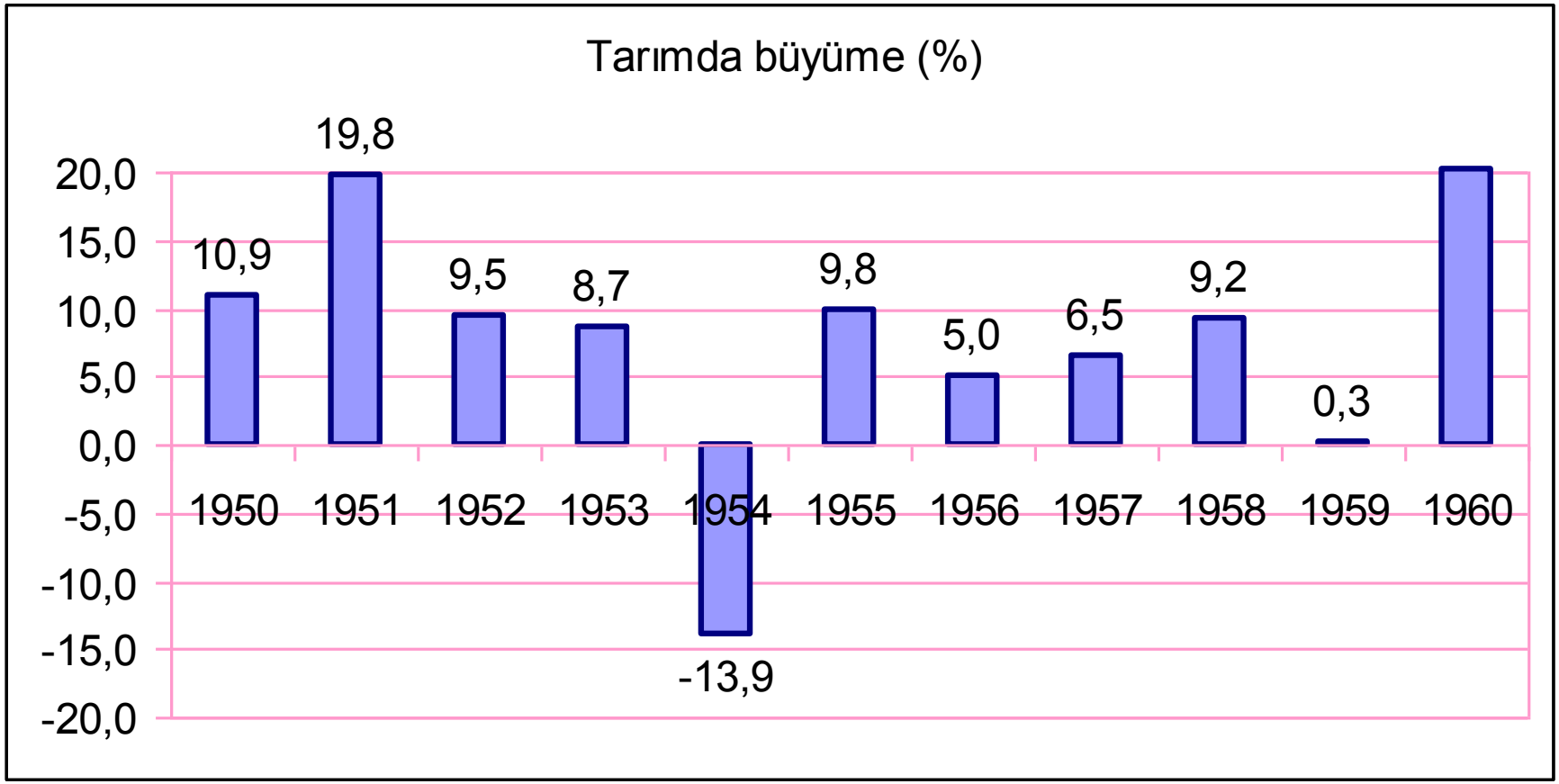
Tarımda büyüme (%)
20,0
15,0
10,0
5,0
0,0
-5,0
-10,0
-15,0
-20,0
10,9
19,8
9,5
8,7
-13,9
9,8
5,0
6,5
9,2
0,3
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960

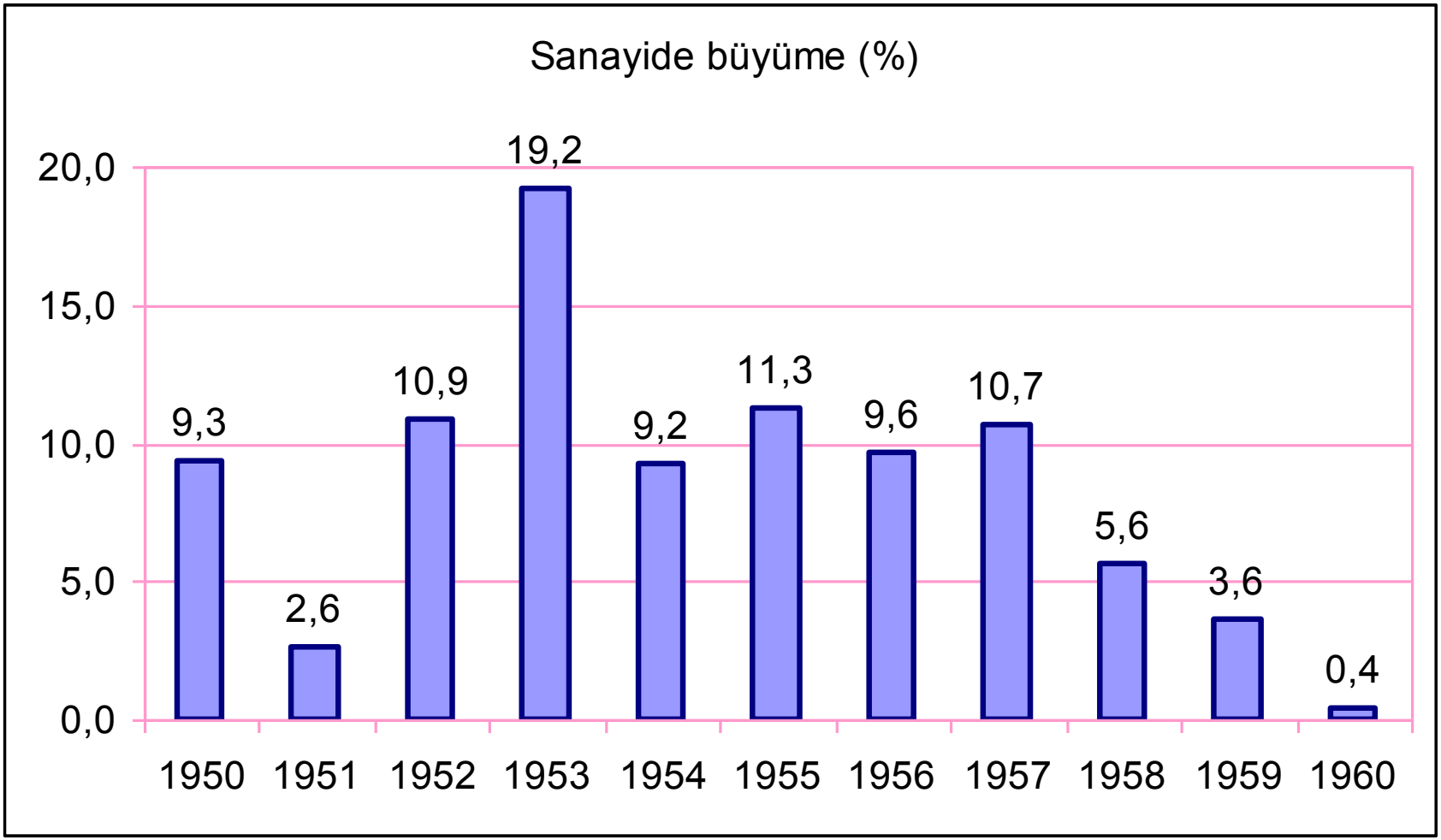
Sanayide büyüme (%)
20,0
15,0
10,0
5,0
0,0
9,3
2,6
10,9
19,2
9,2
11,3
9,6
10,7
5,6
3,6
0,4
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960

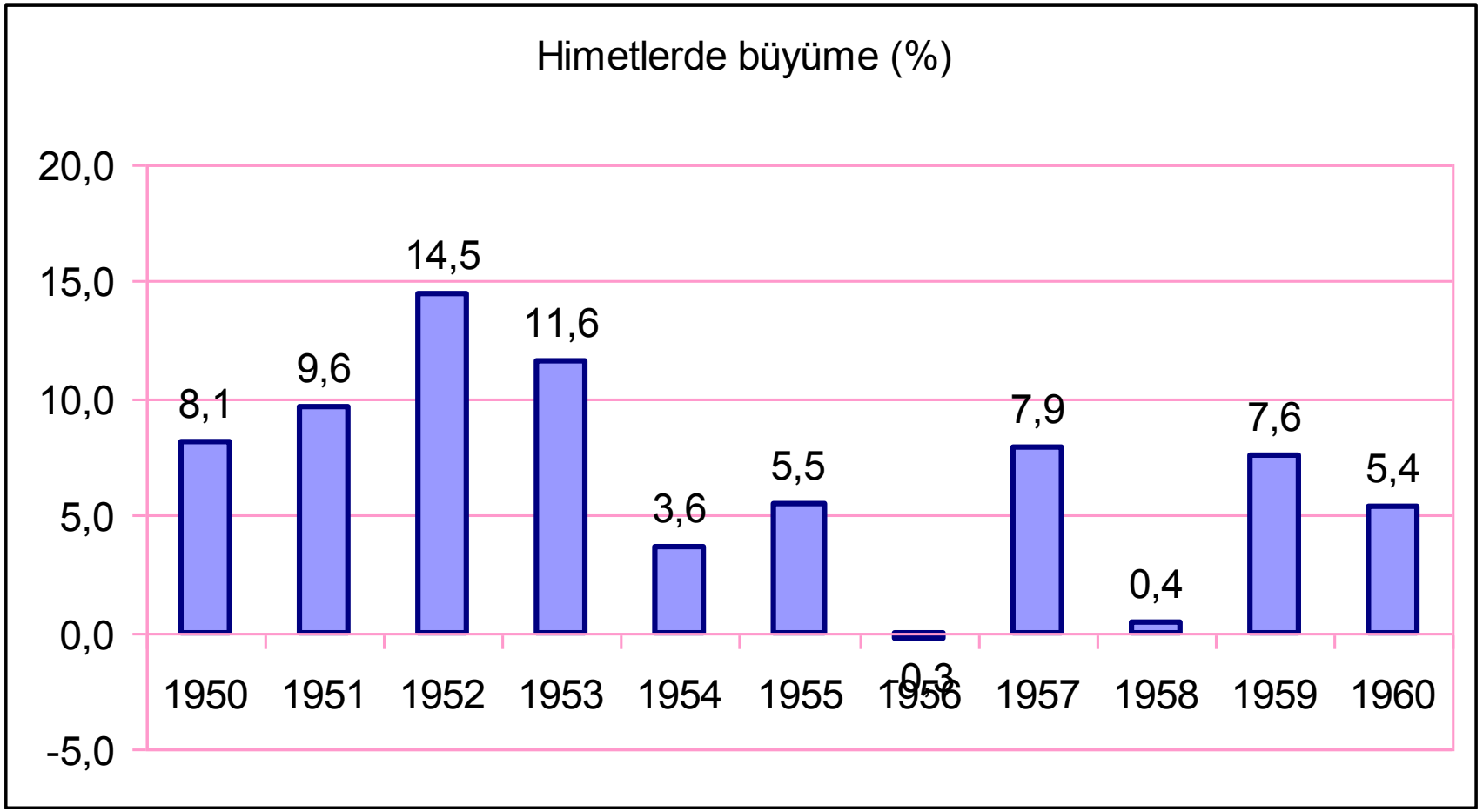
Himetlerde büyüme (%)
20,0
15,0
10,0
5,0
0,0
-5,0
8,1
9,6
14,5
11,6
3,6
5,5
-0,3
7,9
0,4
7,6
5,4
1950
1951
1952
1953
1954
1955
1956
1957
1958
1959
1960

TÜRKİYE EKONOMİSİ DERS NOTLARI
Prof.Dr. İlkay Dellal

TÜRKİYE EKONOMİSİ

Prof.Dr.İlkay DELLAL

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

- 1950-1960 döneminde
- Devletin ekonomideki ağırlığının azaltılacağı vaadi ile başlanılmıştır.
- İlk birkaç yıl boyunca liberal politikalar uygulanmış, ancak iç ve dış etkenlerin devreye girmesiyle terk edilmek zorunda kalınmıştır.
- Müdahaleler ve kontroller artmıştır.
- Devletin ekonomideki payı küçülmemiş, tam tersine artmıştır.
- Dönemin ikinci yarısında büyüme yavaşlamış, enflasyon artmıştır.

- 1956 yılından sonra bazı önlemler alınmaya başlanmıştır.

1. İthalata miktar kısıtlamaları getirilmiştir.
2. 1956 yılında “Milli Koruma Kanunu” yeniden yürürlüğe konularak, iç piyasada fiyat kontrollerine gidilmiştir.
3. Faiz oranları yükseltilmiştir.
4. Ticari banka kredileri sınırlandırılmıştır.
5. İhracata ve döviz girişi sağlayan işlemlere prim verilmiştir.

- Bu tedbirler ekonomiyi düze çıkaramayınca, hükümet uluslararası kuruluşlardan yardım istemiştir.
- IMF'nin güdümünde OECD ile yapılan görüşmeler sonucunda, Türkiye'nin ticari borçları konsolide edilmiş, vadesi gelen borçları ertelenmiş ve yeni kredi açılmıştır.
- Bu desteğin gelmesiyle birlikte 4 Ağustos 1958 istikrar tedbirleri yürürlüğe konulabilmiştir.

4 Ağustos 1958 İstikrar Tedbirleri

1. Devalüasyon yapılmıştır.
2. İthalata yeniden serbesti getirilmiştir.
3. Emisyon daraltılmış, banka kredilerine tavan konulmuş, bazı krediler kotalarla belirlenmiştir.
4. İç borçlanmaya gidilmiştir.
5. 1956'dan beri uygulanmakta olan fiyat kontrolleri kaldırılmış, KİT ürünlerine yüklü zamlar yapılmıştır..

1960-1977 Döneminde Türkiye Ekonomisi

1950-1960 Dönemi

- 1950-60 döneminde istikrarsız bir büyüme sürecine tanık olunmuştur.
- Her ne kadar 1954'e kadar hızlı bir kalkınma süreci yaşanmış olsa da, 1954'ten sonra, döviz dar boğazı, yüksek enflasyon ve artan dış açıklar gibi olaylarla kriz yaşanmıştır (1956-58)
- 1959 AET

Krizin nedeni

- iç ve dış kaynakları zorlayarak, dengesiz ve koordinasyonsuz bir kalkınma çabası
- Dış kaynak kullanımı artmış
- Kaynaklar kendini geri ödeyecek yatırımlar yerine, altyapı yatırımlarına ya da iç talebi karşılmaya yönelik yatırımlara yöneltilmiş
- İthal ikameci strateji devam ettirilerek döviz tasarrufu sağlanmaya çalışılmış, ancak dışa bağımlılık artmıştır.
- Kamu kesiminin ağırlığı istenildiği halde azaltılamamış, Özel kesimin yeterince güçlü olmaması nedeniyle yeni KİT'ler kurulmak zorunda kalınmış
- Artan enflasyon dış ticaretin açık vermesi ile sonuçlanmış

- 27 Mayıs 1960 yılında askeri darbe
- Darbeden sonra, planlama yapılması kabul edilmiş
- Yeni Anayasa
- Planlama kararı 1961 Anayasa'sında yer almıştır.
- Bu dönemin ekonomi politikasında özellikle yatırımların daha etkin bir şekilde dağılımı ve enflasyonist eğilimlerin önlenmesi gibi sorunlar öncelik kazanmıştır.

- 1961 yılında “Devlet Planlama Teşkilatı” kurulmuştur. Bu kuruluş kalkınma planlarının yürütülmesinden sorumlu tutulmuştur.
- Birinci Beş Yıllık Kalkınma Planı 1962’ye yetişmediği için, 1962 yılına has tek yıllık bir plan uygulanmıştır.
- BBYKP 1963-1967 yılları arası uygulanmıştır.
- Bu plan 15 yıllık uzun vadeli bir planın ilk 5 yıllık halkasını oluşturmuştur.

Kalkınma Planları

- 1. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1963-1967)
- 2. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1968-1972)
- 3. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1973-1977)
- 4. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1979-1983)
- 5. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1985-1989)
- 6. Beş Yılllık Kalkınma Planı (1990-1994)
- 7. Beş Yıllık Kalkınma Planı (1996-2000)
- 8. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2001-2005)
- 9. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2006-2013)
- 10. Beş Yıllık Kalkınma Planı (2014-2018)

1963 ve Sonrası (Planlı Kalkınma Dönemi)

- Amaç: Toplum refahını ve insan mutluluğunu artırmak
- Yurt içi kaynakların artırılmasına çalışılırken, diğer taraftan refahın gelişme ve dağılımında sosyal adaletin gerçekleşmesi

- Kalkınma planları, planlamayı kısa, orta ve uzun olarak planlamayı düşünmektedir.
- Yıllık planlarda yıl içi projeler planlanmış, 5 yıllık planlar 5 yıllık projeleri ve kaynak kullanımını planlamış, 3 tane 5 yıllık plan uzun vadeli planlamayı hedeflemiştir. Uzun vadeli planlar yapısal dönüşümleri planlamaktadır
- Temel amaç yıllık büyüme hedeflerine ulaşmaktır. Fakat bunun dışında birbirleriyle çelişen çok sayıda sosyo-ekonomik yapı değişikliği öngörülmüş, bunlara nasıl ulaşılacağına değinilmemiştir.

15 yıllık ekonomik ve sosyal hedefler

- Planlama, demokratik düzen içinde olacaktır ve beşer yıllık üç dönemi kapsamaktadır.
- Türk ekonomisi, devlet ve özel sektörlerin yanyana bulunduğu karma ekonomi düzeni içinde yürüyecek, planlar, kamu kesimi için emredici, özel kesim için ise, yol gösterici olacaktır.
- Nüfus artış hızı gözönünde tutularak %7 civarında kalkınma hızına ulaşmak hedef alınmıştır. Bunun gerçekleştirilmesi, daha çok iç tasarruflarla finanse edilecek ekonomik yatırımların yapılmasına bağlıdır.
- Verimliliği artıracak entansif tarım, sanayileşme, insan gücünün değerlendirilmesi gibi konuların hepsi yatırımlarla gerçekleşebilir. Bu ise büyük ölçüde tasarrufu gerektirir. Ancak, tasarruf artışları, gelir dağılımındaki farkları büyütücü yönde değil azaltıcı yönde olacaktır.
- Enflasyon yoluyla, zorunlu tasarruf sağlama yoluna gidilmeyecektir.
- Yatırımların yapılmasında ve coğrafi dağılımında, bölgeler arası dengeli bir kalkınmanın esasları gözönünde bulundurulacaktır.

- Tüm planlarda sanayileşme öncelikli hedeftir. Doğal olarak planlar da bu doğrultuda hazırlanmıştır.
- Ancak sanayileşmeye her plan aynı şekilde yaklaşmamıştır.
- Öncelikle sadece sanayileşme hedeflenmemiştir. Verilen ağırlıklarda da farklılıklar vardır. Örneğin İBYKP, Birinciye göre sanayileşmeye daha fazla ağırlık vermiştir. BBYKP, ikinciye göre daha sosyal içeriklidir. Kırsal kesimin kalkınmasına daha fazla ağırlık vermiştir.

Planların Öncelikli Hedefleri

a. GSMH'nin yüksek ve istikrarlı bir şekilde artmasıdır.
b. Sanayileşme
c. Ödemeler bilançosu açıklarının kapatılma
d. İstihdamı artırmak
e. Gelir dağılımının düzeltilmesi

f) Zaman içerisinde değişen konjonktüre göre farklı amaçlar planlarda yer almıştır.

- Örneğin AT'ye üye olmak ve üye olabilmek için ekonomiyi gerekli gelişmişlik düzeyine taşımak ÜBYKP'nın hedefleri arasındadır.
- ÜBYKP ile önceki 15 yıllık uzun vadeli strateji terk edilmiş, yeni bir 22 yıllık uzun vadeli plan yapılmıştır.
- Bu yeni uzun vadeli planın yeni amacı ekonomiyi AT'ye hazırlamaktır.

g) Temel amaçların yanı sıra, bir çok amaca daha yer verilmiştir.

- Örneğin, bölgesel kalkınma farklılıklarının giderilmesi, kooperatifleşmenin geliştirilmesi, KİT'lerin yeniden organizasyonu, doğal çevrenin korunması, verimliliğin artırılması, sağlıklı kentleşmenin sağlanması vb.
- Bu kadar amacın nasıl finanse edileceği ve nasıl koordine edileceğine değinilmemiştir
- Planlara yöneltilen en büyük eleştiri, amaçların bolluğu ve amaçların fazla iyimser oluşudur.

Ekonomide Büyüme

- 1962-77 döneminde GSMH 73.3 milyar TL'den 209.8 milyar TL'ye yükselmiştir. (Yaklaşık 3 kat artış).
- 1963-77 döneminde GSMH yılda ortalama %6.7 oranında artmıştır.

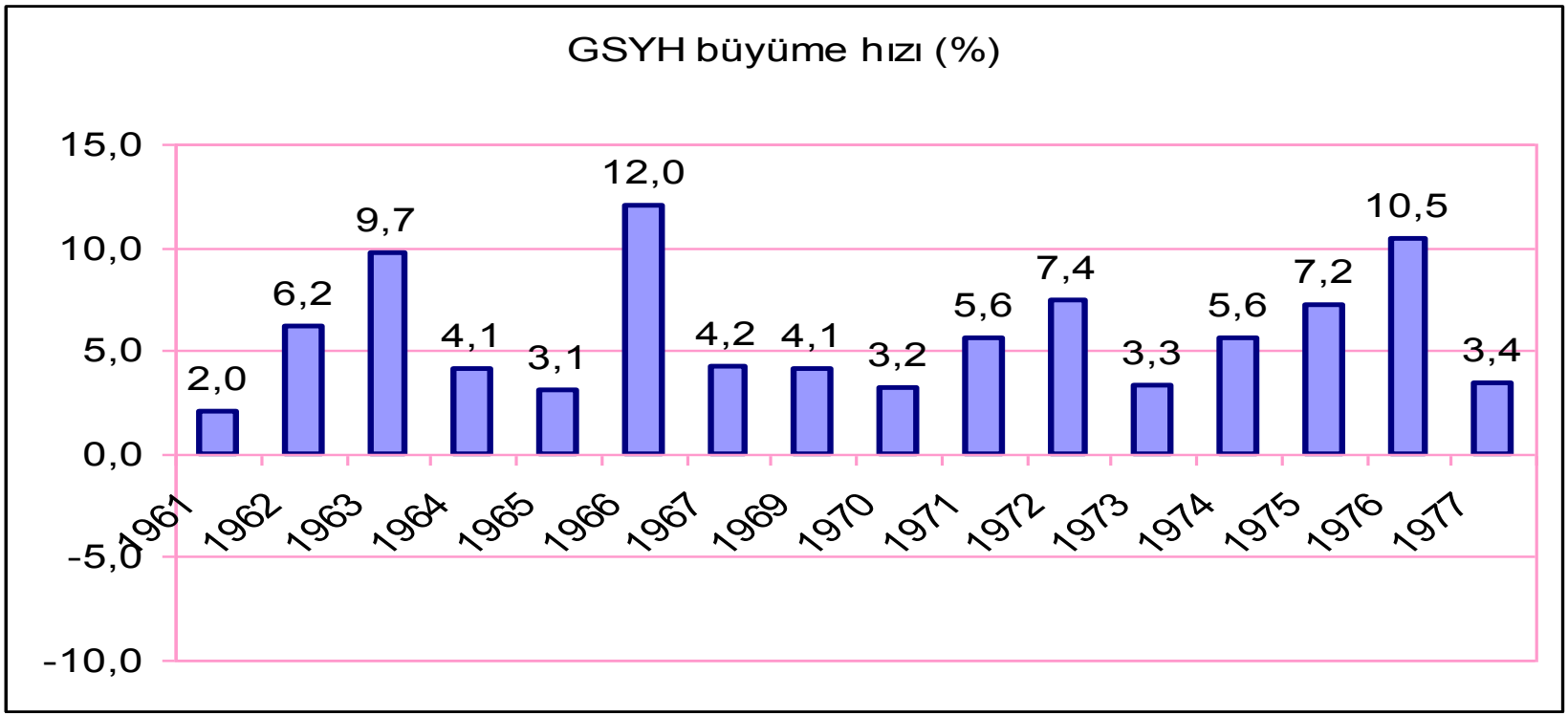

Ekonomide Büyüme

- Tarım sektöründeki büyüme, hep plan hedeflerinin gerisinde kalmıştır.
- 1963-77 döneminde tarım sektörü yıllık ortalama %3.2 oranında büyümüştür.

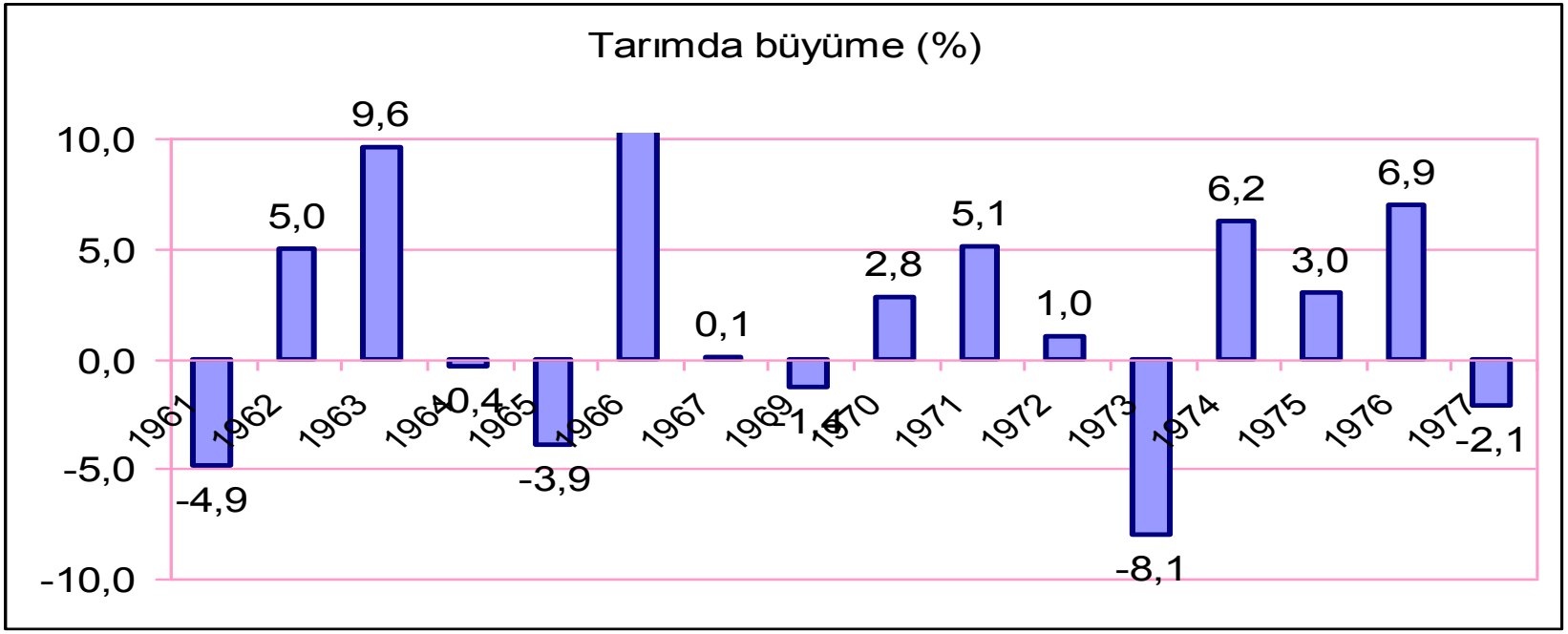

- Aynı dönemde nüfusun yıllık ortalama %2.6 oranında arttığı düşünülürse, kişi başına düşen tarımsal hasıla %0.6 oranında artmıştır.
- Hizmetler sektöründe her 3 plan döneminde de hedefler aşılmıştır.

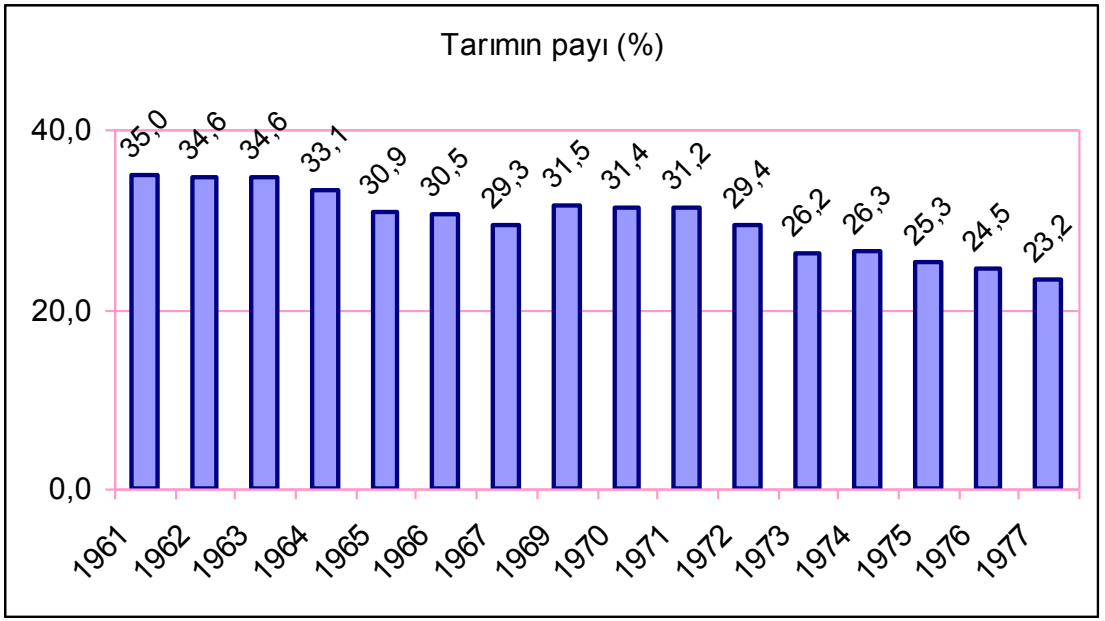

Dönem boyunca tarımın GSMH içerisindeki payı azalırken, hizmetler ve sanayi sektörlerinin payları artmıştır.
ÜBYKP döneminde tarımın GSMH içerisindeki payı, sanayinin gerisinde kalmıştır.

GSMH’da Sektör payları

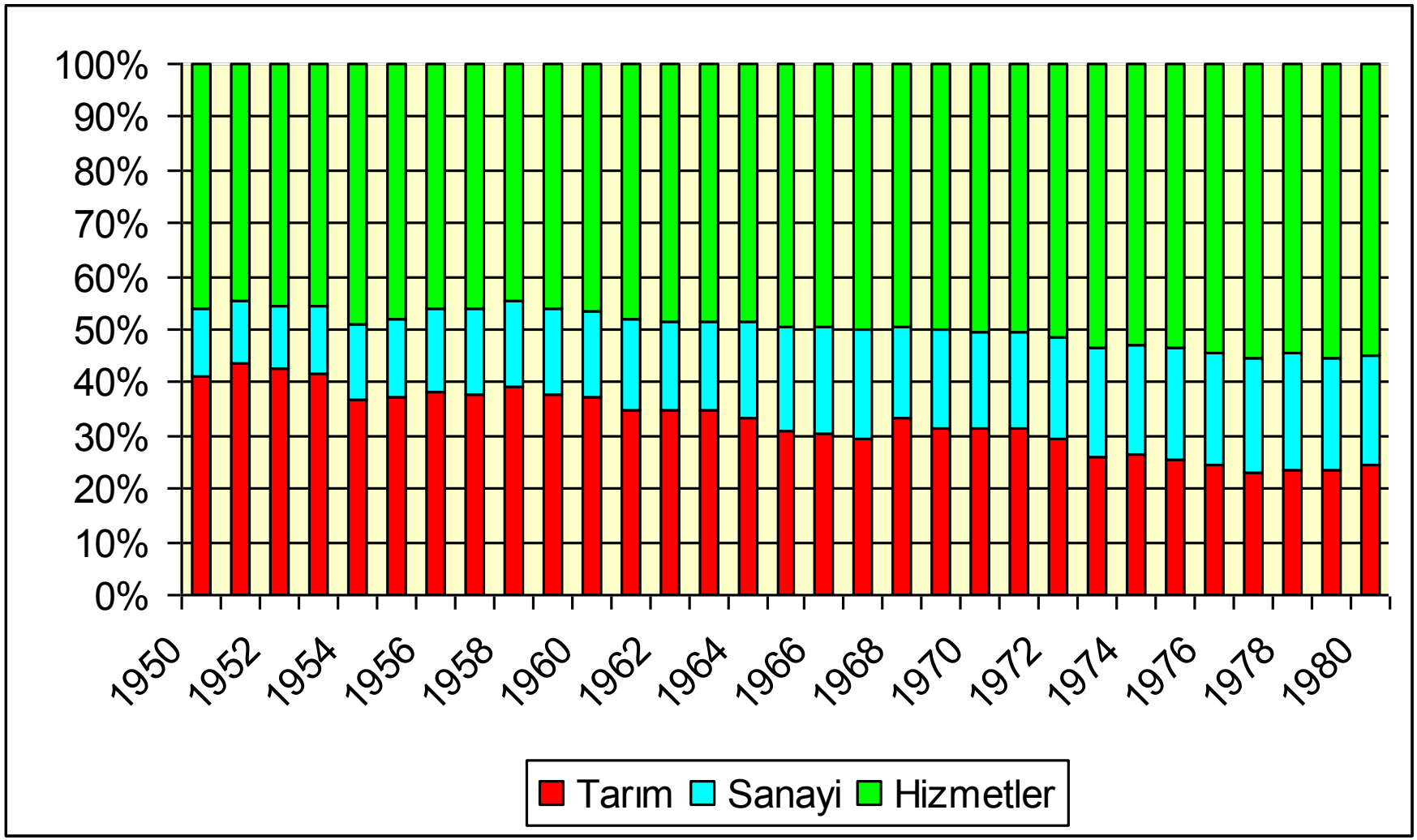

Tarım Sektöründeki Gelişmeler

- Tarımın ekonomi içindeki ağırlığının azalması, sanayi ve hizmetler sektörlerinin ağırlıklarının artması
- Bu oldukça normal bir gelişmedir. Büyüme teorilerinin de öngörüsü zaten bu doğrultudadır.
- Ekonomik gelişme arttıkça zaten bunun böyle olması beklenmektedir.

- Ekonominin gelişmişlik düzeyi arttıkça, tarımın sadece GSMH'ye olan katkısı değil, aynı zamanda; tarımın döviz katkısı, kaynak kullanımı ve piyasa katkısı da azalacaktır.
- Bu durum Türkiye için de aynen beklenildiği gibi olmuştur.
- Tarımın 1960'da istihdamdaki payı %75 iken, 1980'de %57.6'ya inmiştir.
- Üstelik kırsal kesimde doğurganlık oranı daha yüksektir. Buna rağmen göçler nedeniyle, tarım sektörü diğer sektörlere işgücü transfer ettiği için bu oran azalmıştır.

- Planlı dönemin başında ihracat gelirlerinin yaklaşık %79.3'ü tarımsal ürünlerden elde edilirken, bu oran 1978'de %67.4'e gerilemiştir.
- Oran her ne kadar ciddi bir düşüş gösterse de, ihracatımız bu dönem itibariyle hala tarımsal ürünlerin ağırlığını taşımaktadır.
- Bu oran 1980'li yıllardan sonra, ihracata dayalı sanayileşme stratejisinin uygulanması ile birlikte süratle düşmüştür. 1985'de %21.6 ve 1987'de %18.2 olmuştur.

- Tarımın ekonomi içerisindeki payının giderek azalması, geçimini bu sektörden sağlayanların nisbi olarak fakirleşmesi ile sonuçlanmıştır.
- Tarım sektöründe yaratılan ortalama katma değer, yıllar itibariyle giderek azalmıştır.
- Tarım sektöründeki düşük büyüme ve buna karşılık tarımın hala ekonomide ciddi bir pay sahibi olması; iktisadi büyümenin düşük kalmasına, devresel dalgalanmalara ve ekonomik büyümede istikrarsızlıklara yol açmıştır. Piyasalar arası bütünleşmeyi ve para kullanımının yaygınlaşmasını engellemiştir.

1978 ve 79 İstikrar Programları

- Ödemeler bilançosu açıklarının acilen finanse edilebilmesi için, vadesi gelmiş borçların ötelenmesi ve yeni dış borç alınması için IMF'ye bir niyet mektubu vermek ve stand-by anlaşması yapmak şart olduğu düşünülmüş
- Bunu sağlayabilmek için Mart 1978 ve Nisan 1979'da iki adet istikrar programı yürürlüğe konulmuş ve IMF ile anlaşma yapılmıştır

- IMF’nin desteği alınarak hazırlanan bu programların içeriği şu şekilde özetlenebilir:

1. TL’nin aşırı değerini normale döndürmek için sık sık devalüasyon yapılmıştır.
2. KİT zararlarını önlemek ve bütçe üzerindeki yükünü azaltmak için KİT ürünlerine zam yapıldı
3. Harcamalar kısılacak (dönemin tabiriyle, kemer sıkma politikası uygulanacak), KİT zararları azaltılacak, TCMB kaynaklarına daha az başvurulacak ve emisyon hacmi ciddi şekilde daraltılacak
4. İthalat kısılacak ihracat teşvik edilecek ve böylece ödemeler bilançosu açıkları düşürülecek

5. Faizler yükseltilerek yurt içi tasarruf açığı azaltılacak, böylece dış borç ihtiyacı düşecek
6. Yüksek büyüme hedefleri terk edilecek, yatırımlar azaltılacak
7. Tarım ürünlerinin destekleme alım kapsamı daraltılacak
8. Ücret ve maaş artışları sınırlandırılacak

- Sık sık yaşanan hükümet değişiklikleri, programların kararlı bir şekilde yürütülmesini engellemiştir. Bazı önlemler hükümetlerin oy kaybetmesine yol açacağı için uygulanmamıştır.
- Böylece 1978 ve 79 istikrar programlarının başarısız olmuştur. Nedenleri özetleyebiliriz:

- 12 Eylül askeri darbesinden önce iktidarda bulunan azınlık hükümeti ekonomiyi düze çıkarmak için 24 Ocak 1980 Kararlarını oluşturdu.
- Bu kararların hazırlanmasında o dönemde DPT Müsteşarı olan Turgut Özal'ın çok büyük katkıları olmuştur. 12 Eylül'de yönetime el koyan askeri hükümetin Başbakanı olan Ulusu, programın sekteye uğramaması için Özal'ı başbakan yardımcısı yapmıştır. Turgut Özal, 1983'te yapılan seçimlerde Başbakan olmuştur.

TÜRKİYE EKONOMİSİ

Prof.Dr.İlkay DELLAL

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

1980- 1990 Dönemi

24 Ocak Kararlarının Strateji ve Hedefleri

- **Serbest piyasa ekonomisi:** Ana hedef ekonomiye devlet müdahalesinin en aza indirgenmesi, makro ve mikro dengelerin oluşumunu idari kararlar yerine piyasa mekanizmasına bırakmak
- **İhracata dayalı sanayileşme:** Döviz kıtlıklarına yol açan **ithal ikameci** sanayileşme stratejisinin terk edilip **ihracata dayalı sanayileşme** stratejisine geçilmesi hedeflenmişti

- Bu uzun vadeli amaçların yanı sıra, ekonominin bunalımdan çıkması için bir dizi kısa vadeli amaç da bulunuyordu:

1. Acil dış ödeme güçlüklerine çözüm bulmak.
   Bunun için vadesi gelen borçlar ertelenmeli, yeni kaynaklar bulunmalı ve döviz kazandırıcı ihracat faaliyetleri artırılmalı idi
2. Enflasyon hızının düşürülmesi, enflasyon sarmalının kırılması
3. Atıl kapasitelerin harekete geçirilmesi ve büyüme hızının yeniden pozitif olması

Temel strateji: Serbest Piyasa ekonomisi ve dışa açık bir model

- KİT'ler dahil tüm kamu kesimi daraltılacak, özel kesim teşvik edilecektir
- İthalat serbestleştirilecek, yabancı sermaye teşvik edilerek rekabet ortamı sağlanacaktı
- Sadece mal ve hizmet fiyatları değil, döviz kuru ve faiz oranları da serbest piyasa koşulları içerisinde belirlenecekti.

24 Ocak Programının Kapsamı ve Uygulanan Politikalar

1. Uygulanan ilk politika ekonomide istikrarı sağlama ve enflasyonu düşürme amacını gütmektedir.

- Talebi kısmak ve KİT zararlarını önlemek için **KİT ürünlerine yüklü zamlar yapıldı**
- Para arzı kontrol altına alındı
- Bulunan yeni dış borçlarla beklemede olan ara ve yatırım malları ithal edilerek KKO yükseltilmeye çalışıldı
- Kıtlığı çekilen tüketim mallarının ithalatı ile karaborsaya son verildi

- Bu çabaların sonucunda 1980'de %107 olan enflasyon oranı, 1981'de %37'ye, 1982'de %25'e düşürüldü

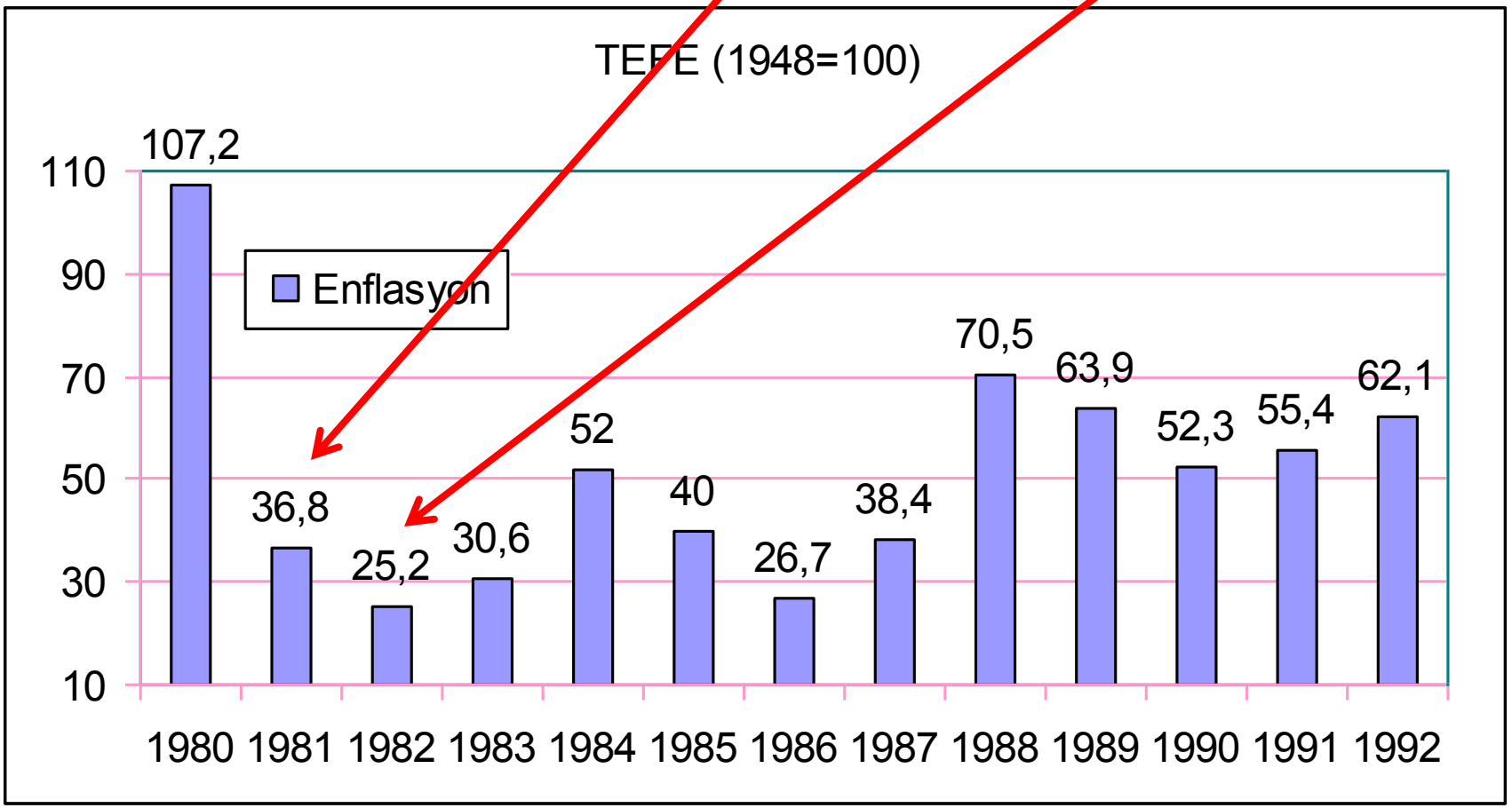

2. Devletin piyasa içindeki yerinin daraltılması bir diğer politikadır

- Bu amaçla sigara tekeli kaldırılmıştır
- Madenlerin kamulaştırılmasına son verilmiştir
- KİT'lerin özelleştirilmesi süreci başlatılmıştır
- KİT'lerin kendi ürünlerini özerk yapı içerisinde kendileri fiyatlandırmaya başlamış, "Fiyat Tespit ve Kontrol Komitesi" fesh edilmiştir
- İthalat serbestleştirilmiştir
- Destekleme alımlarının kapsamı daraltılmıştır
- Faiz oranları ve döviz kurları serbest piyasa koşullarına terk edilmiştir

3. Yabancı sermayenin teşvik edilmesi politikası uygulanmıştır

- Bunun sağlanması ile ekonomide döviz arzının artacağı öngörülmüştür
- Bunu sağlamak için, döviz alım satımı serbest bırakılmış, kambiyo denetimi gevşetilmiştir.

4. Uygulanan bir diğer politika ise dış ticaretin serbestleştirilmesidir.

- Bu politika ile ekonominin dışa açılacağı, rekabetle birlikte kalitenin artacağı, maliyetlerin düşeceği öngörülüyordu
- İthalattan alınan vergiler düşürülmüştür
- Kotaya tabi mal sayısı azaltılmıştır
- İthalat üzerindeki dolaysız devlet kontrolleri kaldırılmıştır
- İhracattaki kontroller kaldırılmış ve hatta ihracat teşvikleri yoğunlaştırılmıştır. İhracattaki dolaylı vergilerin iadesi politikası sürdürülmüş, ihracatçı üreticilere hammadde ve ara malı ithalatında öncelik ve döviz tahsisinde kolaylıklar sağlanmıştır

5. Yabancı yatırımları teşvik etmek için, yeni teşvikler getirildi, idari denetim gevşetildi

- Formaliteleri azaltmak için bu görevler tek bir kuruluşta (DPT'ye bağlı "Yabancı Sermaye Daire Başkanlığı") toplandı
- Serbest Bölgeler Genel Müdürlüğü kuruldu
- Yabancı bankaların Türkiye'de faaliyette bulunmaları serbestleştirildi
- Turizm alanında yabancı sermaye çekmek için "Yabancı Sermaye Çerçeve Kararnamesi" çıkarıldı

6. Faiz hadleri serbestleştirildi ve reel faiz uygulanmasına geçildi

- 1 Temmuz 1980'den itibaren faizler tamamen serbest bırakıldı fakat sürdürülemedi
- Temmuz 1983'te yeniden düzenleme yapıldı. Aralık 1983'te yapılan düzenleme ile faizlerin üst limiti TCMB tarafından belirlenmeye başladı
- Temmuz 1987'de bir kez daha serbestleşmeye gidildi ancak yine başarılı olmadı
- Bu başarısızlığın nedenleri arasında, Türkiye'deki bankacılık sektörünün oligopolistik yapısı ve holdinglerle olan organik bağları gösterilmektedir

7. Fiyat oluşumlarının serbest bırakılması ve fiyat kontrollerinin kaldırılması politikası uygulandı

- Bu amaçla KİT ürünlerinin fiyatlandırılması özerkliğe terk edildi
- Taban fiyat uygulamasının kapsamı daraltıldı. Tarım ürünlerinin taban fiyatları enflasyondan daha düşük artırıldı, satın alınan ürünlerinin paraları geç ödendi. Bunların neticesinde iç ticaret hadleri tarım aleyhine döndü

8. Sendikalar pasifize edilmiş, reel ücretlerin düşürülmesi politikası uygulanmıştır

- 12 Eylül darbesi ile sendikal faaliyetler yasaklanmıştır
- İşçi ücretleri ve memur maaşları enflasyondan daha az artırılarak, sanayiinin daha karlı olması hedeflenmiştir
- 1984'ten sonra sendikal haklar iade edilmiştir
- Ancak 1982 Anayasası'nın kısıtlayıcı hükümleri nedeniyle sendikalar pek etkin olamamıştır
- 1984'te enflasyonun yeniden hız kazanması (kazandırılması) ile reel ücretler düşmeye devam etmiştir

Dünyada durum

- Dünyada siyasal, ekonomik ve askeri dengeler altüst olmuştu. Doğu Bloku ülkeleri başta Sovyet Rusya olmak üzere sosyalizmi terk ettiklerini ilan ettiler, kargaşa ve belirsizlik içine girdiler (Gorbaçov 1987 yeniden yapılanma programı)
- Büyük ölçüde tüketim malları sıkıntısı içine girdiler, ticaret hızla gelişmeye başladı, bavul ticareti, inşaat işleri, doğalgaz
- Baltık Cumhuriyetlerinin birlikten ayrılması, milliyetçilik, ayrılmacılık
- Batı avrupa ülkelerinin yeniden yapılanması, D.Almanya, B.Almanya birleşmesi, yabancı düşmanlığı

Dünyada durum

- 1990 yılında Irak diktatörü Saddam'ın Kuveyt'i işgal etmesi, ABD ve Suudi Arabistan öncülüğünde kurulan koalisyon güçlerinin Irak'ı kurtarma harekatına girişmesi
- Türkiye savaşa katılmasa da ekonomik açıdan etkiledi (ticaret, ulaştırma, petrol boru hattı, turizm)

1978 – 1993 Dönemi

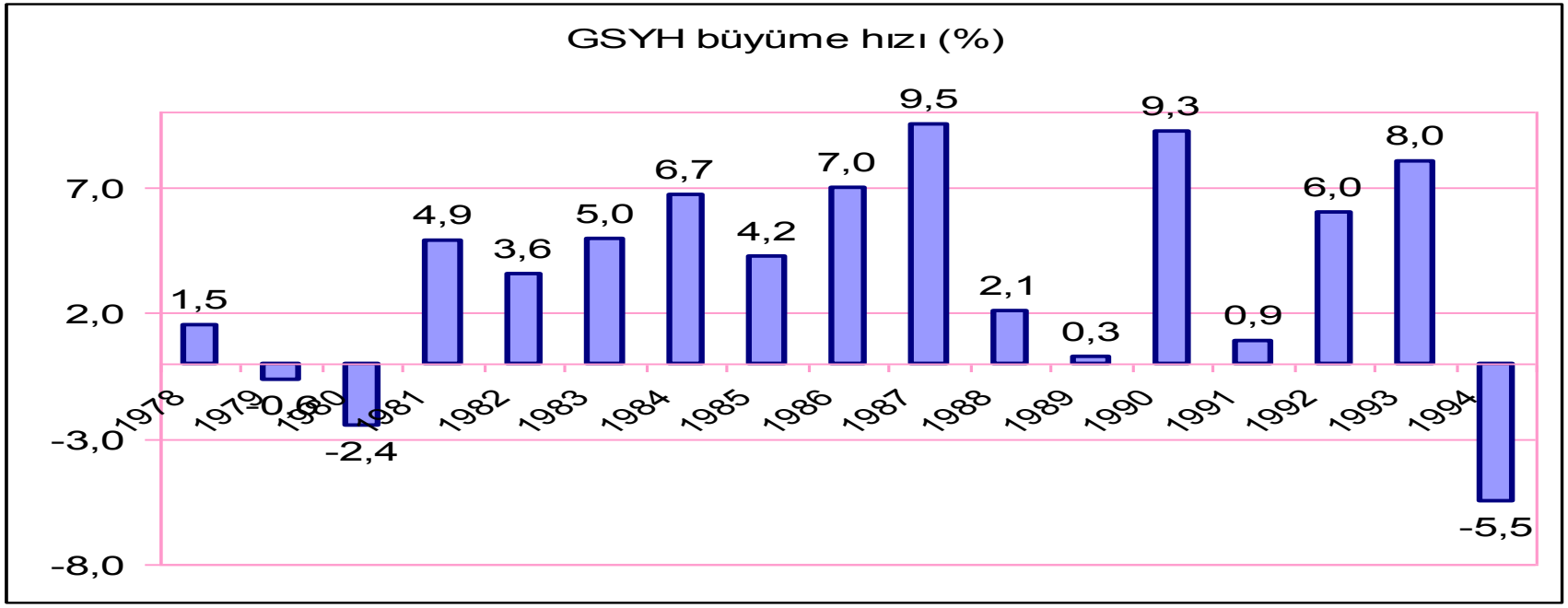

- Yıllık ortalama %6'lık büyüme her ne kadar tatmin edici gibi görünse de ekonomideki dengesizlik kronik hale gelmiştir. Örneğin 1988, 1989 ve 1991'de büyüme %2'nin altında kalmıştır.

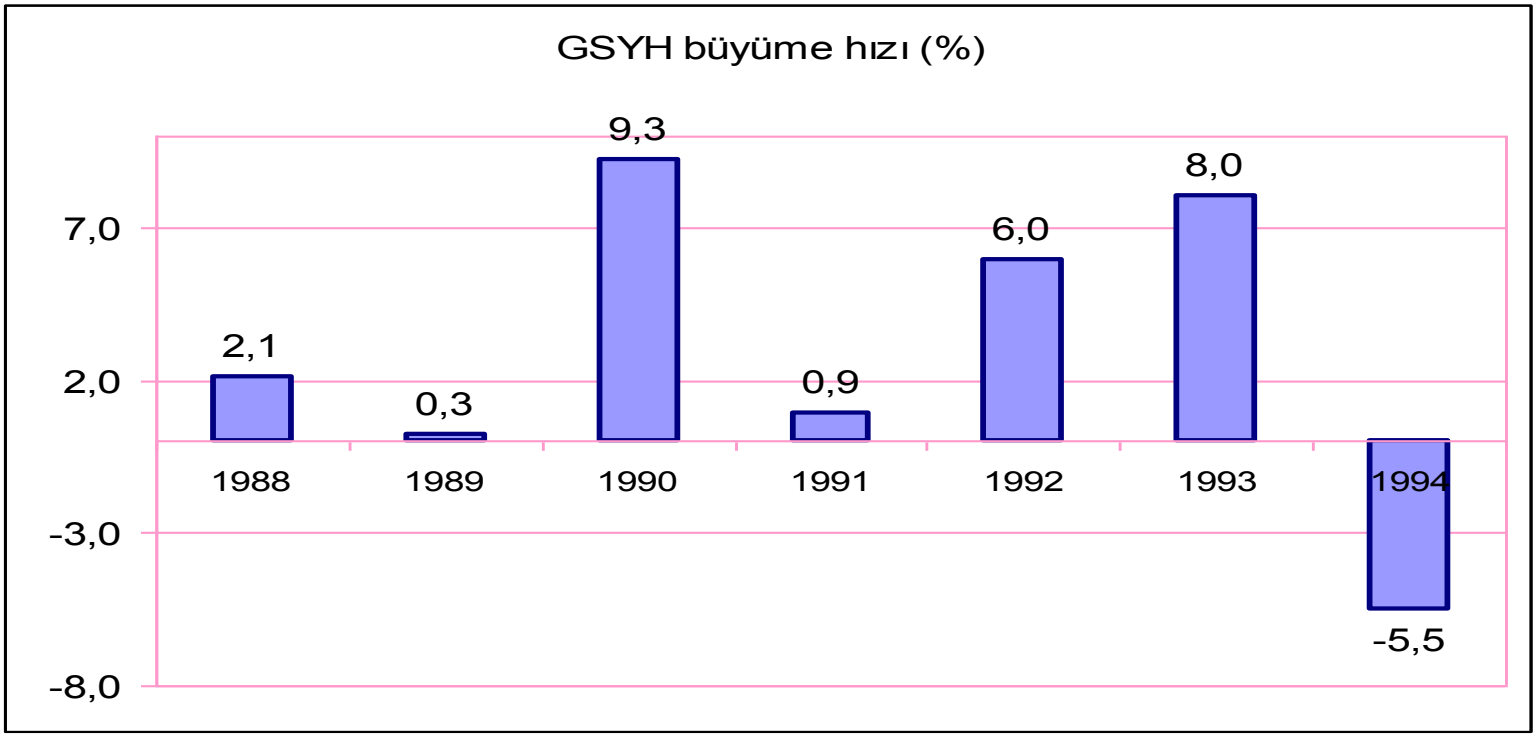

- Özellikle 1991 yılındaki “Birinci Körfez Krizi”, 1990’da kendini toparlayan ekonomiyi olumsuz yönde etkilemiştir.
- 1992 ve 1993 yılları sorunsuz geçmekle birlikte, 1994 yılında yeniden bir kriz yaşanmıştır. GSMH %5,5 oranında küçülmüştür.
- 1994’te Kişibaşına GSMH 2159 dolara gerilemiştir. Oysa bu değer 1993 yılında 3056 dolar düzeylerinde idi.

- GSMH'daki dengesiz büyüme 1991-1999 döneminde de devam etmiş, yıllık ortalama büyüme sadece %3 olmuştur.
- Bu açıdan bakıldığında, bu dönemin, II. Dünya Savaşı'ndan sonraki en kötü 10 yıl olduğu söylenebilir.
- 1989'dan itibaren TL yeniden aşırı değerli hale gelmiştir. İhracatımız bundan olumsuz yönde etkilenmiştir. İthalattaki artış devam ettiği için dış ticaret bilançosu açıkları artmıştır.

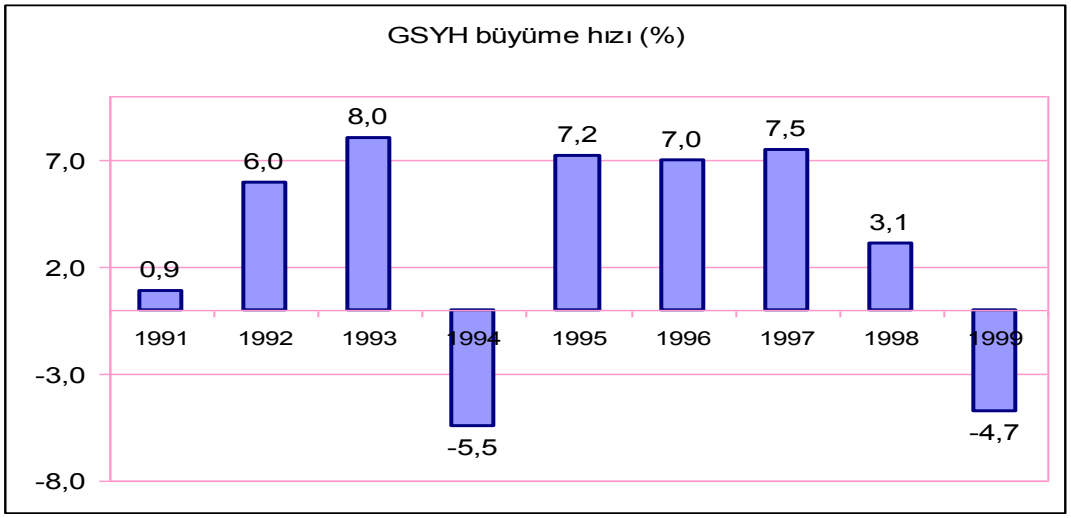

TÜRKİYE EKONOMİSİ

Prof.Dr.İlkay DELLAL

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

1990-2000 Dönemi

5 Nisan 1994 Kararlarının Amaçları

1. 5 Nisan kararlarının öncelikli hedefi mali piyasalarda istikrarı sağlamaktı

- Bunun için TL'den kaçışın ve devalüasyon beklentilerinin kırılması gerekiyordu
- Para ikamesi olgusunun son bulması için aşırı değerli TL uygulamasına bir son verilmeliydi
- TL'nin normal değerine ulaşması piyasa mekanizması içerisinde kendiliğinden gerçekleşti. Döviz kuru 3 ay içerisinde 1$ = 15 bin TL'den 1$=32 bin TL'ye ulaştı

- Likidite fazlasını tekrar banka mevduatlarına ve borsaya çekebilmek için faiz oranları yükseltildi

2. Fiyat istikrarını sağlamak

- Bunun için KİT ürünlerine yüklü miktarda zamlar yapıldı

3. Kamu gelir-gider dengesini sağlayarak borçlanma ihtiyacını azaltmak

- Fiyat istikrarının sağlanması da buna bağlıydı

- Kamu kesimi gelir-gider dengesi sağlandığında borçlanma ihtiyacı azalacak, bu sayede faizleri düşürmek mümkün olacaktı

4. Ödemeler bilançosu açıklarının daraltılması

- Hem döviz arz-talep dengesinin sağlanması hem de ekonominin iç dengesinin oluşması için bu gerekliydi

5. KİT'lerin özelleştirilmesi

- Kamu açıklarının kapanması, teknolojik geri kalmışlığa son verilmesi, kaynak etkinliğinin sağlanması ve fiyat istikrarı için özelleştirmenin gerekli olduğu neredeyse toplumun tamamı tarafından kabul edilmeye başlandı

6. Sürdürülebilir büyümenin sağlanması

- Bunun için bir dizi yapısal ve kurumsal düzenleme gerekliydi
- Merkezi ve yerel yönetimlerde etkinliği artırıcı bir dizi önlemler
- Sosyal güvenlik reformu, vergi reformu, tarımsal destekleme sisteminin reformu, bankacılık reformu ve sermaye piyasalarının yeniden düzenlenmesi bu önlemler arasındadır

a) **KİT ürünlerine yüklü zam yapıldı**

- Bundaki amaç sadece fiyatların daha yüksek bir düzeyde istikrara kavuşmasını sağlamak değil, aynı zamanda KİT zararlarını önleyerek devletin borçlanma gereğini azaltmaktır

b) **Döviz kuru değeri serbest piyasaya terk edildi.**

- Resmi kur serbest piyasa kuruna uygun hale getirildi
- Böylece aşırı değerli TL uygulaması terk edilmiş oldu

c) Faizler yükseltildi

- Bundaki amaçlardan biri, piyasalardaki aşırı likiditeyi mevduat olarak bankalara çekmek ve böylece döviz kuru artışlarını frenlemekti
- Bir diğer amaç, kamunun acil likidite sorunu hazine bonosu ve devlet tahvilleri ile karşılamaktı

d) TCMB'nın etkinliğini artırmak düzenlemeler yapıldı

5 Nisan İstikrar Programının Sonuçları

1. Yeterli düzeyde halk desteği olmamıştır
2. Program tavizsiz bir şekilde uygulanamamıştır
3. Para arzı ile fiyatlar arasındaki karşılıklı neden-sonuç ilişkisi nedeniyle para arzı kontrol altına alınamamıştır

4. Kararların alınması ve uygulanmasında geç kalınmıştır. 1989'da uygulanması gereken bu önlemler, Yerel Seçimlerde kaybetme endişesi ile ertelenmiştir. Bu da krizin iyice derinleşmesine yol açmıştır
5. Kararları alan hükümet koalisyon hükümeti olduğu için, bütün kararlar hızlı bir şekilde uygulamaya konulamamıştır. Zaman zaman koalisyon ortakları arasında bile anlaşmazlıklar çıkmıştır
6. Sosyal güvenlik reformu yapılamamıştır

7. 1999’a kadar vergi reformu yapılamamış, kayıt dışı ekonomiyi küçültmek için yeterli mücadele sergilenmemiştir
8. Özelleştirme programı başarılı olmamıştır, kapatılması düşünülen KİT’ler kapatılamamış, özerkleştirme yoluna pek fazla gidilmemiştir
9. Kamu kesimi gelir-gider dengesi sadece 1994 yılında kısmen sağlandı. 1995’ten sonra aynı açık bütçe politikaları yine devam etti

10. Talep daraltıcı politikalar nedeniyle ekonomi durgunluğa girdi.
11. Enflasyon düşürülemedi
12. 1994'te piyasa yardımı düzeltilen kurlar 1995'ten itibaren yeniden aşırı değerli hale geldi
13. Halkın ortalama refah seviyesinde düşüş oldu
14. Özelleştirme hedefleri tutturulamadı

- Yani özetle 5 Nisan 1994 İstikrar Programı başarısız oldu

Türkiye Ekonomisi 2000'li yıllar

Prof.Dr. İlkay Dellal

Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi Tarım Ekonomisi Bölümü

1999

- 17 Ağustos 1999 depremi Marmara bölgesinde
  - Üretim, sermaye, işgücü, altyapı, vergi kaybı
  - 10 milyar dolar (DPT tahmini)
- Büyüme hızının negatif olmasına, işsizliğin artmasına neden oldu
- Deprem fonu
- 12 Kasım 1999 Düzce depremi
- Deprem vergisi

1999

- 1999 yılında 7 sıfırlı 10.000.000 TL'nin piyasaya çıkması (Enflasyon %63)

1999

- IMF'ye verilen niyet mektubu
  - Sıkı maliye politikası
  - Enflasyon hedefi, uyumlu gelir politikası
  - Kur ve para politikası
  - Siyasi iradenin desteği
- Aralık 1999 AB Helsinki zirvesi ile Türkiye'nin AB'ye Aday ülke olarak kabulü

2000

- 2000 yılına 3 olumlu gelişme ile girildi
  - AB aday ülke statüsü kazanılması
  - Enflasyonu aşağı çekme programı
  - Koalisyon hükümetinin uyumlu çalışması
- Kasım 2000'de Bankacılık sektöründe kriz (Kasım 2000 krizi)
- Kötü ve kötü niyetle yönetilen banka sayısının artması, yöneticilerin tutuklanması, bankaların batması
- Yerli ve yabancı tasarruf sahiplerinin kaçısı
- Bankacılık krizinin giderek derinleşmesi, ekonominin yeni krizlere karşı aşırı duyarlı hale gelmesi
- Belirsizlik

2001

- Kamu harcamalarının kısılması
- Personel alımının durdurulması
- 19 Şubat 2001'de Cumhurbaşkanı ve Başbakan'ın MGK toplantısında tartışması ve basın açıklamaları (Şubat 2001 krizi)
- Ekonominin tüm dengeleri altüst oldu
- İMKB endeksinde %15 oranında düşüş, MB'dan 7,6 milyar dolar çekilmesi
- Döviz kurlarının dalgalanmaya bırakılması (21 Şubat), uygulamanın ilk gününde TL'nin %40 değer kaybı
- Devletin dış borçlarının 29 kattrilyon artması (Dolar kuru:19 Şubat:686.500 23 Şubat:920000 TL)
- Kamuoyunun güveni kayboldu
- Kemal Derviş'in yurda gelişi (Acil önlemler ve kurtuluş planı)

2001

- 2001’de 20.000.000 TL

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

- Türk ekonomisi 1990'lı yıllardan itibaren sıklaşan aralıklarla ekonomik krizlerle karşı karşıya kalmaktadır.
- Yaşanan bu krizlerde dışsal etkenlerin de rolü olmakla beraber krizlerin başlıca nedenleri:
  - (i) sürdürülemez bir iç borç dinamiğinin oluşması ve
  - (ii) başta kamu bankaları olmak üzere mali sistemdeki sağlıksız yapının ve diğer yapısal sorunların kalıcı bir çözüme kavuşturulamamış olmasıdır.

Güçlü Ekonomiye Geçiş Programı

- Döviz kuru rejiminin terk edilmesi ile ortaya çıkan güven bunalımını ve istikrarsızlığı süratle gidermek,
- İktisadi etkinliği sağlayacak yapısal reformları gerçekleştirmek,
- Makroekonomik politikaları enflasyonla mücadelede etkin şekilde kullanmak
- Sürdürülebilir büyüme ortamı yaratmak
- Kişiler ve bölgeler arası gelir dağılımı bozukluklarını düzeltmek

Ekonomik göstergeler

	2000	2001	2002
Büyüme hızı, GSMH %	6,3	-9,5	7,8
Enflasyon %	39	69	30
İstihdam (milyon kişi)	20,6	20,4	20,4
Dış açık (milyar $)	-26,8	-10	-15,7
ABD $	623.000	1.225.000	1.505.000

Kaynak: DPT

2003-2004

- 3 Kasım 2002 seçimleri
- Hükümeti oluşturan partilerin barajı aşamaması
- A.Gül'ün hükümeti kurması
- 10 Mart 2003'de Siirt seçimlerinin tekrarı
- Yeni hükümet kurulması
- Yeni hükümetin "istikrar Programı"nı sürdüreceğini açıklaması
- 2.Körfez savaşı
- Yeni Türk Lirası (TL'den 6 sıfır atılması) kararı (2004)
- 17 Aralık 2004 AB ile müzakerelerin başlaması kararı

EKONOMİK PARAMETRELER

Ekonomik Gelişmeler

Türkiye'de Büyüme Oranları (%)

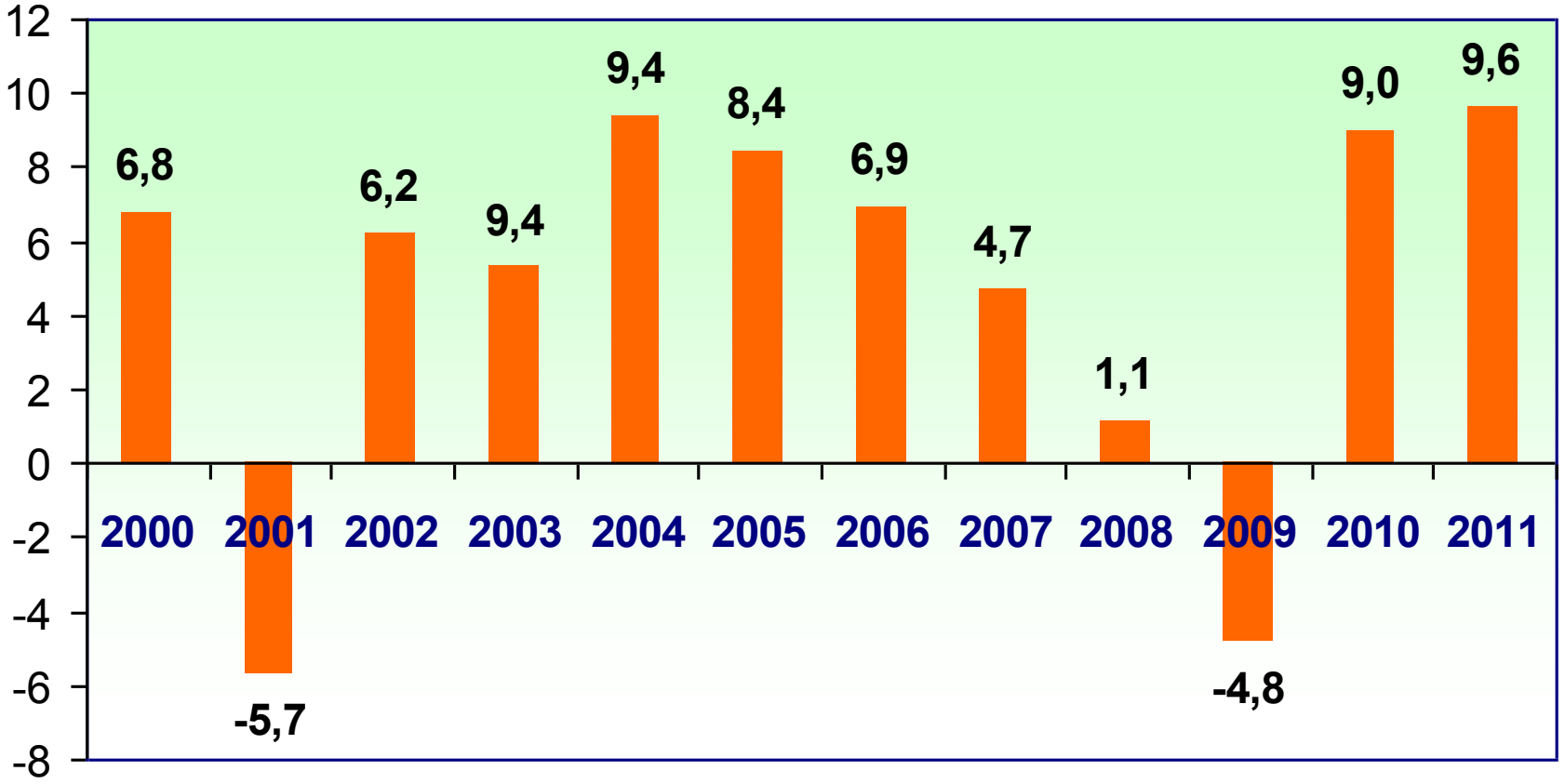

•2011 9 aylık
Kaynak:TÜİK (Sabit fiyatlarla 1998=100)

Ekonomik Gelişmeler

Türkive'de Tarımda Büvüme Oranları (%)

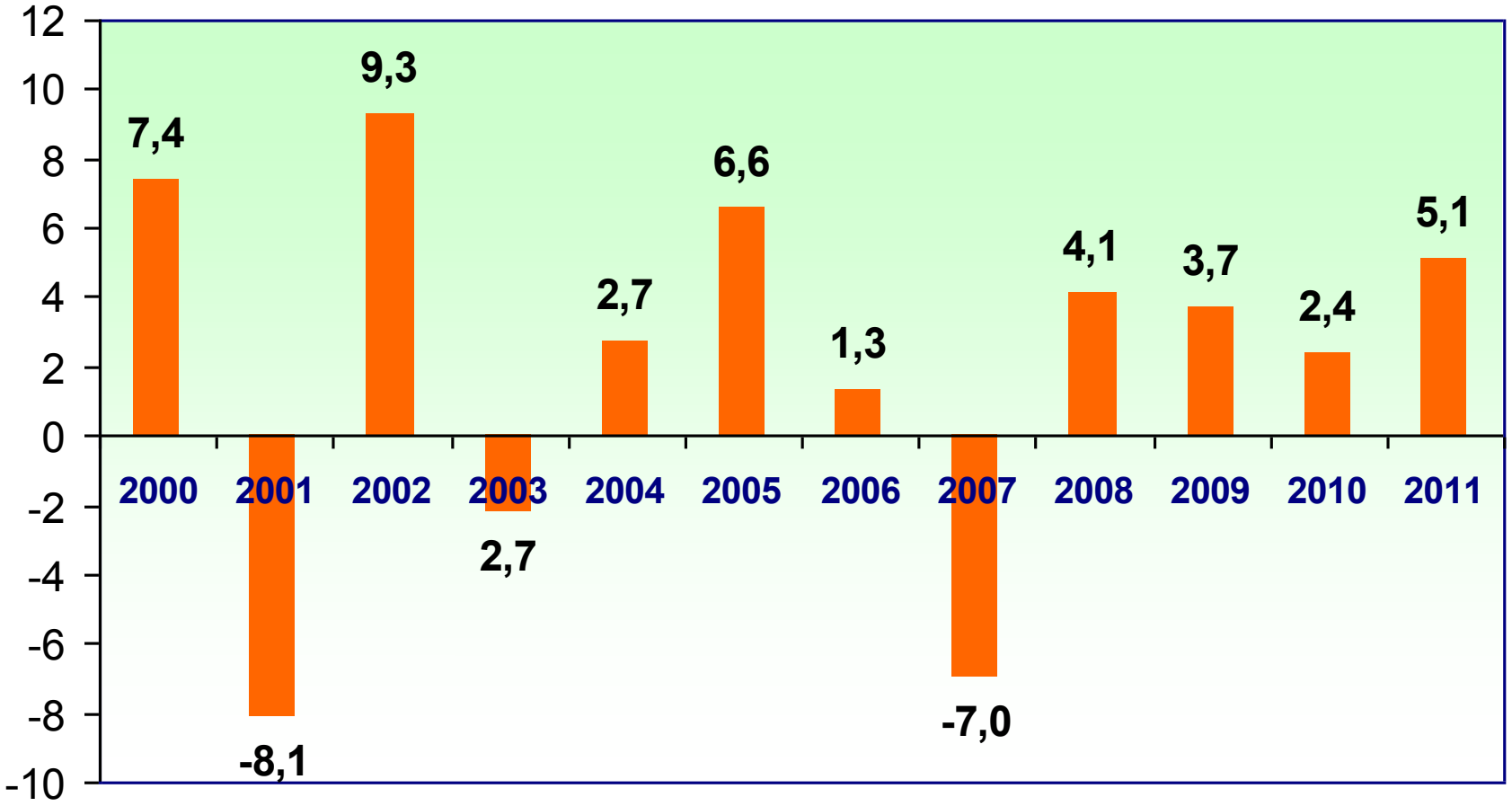

•2011 9 aylık

Kaynak:TÜİK

Kişi başına düşen gelir

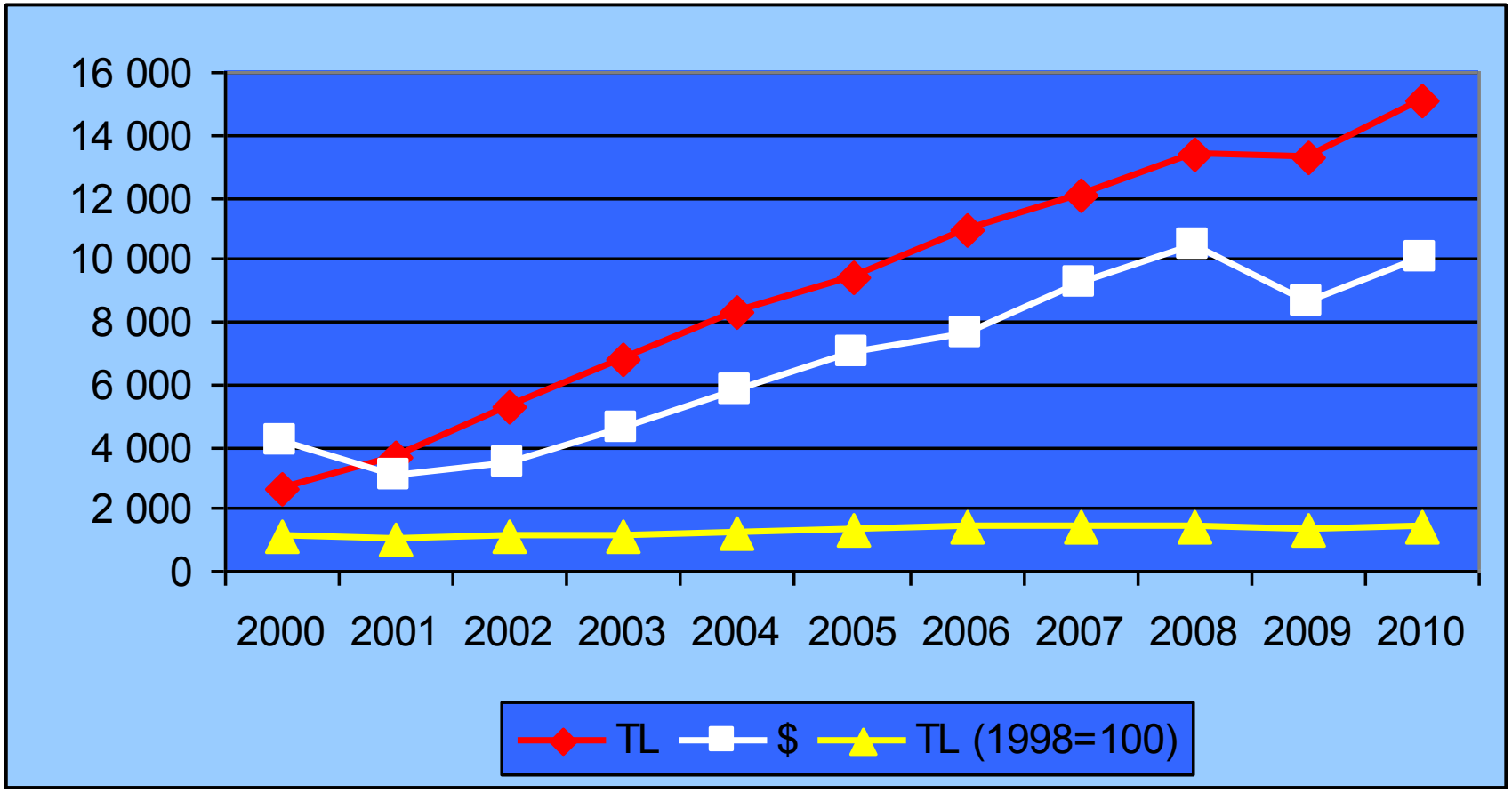

Kaynak:TÜİK

GSYİH

Gayri Safi Yurtiçi Hasıla'da Tarımın Payı (%)

Yıllar	GSYİH* (Milyon $)	Tarımsal GSYİH* (Milyon $)	Tarımın payı (%)
2000	267207	26344	9,9
2001	196035	16923	8,6
2002	232745	23531	10,1
2003	304595	29590	9,7
2004	393037	36407	9,3
2005	483992	44024	9,1
2006	529936	42498	8,0
2007	647851	48074	7,4
2008	735195	54716	7,4
2009	616621	49389	8,0
2000-2009 Değişim (%)	**130.8**	**87.5**	**-1.9**

*1995 yılına kadar GSMH, sonrakı yıllar GSYİH
Kaynak: www.tuik.gov.tr (27 Temmuz 2010)

Yıllara Göre Dış Ticaret (milyon $)

	İhracat		İthalat		Dış ticaret dengesi	Dış ticaret hacmi
Yıllar	Değer	Tarımın payı %	Değer	Tarımın payı %	Değer	Değer
2000	27775	13,9	54503	7,6	-26728	82278
2001	31334	13,9	41399	7,4	-10065	72733
2002	36059	11,2	51554	7,7	-15495	87613
2003	47253	11,1	69340	7,6	-22087	116593
2004	63167	10,3	97540	6,2	-34373	160707
2005	73476	11,3	116774	5,5	-43298	190251
2006	85535	10,1	139576	5,2	-54041	225111
2007	107272	9,1	170063	5,8	-62791	277334
2008	132027	8,7	201964	6,5	-69936	333991
2009	102129	11,0	140899	6,8	-38770	243028
2000-09 Değişim (%)	**267,7**	**-2,9**	**158.5**	**-0,8**	**-**	**195,4**

Kaynak: www.tuik.gov.tr (27 Temmuz 2010)

Türkiye'nin Yıllara Göre Dış Ticaret Açığı

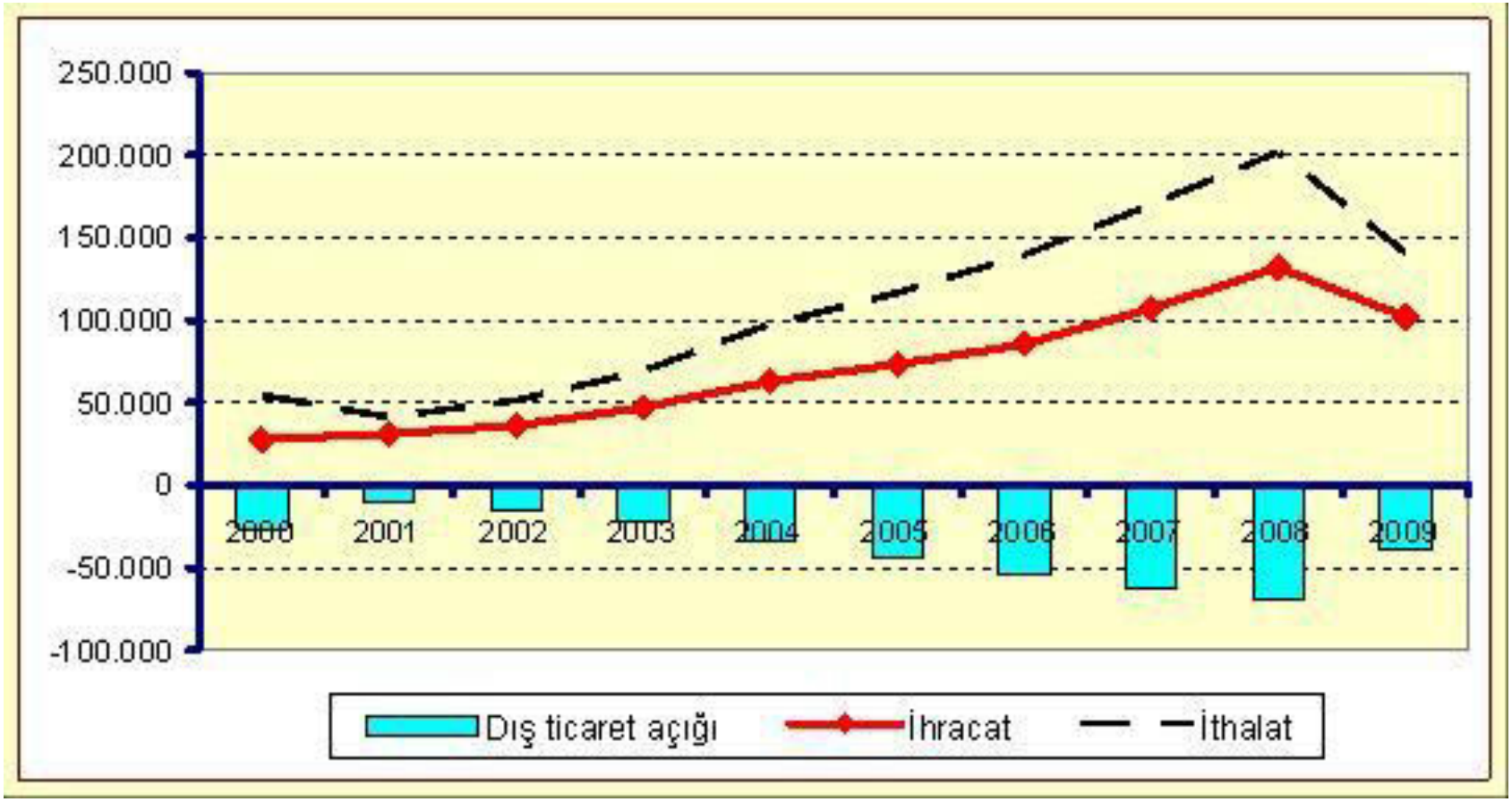

Tarım Ürünleri Dış Ticareti (milyon $)

Yıllar	İhracat	İthalat	Dış Ticaret Dengesi
2000	3856	4156	-300
2001	4349	3080	1269
2002	4052	3995	57
2003	5257	5265	-8
2004	6501	6059	442
2005	8309	6480	1829
2006	8633	7286	1347
2007	9769	9812	-43
2008	11474	13038	-1564
2009	11189	9630	1559
2000-2009 Değişim (%)	**190.2**	**131.7**	**-**

Kaynak: www.tarim.gov.tr (Stratejik Plan 2010-2014)

Türkiye'nin Yıllara Göre Tarım Ürünleri Dış Ticaret Açığı

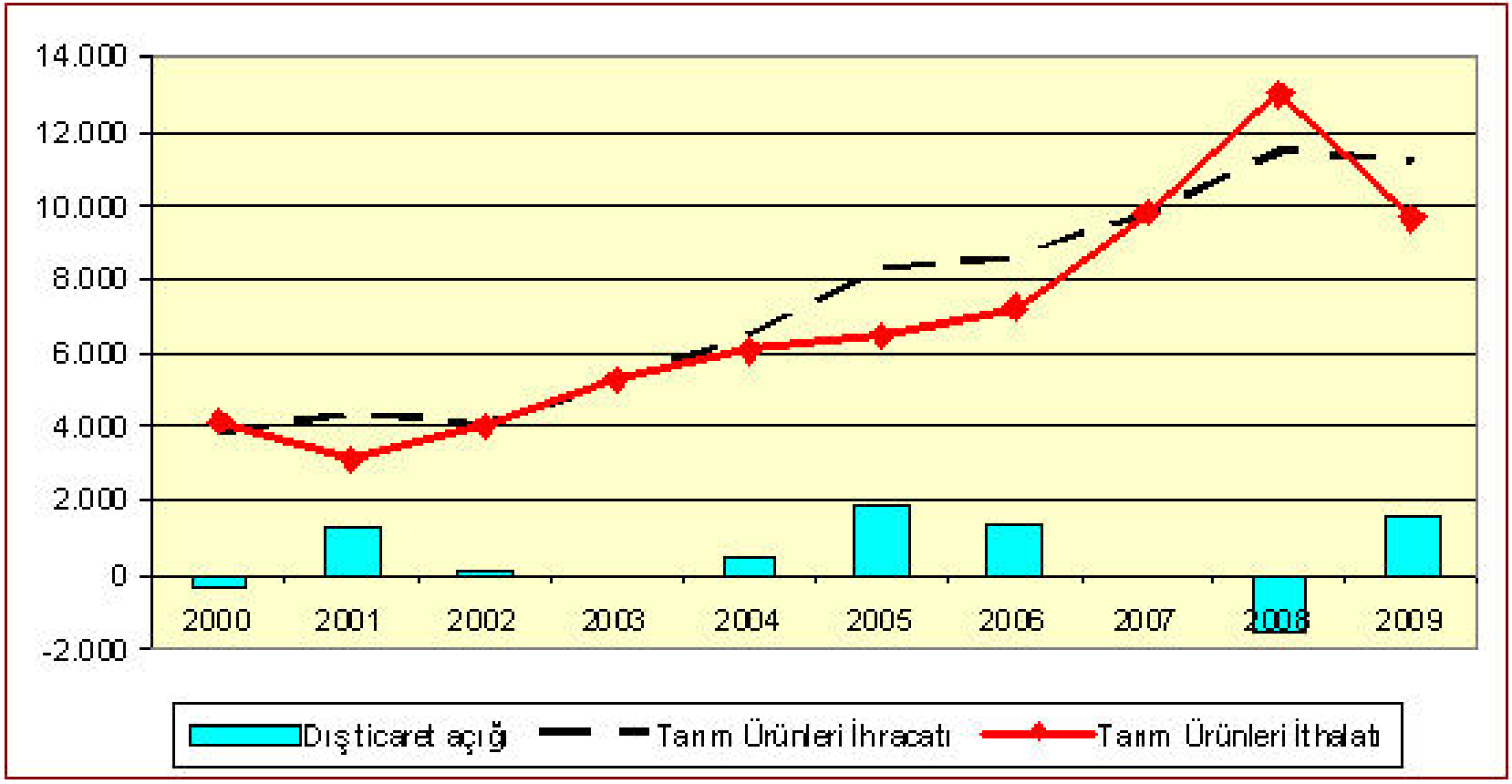

İstihdamdaki Değişim (bin kişi)

Yıllar	Toplam istihdam	Tarımda istihdam	Tarımın istihdamdaki payı (%)
2000	21580	7769	36
2001	21524	8089	37,6
2002	21354	7458	34,9
2003	21147	7165	33,9
2004	19632	5713	29,1
2005	20067	5154	25,7
2006	20423	4907	24
2007	20738	4867	23,5
2008	21194	5016	23,7
2009	21277	5254	24,7
2000-2009 Değişim (%)	**- 1.4**	**-32.4**	**-11.3**

Kaynak: www.tuik.gov.tr (15 Haziran 2010)

İstihdamda Tarımın Payı (%)

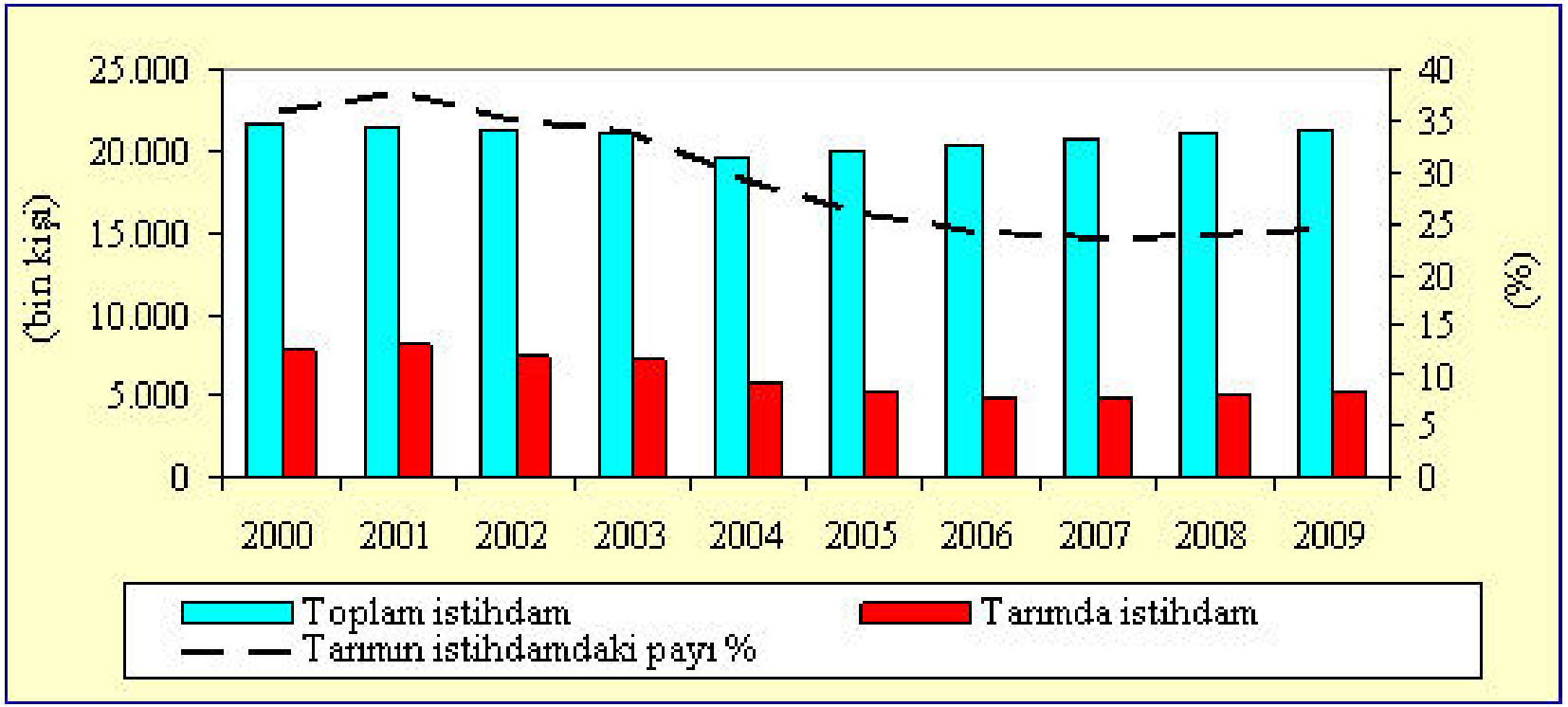

Prof.Dr.İlkay Dellal